

TC.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

ÇERKES KÜLTÜRÜNÜN AKTARIMINDA KADININ ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
FATMA DİLARA NARCI

DANIŞMAN
DANIŞMAN: PROF. DR. DOLUNAY ŞENOL

KIRIKKALE

2018

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış olan bu çalışmada, milliyetçilik algısı temelinde Çerkes kültürü ve bu kültürün aktarımında kadınların rolü ortaya konulmaya çalışılacaktır. Çalışmada, kültürel aktarımda milliyetçilik algısı baz alınarak Çerkes kültürünün devam etmesi noktasında Çerkes milliyetçiliğinin boyutlarının ne olduğu, hangi noktalardan beslendiği, milliyetçiliğin Çerkesler üzerinde ne gibi etkilerinin olduğu, yaşadıkları soykırım sonucunda bir arada yaşamaya başladıkları toplumlar içerisinde kültürlerini yaşatma çabaları ve Çerkes kadının da bu konuda nasıl bir rol oynadığı anlatılmak amaçlanmıştır.

Bu çalışmayı hazırlama sürecinde bana bu konuda yön veren başta danışman hocam Sayın Prof. Dr. Dolunay ŞENOL olmak üzere, tezimin önemli bir kısmını meydana getiren ‘Milliyetçilik’ bölümünde ve tezimin şekillenmesinde yardımlarını esirgemeyen hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Fahri ATASOY’a teşekkür ederim. Engin bilgileriyle tezimin saha çalışması bölümü için bana ortam hazırlayan ve beni birbirinden değerli Çerkes kadınıyla bir araya getirerek görüştüren hocam Sayın Emine ARSLANDOK SEZGİN’e teşekkür ederim. Tezimin içeriğiyle ilgili yardımlarını esirgemeyen ve bana değerli bilgilerini bahşeden, Çerkes Dernekleri Federasyonu Yönetim Kurulu üyelerinden Sayın Yılmaz DÖNMEZ ve Sayın Erol KARAYEL’e teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamı hazırlamam için bana kütüphanesini açan ve her türlü kaynağı sunan Şamil Vakfı Yöneticisi Sayın Rengin YURDAKUL’a katkılarından dolayı teşekkür etmek isterim. Aynı şekilde çalışmam için kaynak sağlayan ve çalışmamla yakından ilgilenen Kafkas Dayanışma Vakfı (KAF-DAV) Başkanı Sayın Murat DUMAN’a, çalışma içerisinde yer alan Çerkece metinlerin çevirisinde yardımcı olan hocam Sayın Alaattin Bayram’a teşekkür ederim. Yine aynı şekilde saha çalışmam süresinde sorularıma vermiş oldukları cevaplarla bana zaman ayıran ve deneyimlerini benimle paylaşan birbirinden değerli Çerkes kadınına ve çalışmam boyunca desteklerini benden esirgemeyen canım aileme teşekkür ederim. Bu çalışma onlar ve destekleri ile gerçekleşti...

ÖZET

Narcı, Fatma Dilara, 'Çerkes Kültürünün Aktarımında Kadının Rolü', Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2018.

Bu araştırma, Çerkes kültürünün aktarımında kadının rolünü, kültür sosyolojisi, milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet olguları üzerinden incelemek ve değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, literatür araştırmalarının ardından, Çerkes kadını ve mensubu olduğu Çerkes kültürü, geniş bir çerçevede değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın daha iyi verilerle desteklenmesi amacıyla Çerkes kadınlarıyla yapılan görüşmeler neticesinde 14 katılımcı kadın örneğine 10 soru yöneltilmiştir. Görüşme grubundaki 14 katılımcı kadın, tesadüfi örneklem metodu ile seçilmiş olup; kadınlar ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırma bulguları arasında; Çerkes kültürünün aktarımında özellikle Diaspora şartlarında kadının rolü ve fonksiyonunun oldukça etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sosyo-kültürel değişimler göz önünde bulundurulduğunda, Çerkes kadınının kültürünü yaşatmak konusunda yadsınamayacak bir başarı sağladığı, Çerkes çocuklarının da bu duruma olumlu yönde reaksiyon verdiği tespit edilmiştir.

Araştırma bulguları açısından ulaşılan bir diğer sonuç ise; Çerkes kültürünün devamlılığı için anadil kavramının ne kadar önemli bir konumda olduğudur. Toplumların ve kültürlerin devamlılığını sağlaması için anadilin gerekliliği göz önünde bulundurulduğunda, Çerkes toplumunun bu anlamda mümkün olduğunca çaba sarfetmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Milliyetçilik, Kadın, Çerkes Kültürü, Çerkes Kadını.

ABSTRACT

Narçl, Fatma Dilara, ‘Woman's Role In The Transfer Of Circassian Culture’, Master Thesis, Kırıkkale, 2018.

This research was carried out to examine and evaluate the role of woman in the transfer of Circassian culture through cultural sociology, nationalism and social gender phenomenon. For this purpose, following the literature researches, Circassian woman and her Circassian culture, has been tried to be evaluated in a wide frame. As a result of the interviews with Circassian women in order to support the research with better data, 10 questions were asked to 14 women participants. 14 participants woman in the interview group were chosen by random sampling method and semi-structured interviews were conducted with women.

Among the research findings, it was concluded that the role and function of woman in the transferring of Circassian culture, especially in the Diaspora conditions, were very effective. Considering the socio-cultural changes, it has been determined that Circassian women have achieved an undeniable success in sustaining their culture and that Circassian children have responded positively to this situation.

Another conclusion from the research findings is that the native language is how much in an important position for the continuity of Circassian culture. Considering the necessity of native language in order to ensure continuity of societies and cultures, it has been determined that Circassian society should make as much effort as possible in this sense.

Keywords: Culture, Nationalism, Woman, Circassian Culture, Circassian Woman.

TABLÖLAR

Tablo 4.1	99
Tablo 4.2	99
Tablo 4.3	100
Tablo 4.4	100
Tablo 4.5	101
Tablo 4.6	101
Tablo 4.7	102
Tablo 4.8	107
Tablo 4.9	109
Tablo 4.10	110
Tablo 4.11	112

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	1
ÖZET.....	11
ABSTRACT.....	111
Tablolar.....	IV
İçindekiler.....	V
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM MİLLİYETÇİLİK OLGUSU

1.1.1. Kültür.....	4
1.1.1.1.Kültürün Temel İşlevleri.....	8
1.1.1.2.Kültür Sosyolojisi.....	11
1.1.1.3. Kültür Değişmesi.....	14
1.1.2. Milliyetçilik.....	17
1.1.2.1.Milliyetçiliğin Ortaya Çıkması.....	21
1.1.2.2.Milliyetçiliğin Toplumlara Etkisi.....	26
1.1.3. Kültür ve Milliyetçilik.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

ÇERKESLER

2.1.Çerkesler.....	31
2.2.21 Mayıs 1864 Çerkes Soykırım ve Sürgünü.....	34
2.3.Çerkeslerin Bir Arada Yaşadıkları Toplamlar.....	37
2.3.1. Bu Toplumlara Adaptasyon Süreçleri.....	41
2.3.1.1.Öteki İle İlişki.....	41
2.3.1.2. Birlik Olma Durumları.....	45
2.3.2. Yaşadıkları Sıkıntılar.....	48
2.4. Çerkes Milliyetçiliği.....	51
2.5. Çerkeslerin Osmanlı İmparatorluğu İçindeki Yeri.....	54
2.6. Türkiye Cumhuriyeti'nde Çerkesler.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇERKES KÜLTÜRÜNÜN AKTARIMINDA KADININ ROLÜ

3.1.Çerkes Kültürü.....	58
3.2.Kadın.....	61
3.2.1. Kadının Toplumsal Cinsiyet Roller.....	62
3.2.2. Çerkes Kültüründe Kadının Konumu.....	71
3.3. Çerkeslerde Aile Hayatı ve Fonksiyonları.....	77
3.4. Çerkes Kültürünün Aktarımında Kadının Rol ve Fonksiyonları.....	79
3.4.1. Çocuğun Terbiyesi.....	81
3.4.1.1.Hamilelik ve Loğusa Dönemi.....	82
3.4.1.2. Yürüme Çöreği.....	83
3.4.1.3. Haçış (Misafir Odası).....	83
3.4.1.4. Pkur Geleneği.....	84
3.4.1.5. Masallar ve Tekerlemeler.....	85
3.4.2. Çerkes Kültüründe Kadının Rol ve Statüsüne Sosyolojik Bir Bakış.....	89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇERKES KADINLARI İLE GÖRÜŞMELER

4.1.BULGU ve TARTIŞMALAR.....	95
4.1.1. Araştırmanın Konusu.....	95
4.1.2. Araştırmanın Amacı.....	95
4.1.3. Araştırmanın Önemi.....	96
4.1.4. Tanım ve Kavramlar.....	97
4.1.5. Araştırmanın Yöntemi.....	97
4.1.6. Araştırma Evren ve Örneklemi.....	98
4.1.7. Veri Toplama Tekniği ve Süreci.....	98
4.2.Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	99
4.2.1. Görüşme Grubundaki Kadınların Yaş Durumları.....	99
4.2.2. Görüşme Grubundaki Kadınların Eğitim Durumları.....	99
4.2.3. Görüşme Grubundaki Kadınların Medeni Durumları.....	100
4.2.4. Görüşme Grubundaki Kadınların Çocuk Sayısı.....	100
4.2.5. Görüşme Grubundaki Kadınların Çerkes Boyları.....	101
4.2.6. Görüşme Grubundaki Kadınların Aile Yapısı.....	101
4.2.7. Aile İçinde Söz Sahibi Olma Durumu.....	102

4.3.Aile İçi Kültür Devamlılığına Göre Değerlendirmeler.....	103
4.3.1. Aile İçi İlişki Durumu-Çocuklarla İletişim.....	103
4.3.2. Aile İçerisinde Çerkes Kültürünün Devamlılık Durumu.....	104
4.3.3. Görüşme Grubundaki Kadınların Anadillerini(Çerkesce) Konuşma Durumu.....	107
4.3.4. Çocukların Çerkes Kültürüne Yakınlık Durumu.....	109
4.3.5. Çocukların Geleneklere Yakınlık Durumu.....	110
4.4.Kültürün Devamlılığında Etkili Olan Faktörler.....	112
4.4.1. Teknolojinin Kültürü Etkileme Durumu.....	112
4.4.2. Çerkes Toplumunda Kadının Konumu Hakkında Görüşler....	114
4.4.3. Çerkes Kültürünün Aktarımında Kadının Rolü Hakkında Düşünceler.....	116
4.5.Araştırma Bulgularına Göre Çerkes Kültüründe Kadının Rol ve Statüsüne Sosyolojik Bir Bakış.....	119
SONUÇ.....	125
KAYNAKÇA.....	143

GİRİŞ

Her toplum kendi içerisinde, yaşam tarzlarıyla, gelenekleriyle, görenekleriyle birlikte kültürlerini meydana getirir. Kùltürler de toplumların çabalarına baēlı olarak devamlılıēını sürdürür. Bir kùltürün devamlılık saēlayabilmesi için, toplumu oluşturan bireylerin kùltür bilincinde olması ve kendi benliklerine baēlı olması gerekir. Bu da sonucunda millet olma bilincini ardından da milliyetçilik olgusunu doğurur.

Milliyetçilik bilinci insanoēluna ilk olarak aile içerisinde aşılanmaktadır. Eēer aile bireyleri kendi içlerinde bu bilinci taşıyorsa, yetiştirdikleri çocuk da o psikolojiye otomatik olarak sahip olmaktadır. Bu noktada da kadına çok büyük görevler düşmektedir. Toplumların inşasının kadının elinde olduēunu düşünerek olursak aslında çocuk ilk eēitimini anneden alır. Kendisine rol model olarak annesini alır. Bir kadın ne kadar doğru bir profil sergilerse, topluma yetiřtirdiēi bireyler de o derece doğru bireyler olurlar. Bu sebeple kùltürlerin aktarımı konusunda kadının görevi oldukça büyükve önemlidir...

Dünya kùltürleri arasında önemli bir milleti temsil eden Çerkes kùltürü de uğramış olduēu birçok deformasyona raēmen kendisini ayakta tutma gayreti gösteren bir kùltürdür. Özellikle yaşamış oldukları soykırım ve sürgün sonucu girmiş oldukları diēer toplumların içerisinde oldukça zorlu bir mücadeleyi başarmaktadırlar. Hem dahil oldukları toplumlara adapte olabilirken, hem de kendi benliklerinden kopmamak adına oldukça özveride bulunmaktadır. Çerkes kùltürünün devam etmesinde de, bunu önemseyen ve ileriki nesillere de bu şekilde aktarılması gerektiēini düşünen bireylerin önemi çok fazla... Bu bilinçle yetişen bireyler sayesinde bugün uğramış oldukları tüm zorlu yaşam şartlarına raēmen Çerkes kùltürü kendi varlıēını devam ettirebilmekte...

Çalışmada Çerkes toplumunun kùltürlerini yaşatma mücadeleleri, millet olma bilinciyle hareket ederek ne gibi yöntemlerle var olmaya çalıştıkları, soykırım sonrası yerleştirildikleri topraklar içerisinde nasıl uyum saēladıkları ve bunu nasıl gerçekeştirdikleri, kùltürün yaşatılması için kadının ne gibi bir fonksiyonunun olduēu detaylı bir şekilde anlatılmak istenmiştir. Bilindiēi gibi kadın, çocukları

eğiten olduğu için kültür aktarımında çok önemli bir fonksiyon yüklenmektedir. Kadın kültür aktarımını ne derece önemser ve gerçekleştirir ise kültürün yeni kuşaklara aktarımı o oranda sağlıklı ve başarılı olacaktır. Bu sebep ile de kendisini diğer kültürlerle göre daha fazla korumaya ve devam ettirmeye çalışan Çerkes kültürünün aktarımında kadınların nasıl bir fonksiyon üstlendiklerinin ortaya konulmasının gerekliliğine inanarak böyle bir çalışma yapmayı uygun gördük. Bu çalışmadan elde etmiş olduğumuz verilerin diğer kültürlerin de gelecek kuşaklara aktarılmasında etkili olmasını umuyoruz.

Bu konunun detaylı bir şekilde işlenebilmesi için öncelikle birinci bölümde kültür ve milliyetçilik kavramları açıklanmıştır. Kültürün toplumlar üzerindeki etkileri, toplumların kültürlerin şekillenmesine katkısı ve milliyetçiliğin doğuşundan itibaren toplumlar üzerindeki etkisi de dile getirilmiştir. Kültür ve milliyetçilik kavramına ilk önce teorik bir şekilde yaklaşılmış ve tarih içerisinde toplumlara nasıl etkiler bıraktıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Daha sonra çalışmanın önemli bir bölümünü kapsayan Çerkes kültürünü tanıyabilmek amacıyla ikinci bölümde Çerkes milleti hakkında bilgiler verilmiş ve uğradıkları soykırım sonucunda yerleşmek durumunda kaldıkları topraklarda nasıl homojen bir yapı meydana getirdikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölüm içerisinde Çerkeslerin yerleştikleri topraklar hakkında bilgi verilmiştir. Bu topraklarda adaptasyon süreçlerinde ne gibi sıkıntılar yaşadıkları ve birlik olma durumları öteki ile ilişki kapsamında anlatılmaya çalışılmıştır. Çerkes milliyetçiliği de bu bölüm konuları ışığında aktarılmak istenen bir başka başlık olmuştur.

Çerkeslerin kapsamlı olarak aktarıldığı ikinci bölümden sonra üçüncü bölümde Çerkes kültürüne bir giriş yapılmış ve ardından kültürün yaşatılması konusunda kadının rol ve fonksiyonları üzerine açıklamalar yapılmıştır. Kadının kültür aktarımını üstlenmesinin zemininde yatan sebebin aydınlığa kavuşabilmesi açısından toplumsal cinsel roller konusunda kısa bir açıklama yapılmış ve kadının toplumsal cinsel rolleri konusunda bilgi verilmiştir. Çerkes kültürünün çeşitli örneklerle anlatıldığı bu bölüm sayesinde bir Çerkes kadının çocuğunu yetiştirirken hamilelik sürecinden itibaren ne tür gelenekleri uyguladığı, çocuğuna milliyetçilik algısını nasıl empoze ettiği, onu nasıl terbiye ettiği, kültürünü tanıması için nasıl bir rol izlediği detaylı bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çerkes kültürünün aktarımında kadının rolü konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için çalışmanın dördüncü bölümünde Çerkes anneleriyle ve Çerkes kadınlarıyla bir saha çalışması yapılmış ve bir Çerkes kadının çocuğunu yetiştirirken ne gibi noktalara dikkat ettiği birinci ağızdan direkt olarak yapılan görüşmeler sayesinde kayıtlara geçirilmiştir. Görüşmeler sonucunda bir Çerkes annesinin çocuğunu yetiştirirken nelere dikkat ettiği, kültür aktarımını nasıl gerçekleştirdiği sosyolojik bir bakış açısı ile değerlendirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜR VE MİLLİYETÇİLİK

1.1.1. Kültür

Kültür, toplumların yaşamları boyunca maddi manevi ürettikleri değerlerin tümünü kapsamaktadır. “İnsanoğlu doğa üzerinde kontrol sağlayabilen ve doğayı değiştirme kabiliyeti olan tek canlıdır. Tarım devrimi ile ekme biçme faaliyetlerine başlayan insanlık aynı zamanda ‘kültür’ yaratmaya da başlar. Kültür kavramı da ilk olarak insanlığın bu yönünü tanımlamak için kullanılmıştır.” (Çağırkan, 2017:148). İnsanlığın yerleşik hayata geçmesiyle ve bir arada yaşamasıyla birlikte inşa edilmeye başlayan kültür, dönemler değiştikçe değişmeye, daha farklı yönleriyle şekillenmeye başlamıştır. Bireyler, mensup oldukları toplulukların içerisinde belirli davranış kalıpları edinmeye başlamaktadır. Bu kalıplar zaman içerisinde o topluluğun sembolü haline gelmekte ve bireylerin bir arada yaşaması için belirli kurallar oluşturmaktadır.

Kültür üzerine özellikle on dokuzuncu yüzyıl döneminde birçok düşünür fikir beyan etmiş ve çeşitli sosyal bilim alanında kültür üzerine tanımlar getirilmeye başlanmıştır. Özellikle Sosyoloji ve Antropoloji alanındaki birçok düşünür, kültürü tanımlamaya ve sosyal yaşantı içerisindeki yerini belirlemeye çalışmıştır. Kültür kavramı antropologlar tarafından genellikle bireylerin davranışları, inançları üzerine tanımlanmıştır. Kültürün sonradan öğrenilen bir kavram olduğunu vurgulayan antropologlar, kültürü çeşitli bakış açılarıyla ifade etmişlerdir. Bunlardan en keskin örneklerini Antropolojinin kurucuları olarak bilinen Edward Tylor, Henry Morgan ve Franz Boas vermiştir. Tylor, kültürün insanın bulunduğu toplumda yaşadığı süre içerisinde edindiği her türlü değeri ifade ettiğini açıklamaktadır. İnsana dair olan her türlü davranış, inanç, hukuk, ahlak gibi değerler, yaşanan zaman diliminin de etkisiyle kültürü oluşturmaktadır. “E.B Tylor’a göre ‘kültür’; bilgiyi, imanı, sanatı, ahlakı, örf ve adetleri, ferdin mensup olduğu itiyatları ve bütün diğer maharetlerini ihtiva eden gayet girift bir bütündür.” (Turhan, 1997: 37).

Tylor’un yanı sıra kültür üzerine tanımlar ileri süren Henry Morgan, kültürü teknolojik gelişmişliklere göre değişebilen bir değerler bütünü olarak ifade

etmektedir. Bu ifadeyle birlikte toplumların yaşadıkları dönemlere göre kültürel bir evrim içerisine dahil olduklarını belirtmektedir. Morgan'a göre toplumlar üç ayrı kültürel süreçten geçmiş ve bu süreçler birbirini takip eden ve asla kaybolmayan süreçlerdir. Morgan kültürel evrimi 3 farklı evreden oluşturmuştur. Bu evreler; yabanılık evresi, barbarlık evresi ve uygarlık evresidir. (Ergur ve diğerleri, 2014: 30). Toplumlar dönemlerin değişmesi ve teknolojinin de ilerlemesiyle bu ilk aşamadan son aşamaya doğru bir tarihi süreç geçirmiştir. Morgan, toplumların avcılık ve toplayıcılık aşamalarını yabanılık, yerleşik hayata geçişten sonraki süreçlerini barbarlık, yazının keşfinden sonraki süreci de uygarlık olarak ifade etmekte ve bu süreçlerin bireylerin kendi çabalarıyla meydana geldiğini belirtmektedir. Ona göre bu süreçler yerini bir diğerine bırakırken, insan yaşamı içerisinde tamamen kaybolmamaktadır.

....şurası da bir gerçektir ki, barbarlık dönemindeki, hatta insanlığın yabanılık dönemindeki atalarımızın topluluk yaşamına ait kurumlar insanlığın bazı bölümlerinde bugün de tam olarak görülebilmekte; en ilkel dönem bir yana gelişmenin birkaç aşaması bu toplumlarda oldukça iyi bir biçimde varlıklarını korumuş bulunmaktadır. (Morgan, 1994:65).

Morgan, uygarlık döneminde yaşamakta olan bireylerin, barbarlık olarak adlandırılan döneme dair davranış kalıplarına da sahip olabileceğinden bahsetmektedir. Yani insanlığı geçmiş olduğu her dönem, bir diğer dönemde izlerini göstermeye devam edebilmektedir. Bu da bazı kültürel özelliklerin tamamen değişmediğini açıklar niteliktedir.

Tylor ve Morgan gibi kültür üzerine tanımlarda bulunmuş olan Franz Boas da kültür üzerine çeşitli fikirler sunmuştur. Boas'a göre, her kültürün bir gelişme şekli, kendine has bir oluşma süreci bulunmaktadır. Boas, insanların bulundukları toplumlar içerisinde belirli davranışsal kalıplara girdiğini ve bu kalıpların da kültürü oluşturduğunu ifade etmektedir. Yani bireyler davranışlarını icra ederken aslında içinde bulundukları toplumun birer yansımasını oluşturmaktadır. Toplum içerisinde alışlagelmiş bir takım kuralların insanların davranışlarını şekillendirdiğini ve bu şekillenme sonucu ortaya çıkan davranış kalıplarının kültürü oluşturduğunu ifade eden Boas, insanların hayatı ve dünyayı bu davranış kalıpları içerisinde yorumladığını belirtmektedir. "Tylor'a göre kültür insan becerilerinin bir birikimiyken, Boas, her birimizin taktığı bir 'kültürel gözlük' benzetmesini önerir.

Bu gözlük, çevremizdeki dünyayı algılamamızı, toplumsal yaşamlarımızın anlamını yorumlamamızı ve bu yaşamlarımız içinde hareket etmemizi sağlar.” (Ergur ve diğerleri, 2014:31).

Görüldüğü üzere kültür üzerine aktarılmış çok fazla tanım bulunmaktadır ve bu tanımlar kültürün ne olduğunu anlamamız için çeşitli bakış açıları sağlamaktadır. Toplamların, bir arada yaşayabilmelerini ve bir düzen kurabilmelerini sağlayan kültür, toplumlar arasındaki farkları ortaya çıkaran ayırıcı bir özelliğe sahiptir. Toplamları birbirinden ayırmaktadır ve bu şekilde bireyler kültürleri sayesinde bir kimlik kazanmaktadırlar. Sonradan öğrenilen ve öğretilen bir değer olan kültür, yeni nesle genellikle dil yoluyla aktarılmaktadır. İnsanlara, topluluk içerisinde nasıl davranması gerektiğini, düzeni nasıl sağlayacağını öğretmektedir. Bu şekilde her birey bu düzenin içinde yetişmekte ve kültür, nesilden nesile aktararak sürdürülmektedir.

Kültür kavramı, sosyal bilimciler tarafından çok farklı şekillerde açıklanmıştır. Çünkü kültür, çok geniş bir yelpazeyi kapsayan, kelime olarak da farklı olguları karşılamakta olan özel bir kavramdır. Kültür denince akla, toplumların gelenekleri, görenekleri ve kendilerini diğer toplumlardan ayırmakta olan özelliklerinin tümü geldiği gibi bir eyleme ya da nesneye atfedilen ve bir ritüel haline gelen davranışlar bütünü de gelebilmektedir. Örneğin, Çerkes kültürü ve yemek kültürü denirken kültür kelimesi iki farklı kavramı karşılamaktadır. Biri bir topluluğun yaşamlarını sürdürürken uygulamakta olduğu davranışları kapsarken, diğeri bir kavram ya da varlık hakkında sahip olunan bilgi ve kalıpları kapsamaktadır.

Kültür, ritüelleşen davranışların genelini kapsayan ve bu bağlamda açıklanmaya çalışan davranışlar bütünüdür. “Ritüel dini ayinleri içerdiği gibi, törenleri, şölenleri, bayramları ve toplumsal bağı kuvvetlendiren diğer süregelen eylemleri de içermektedir. Esasen ritüel; herhangi bir maksat dolayısıyla, toplumda sürekli bir şekilde ortaya konan kimi özel eylemleri vurgulamaktadır.” (Alver, 2010:203).

Bazı düşünörlere göre kültür, davranışsal olarak ortaya çıkan ve nesilden nesile aktarılan genel geçer kurallar bütünü olarak tanımlanırken ve medeniyet kavramından ayrıştırılırken, bazı düşünörlere göre kültürün medeniyet kavramıyla aynı

olduğu yönünde görüşlerini bildirmişlerdir. Onlara göre kültür, bir toplumun gelişmişlik düzeyini belirlemekte ve o topluluğun ne kadar medeniyet seviyesi yükselirse, toplulukta kadar kültür sahibi olmaktadır. Tüm bu düşüncelerden farklı olarak Ziya Gökalp'in de kültür ve medeniyet kavramları üzerinde sunmuş olduğu fikirler dikkat çekicidir. Öyle ki Gökalp, kültür ve medeniyet kavramlarını birbirinden ayırarak, farklı ifadelerle ele almaktadır. "Gökalp'in teorisine göre öncelikle bir medeniyet kaynağını kültürde bulur. Yani toplumlarda kültür başlamadan medeniyet doğmaz. Medeniyet yükselişe geçtiği zaman kültür bozulur. Kültürü bozulan toplumlar medeniyetsiz toplumlara yenilmektedirler." (Çelik, 2006: 49).

Gökalp, bu anlamda geniş bir ifadede bulunmaktadır. Ona göre Kültür ve medeniyet birbirleri arasında benzerlikler barındırsa da aslında tamamen farklı iki kavramdır. Ziya Gökalp, kültürü milli bir kavram olarak ele alırken, medeniyeti milletler arası olarak tanımlamaktadır.

Hars, yalnız bir milletin dinî, ahlakî, hukukî, muakalevî, bedî, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının ahenktar bir mecmuasıdır. Medeniyetse, aynı mamure'ye dahil birçok milletlerin içtimai hayatlarının müşterek bir mecmuasıdır. Mesela Avrupa ve Amerika mamuresinde bütün Avrupalı milletler arasında müşterek bir Garp medeniyeti vardır. Bu medeniyetin içinde birbirinden ayrı ve müstakil olmak üzere bir İngiliz harsı, bir Fransız harsı, bir Alman harsı ilah... mevcuttur. (Gökalp, 1968:27).

Gökalp bu açıklamasıyla birlikte kültürün belirli bir topluluğa ait olan ve sadece o toplum içerisinde sürdürülen bir değer olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, bir topluluktaki yetişkin bireylerin davranışlarıyla, hareketleriyle, konuşmalarıyla ya da icra ettikleri sanatlarıyla birlikte komple bir bütünü yeni gelen bireylere doğal bir akış içerisinde aktarmaktadır. Aktarılan tüm bu değerleri de kültür olarak tanımlanmaktadır. Medeniyet ise, içerisinde birden fazla kültürü barındırmakta olan bir bütünü karşılamaktadır. Yani kültürü bireyler ve yaşam şekilleri oluştururken, medeniyeti kültürler oluşturmaktadır.

1.1.1.1.Kültürün Temel İşlevleri

Kültür, toplumsal düzeni sağlayan ve bireylere belirli bir kurallar bütünü sunarak, onları bu kurallar çerçevesinde yaşamaya tabi tutmakta olan bir unsurdur. Bireylerin sosyal hayat içerisindeki davranışları, yürüyüşleri, kıyafetleri kültürün toplum üzerinde oluşturduğu davranış kalıplarıdır. Bu davranışlar, sosyal hayat üzerine her alanda kendini gösterebilmektedir. Aile kurumu da bu davranışların sürdürüldüğü, kültürün bilhassa özenle işlendiği önemli bir kurumdur. Ailedeki her birey, birbirleri arasındaki ve aile dışı bireylerle olan ilişkileriyle kültürün birer parçasını oluşturmaktadır. Topluma katılan her yeni birey bu davranışlar, bu kurallar içerisinde yaşamaya başlayarak, doğal bir süreç içerisinde bulunduğu toplumun kültürüne adapte olmaktadır.

Bireyler kültür sayesinde kendilerine toplumsal birer kimlik edinmektedir. Bu kimlik onların diğer toplumlardan ayrılmasını sağlamaktadır. Birbirinden farklı kültürlerin oluşmasında birçok faktör bulunmaktadır. Coğrafi konumlar, iklimler, genetik özellikler, dini inanışlar gibi birçok faktör kültürlerin oluşmasına neden olabilmektedir. Bunların dışında göçler, sürgünler, savaşlar vb. hareketlerin sonuçları da birçok kültürün ve alt kültürün meydana gelmesine olanak sağlamaktadır. Bu faktörler aynı zamanda birbirinden farklı toplumların, birbirinden farklı kültürün bir araya gelerek yaşamasına neden olmaktadır. Bir araya gelen farklı toplumlar, bir süreç içerisinde birbirlerinden etkilenmeye başlayabilmektedir.

Çeşitli nedenlerle gerçekleştirilen göç olayları farklı kültürlerin karşılaşmasına neden olmakta ve farklı kültürlerden gelen insanların bir arada yaşamlarını sürdürme zorunluluğu uyum ve çatışmaya dair önemli sorunlar gündeme getirmektedir. Bu sorunlar kültürlerarası iletişimin önündeki engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. (Aksoy, 2012: 293).

Birbirinden farklı iki kültürün bir araya gelmesi gibi durumlarda kültürler kendi içlerinden dışarı doğru ya da dışarıdan içe doğru bir yayılma göstermektedir. Yani hakim kültür, sonradan dahil olan kültürün bazı özelliklerini benimsediği gibi, bir topluma sonradan dahil olan kültürün, hakim kültürden bir takım özellikler edinmesi de mümkün olabilir. Toplamlar bir arada yaşamaya başladıkları andan itibaren bir etkileşim altına girmekte ve zamanla iki kültür arasında benzerlikler meydana gelebilmektedir.

Bu etkileşim olumlu sonuçlar meydana getirebildiği gibi, olumsuz sonuçlar da oluşturabilmektedir. Bir araya gelen iki farklı kültür birbirlerinden etkilenecek zamanla değişebilmektedir. Bu durum kültürleşme olarak tanımlanmaktadır. Kùltürler arası etkileşimler, bir kùltürün tüm değerklerini yüceltebilir. Ama bu durum her zaman için geçerli değildir. Bir kùltürün diğerk kùltüre üstünlük kurmaya çalışması, yeni kùltürün özelliklerini benimseyememesi gibi durumlarla da karşılaşmak mümkün olmaktadır. “Kùltürleşmede gruplardan biri baskın dahi olsa her iki kùltür de değışime uğrar. Bunun yanında gruplar doğrudan ilişki kuramaları bile difüzyon yoluyla ve başka kùltürler aracılığı yoluyla birbirini etkileyebilirler.” (Bostan, 2016: 10).İki farklı kùltürün birbirleri üzerinde kabul etmedikleri, benimsemedikleri bir takım toplumsal davranışlar, gelenekler ya da siyasi görüşler, bu iki kùltürün arasında çatışmalar meydana getirebilmektedir. Özellikle siyasi ya da dini olgular, bireylerin ve toplumların arasında yaşanacak olan çatışmaların çoğunun alt yapısını oluşturmaktadır. Çünkü bu değerkler, bireyin kimliğini oluşturma sürecinde en büyük rolü üstlenen ve kùltürün meydana gelmesinde de oldukça etkili olan değerklerdir.

Hakim olan kùltür, kendinden sonra gelen diğerk kùltürlere karşı kendini koruma içgüdüsüyle yaklaşmakta ve kendi kùltürüne zarar vermesi muhtemel olan her türlü etkene karşı savunmasını almaktadır. Bu da bazı durumlarda sözlü çatışmalara yol açabildiği gibi, bir ileri boyutta bir takım eylemsel aktivitelere, daha da ilerisinde şiddete neden olabilmektedir. Bir arada yaşamakta olan iki kùltürden birinin kendini diğerkinden daha üstün görmesi ya da o kùltürü kendi değerkler penceresinden yorumlaması etnik merkezçilik olarak ifade edilmektedir.“...etnikmerkezçilik, bireyin kendi kùltürünü her şeyin merkezine koyması ve diğerk kùltürleri, kendi kùltürünü ölçüt olarak sınıflandırmasıdır.” (Öğüt, 2017: 82).Etnik merkezçilik, bir topluma yeni bir sistemin getirilmesi durumunda, mevcut kimliğin sağlanması durumunda belirli seviyelerde kabul edilebilir. Fakat bu her süreç için geçerli değildir. Çünkü etnik merkezçilik, ileri boyutlarda ırkçılık olarak tanımlanabilmektedir. Bu da beraberinde şiddeti getirmekte ve kùltürler arasında çatışmalara sebep olmaktadır.

Tarih, bu konuya dair birçok örneğe sahne olmuştur. Etnik-merkezçilik düşüncesinden uzaklaşmanın yolu, diğerk kùltürleri kendi kùltürel değerkleri çerçevesinde ele almaktan geçmektedir. Bu da kùltürel göreceliği doğurmaktadır.

“Kültürel görecelik ya da kültürel rölativizm, başka kültürleri kişinin kendi kültürünün değil, o kültürün bağlamı içinde görmesi ve değerlendirmesi düşüncesidir.” (Ergur ve diğerleri, 2014:33). Bu şekilde birden fazla kültürün bir arada yaşaması daha olanaklı bir hale gelebilmektedir.

Birden fazla kültürün bir araya gelerek oluşturduğu toplumlar, hem kendi kimliklerinin hem de kendilerinden farklı kimliklerin bilincinde olarak yaşamakta olan toplumlardır. Her ne kadar göçler, sürgünler, savaşlar kültürlerin meydana gelmesine zemin hazırlasa da, kültürler de bu göçlerin, savaşların yaşanmasına neden olabilmektedir. Kültür kişinin, kendisini diğer toplumlardan ayıran bir kimlik kazanmasını sağlamaktadır. Bu sebeple kültürler arasında meydana gelen her türlü olay, insana hem milli bir bilinç, hem de kültürel farkındalık kazandırmaktadır.

Kültür işlevsel olarak, bireyin davranışlarını düzenlemekte ve ona sosyal yaşam içerisinde bir davranışlar bütünü oluşturarak nasıl hareket etmesi gerektiğini belirlemektedir. Bu şekilde bireyler, kendi toplumları içerisinde yer edinirken, diğer toplumlarla da bir sosyalleşme içerisine girmektedir. Birey biz olma bilincini kültürü içerisinde ve diğer kültürler arasında sosyalleşirken hissetmeye başlamaktadır. Kültürlerin ayakta durmasını sağlayan en önemli faktör dildir. Kültürler arasındaki etkileşim ya da bir kültürün yeni nesillere aktarılması da ancak ve ancak dil aracılığıyla olmaktadır. Kültürler dilleri oluştururken, dil de kültürün diğer toplumlara ya da yeni nesillere aktarılmasında en etkin rolü oynamaktadır. Bir kültürün sanatı, edebiyatı, mimarisi de o kültürün diğer toplumlara ya da yeni nesillere aktarılmasına yardımcı olmaktadır. Çünkü oluşturulan her türlü edebi ve sanatsal eser, oluşturulduğu kültürün izlerini taşımaktadır. Bu da edebiyatın ve sanatın konusunu oluşturmaktadır.

Kültür, bireyin duygu ve düşüncelerini şekillendiren en önemli unsurlardan biridir. Kişi bu duygu ve düşünceleriyle diğer toplumlar içerisinde varlığını sürdürmekte, ortaya çıkardığı eserler de bu çerçeve içerisinde meydana gelmektedir. Bu da kültürün toplumsal kişiliğin oluşmasında nasıl etkili bir rol oynadığını kanıtlar niteliktedir. Kültürün yaşama dair birçok alanı kapsaması ve birçok alanda kendine yer edinmesi, onu sosyal bilimlerin konusu olmaya ve incelenmeye değer kılmıştır.

1.1.1.2.Kültür Sosyolojisi

Kültür kavramını en sık tartışan ve bu konuda tanımlar ortaya çıkarmakta olan iki büyük sosyal bilim alanı mevcuttur. Bunlar Antropoloji ve Sosyoloji'dir. Bu iki disipline göre kültür, farklı şekillerde tanımlanmaktadır. "Sosyologların kültür kavramına bakış açısı, antropologlardan farklı olarak kültürün ortaya çıktığı toplumdan bağımsız olarak düşünülemeyeceği ve kültürün farklı sosyolojik perspektiflerden ele alınarak yorumlanması gerektiği şeklindedir." (Çağırkan, 2017:149) Antropoloji, toplumların tarihsel süreç içerisinde oluşturmuş oldukları kültürlerin kökenini ve bu sürecin nasıl geliştiğini ortaya koymaya çalışırken, Sosyoloji bu süreçte yaşanan kültürel olayların bireysel ilişkileri nasıl etkilediğini açıklamaya çalışmaktadır.

Kültür, toplumsal düzenin oluşmasını sağlayan, toplumu belirli bir kurallar bütününde bir araya getiren düzenleyici bir özelliğe sahiptir. Bireyler, toplumsal düzen içerisinde oluşturmuş oldukları tüm özellikleriyle, yaşam tarzlarıyla, gelenekleriyle ve görenekleriyle kültürleri oluştururlar. Toplumsal ilişkilerin ve sosyal düzenin kültürleri oluşturması, kültürün de toplumsal düzeni sağlayarak, bireylerin belirli bir sosyal düzen içerisinde yaşamasını sağlaması kültürün Sosyoloji disiplini tarafından incelenmesini kaçınılmaz hale getirmektedir. "Kültür sosyolojisi özellikle toplumsal olanı anlamada zorunlu bir disiplin haline gelirken, kültürün özellikle bağlam içinde değerlendirilmesi imkânını vermesiyle diğer disiplinler arasında daha açıklayıcı bir konuma yükselmektedir." (Işık, 2013:154)

Kültür sosyolojisi, sosyolojinin alt alanı olmaktan ziyade yeni bir sosyoloji disiplini olma boyutundadır. Çünkü kültür sosyolojisi, kültürel tüm kavramları, bu kavramların bireyler ve toplumlar üzerindeki etkisini detaylı bir şekilde incelemektedir. Bir kültürün meydana gelmesi için sağlanan tüm toplumsal ilişkileri, içinde bulundukları tarihi süreç içerisinde incelemekte ve bu şekilde daha kronolojik ve daha detaylı bir şekilde araştırma imkanı yakalamaktadır. Toplumsal ilerlemelerin, teknolojinin, tarihsel süreçlerin kültürün şekillenmesinde ne gibi bir rol üstlendiğini Kültür sosyolojisi ile açıklamak mümkündür. Çünkü kültür sosyolojisi, bu süreci kendisine inceleme alanı yapmakta ve tüm kültürel değişiklikleri, toplumsal ilişkileri sosyoloji disiplini kapsamında detaylı bir şekilde açıklamaktadır.

Bireyin tüm davranışları, toplum içerisindeki yeri, giyimi, dili, gelenekleri, yediği yemeğe kadar her şey kültürü meydana getiren unsurlardır ve bunlar kültür sosyolojisi kapsamında incelenebilmektedir. Kültür sosyolojisi konusunu toplumsal düzenin işleyişinden, bireylerin birbirlerine olan davranışlarından, zamanın ve yaşanan tarihsel olayların toplumları ne yönde etkilediğinden almaktadır. Bu bağlamda dönemlerin kültür üzerindeki etkilerini de yine bu disiplin bağlamında incelemek mümkün olmaktadır. “Kültür sosyolojisi gündelik yaşam pratikleri içinde sadece somut olayları değil, bireylerin değer yüklü eylemlerinin sonuçlarını da kendine inceleme konusu yapar.” (Çağırkan, 2017:147). Kültür sosyolojisi, toplum ilişkilerini içinde bulundukları dönemi, öncesini ve sonrasını göz önüne alarak genel bir açıklama yapar. Kültürü tanımlayabilmesi için, toplumların birbirleriyle olan etkileşimlerini, bu etkileşimler neticesinde ne gibi maddi ya da manevi değerlerin ortaya çıktığını tespit etmesi gerekmektedir.

Yaşanılan siyasi olaylar, savaşlar, afetler, göçler, sürgünler, teknolojik ilerlemeler, batılılaşma, modernleşme, kentleşme gibi daha birçok olay, bireyin ve toplumların tekrar yeni bir düzen içerisine dahil olmasına neden olmaktadır. Yaşanan her yeni olaydan sonra birey ve toplum, yeni bir psikoloji ile yeni bir düzen ile hayata devam etmektedir. Bu süreçler, toplumların değişimleri nedeniyle kültür sosyolojisi kapsamında ele alınabilecek süreçlerdir. Göçler ve sürgünler ya da savaşlar neticesinde birbirinden farklı toplumlar bir araya gelmekte ve bu bir araya geliş, kültürlerin etkileşime geçmesine olanak sağlamaktadır. Bu da ilerleyen dönemlerde ya bir kültürel birleşme ya da bir kültürel çatışma meydana gelmektedir.

Birbirinden farklı toplumlar bir arada yaşadıkları süreçler içerisinde birbirlerinden dil olarak, gelenek, görenek olarak, yiyecek içecek olarak, daha da ileride hayat felsefesi olarak etkilenebilmektedir. Fakat burada bir noktaya dikkat çekmek gerekir ki, bu olaylar kültür sosyolojisinin ve kültürün oluşmasına katkı sağlıyor olsa da bu olayların yaşanmasına vesile olan temel unsur da kültürün kendisidir. Anlaşıldığı üzere toplumsal davranışlar nasıl kültürü oluşturuyor ise kültür de toplumsal davranışları oluşturmaktadır. Bu durumda sosyolojiyi kültürden, kültürü de sosyolojiden ayırmak pek mümkün olmayacaktır.

Bir toplumun, gelenekleri ve görenekleri çerçevesinde oluşturduğu tüm davranışları kültürünü oluşturmaktadır. Ürettiği her şey kültürünü yansıtmaktadır.

Buna sanat alanında ürettikleri de dahildir. Mimari yapılar, edebi eserler, her biri içinde bulunduğumuz kültürün birer yansımasıdır. Bu sebeptendir ki bu alanlarda icra edilen tüm yapıtların kültür sosyolojisi kapsamında önemi büyüktür. Çünkü kültür sosyologları üretilmiş olan maddi bir ürün aracılığıyla, o ürünün hangi toplumlarda üretildiğini, üretildiği zamanı ve hangi tarihi olaylardan etkilenilerek yapıldığını ortaya çıkarmakta ve bunun üzerine fikir beyan etmektedir.

Kültür sosyolojisi bizlere, toplumların nasıl yaşadıklarını, zaman değiştikçe ne gibi değişikliklere uğradığını, bu değişiklikler sürecinde neleri kaybedip, neleri kazandığını açıkça gösterebilmektedir. “Kültür sosyolojisi, kültürün kapsayıcı, yaygın ve ince nüanslarını sosyolojinin bağlam içinde değerlendirmesi ile birleştirerek, bütünsel ve derinlikli bir anlama ve değerlendirme imkanı vermektedir.” (Işık, 2013:166). Toplumsal ilerlemeler, kültürlerin değişmelerine zemin hazırlamaktadır. Fakat bu değişme, kültürün maddi ve manevi unsurları üzerinde aynı çizgide seyretmemektedir.

Teknolojik ilerlemeler, kentleşme, modernleşme gibi kavramlar, kültürün maddi öğelerinde bir anda değişiklik meydana getirebiliyorken, manevi öğelerinde aynı etkiyi oluşturmamaktadır. Köyden kente göçler bu duruma örnek gösterilebilir. Kente yerleşen bireylerin belirli bir süre kent yaşamına adapte olamaması fakat yaşam alanlarının tamamen değişmesi, maddi anlamda bir değişikliğin olduğunu, aynı durumun manevi anlamda pek de öyle olmadığını ispatlar niteliktedir. Bu durum, bireyin ya da toplumun manevi değerlerinden (gelenek, görenek, zihniyet vb.) kolay bir şekilde uzaklaşmadığını, bunun için bir sürece ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Maddi anlamda değişiklik yaşarken, manevi değerlerinden kopmamak, bireyin kendisinden önce kente yerleşenle ya da ileride büyütecekleri çocuklarıyla arasında bir kültürel gecikmeye neden olabilmektedir.

Antropoloji literatüründe kültürün maddi ve manevi unsurları incelenirken, kültür değişmesi sırasında bunlardan hangilerinin daha kolay intikal edeceği bir kültürden öbürüne geçebileceği tartışılır. Genellikle maddi kültür unsurlarının, yani inançlardan çok bunların somut görüntülerinin bir başka kültür tarafından daha kolay ve çabuk benimsendiği kabul edilmektedir. (Güngör, 2003:8).

Kültürel gecikmeler, kültürel çatışmalar, gelenekler, örfler, kültürel yayılma gibi kavramlar kültür sosyolojisinin konularıdır. Bu kavramlar toplumların tarihi süreçleri baz alınarak incelenmesi neticesinde oluşmuş kavramlardır. Toplumsal

düzeni, düzenin getirilerini, bu kavramlar çerçevesinde tanımlamak, kültür sosyolojisinin sağlamış olduğu kolaylıklardan bir tanesidir. Toplumlar bir araya gelerek hem birbirlerinden etkilenmekte, hem birbirleriyle çatışabilmektedir. Birbiriyle etkileşim içerisinde olan toplumlar zamanla birbirlerine benzer özellikler tanımlayabilmektedir. Yani birbirinden farklı toplumlar bir araya gelerek yeni bir kültür meydana getirebilmektedir. Bu birliktelik her iki kültürde de bir takım değişiklikler meydana getirmekte ve her iki kültür de bazı kalıplaşmış davranışlarından, geleneklerinden uzaklaşmak durumunda kalmaktadır. Bu olay kültür sosyolojisinde kültürel değişme olarak tanımlanmaktadır.

1.1.1.3.Kültürel Değişme

Kültür, toplumların birbirleriyle olan iletişimleri, ilişkileri neticesinde meydana gelen ve aynı zamanda toplumları belirli bir düzen içerisine yerleştirmekte olan, düzen sağlayan çok önemli bir kavramdır. Çünkü “kültür toplumsal olarak var olabilmenin ön koşuludur.” (Işık, 2013:155).Değişme ise mevcut bir düzenin tüm hatlarıyla farklılaşması ve yeni bir düzenin oluşmaya başlamasıdır.

Toplumlar, tarihi süreçte yaşadıkları göçler, savaşlar, sürgünler, doğal afetler gibi olaylar neticesinde bir araya gelerek kültürel bir mozaik oluşturmuştur. Yaşanılan bu olaylar onları bir arada yaşamaya mecbur kılmıştır. “Uluslar arası göç, farklı kültürlerin parçası olan bireylerin, grupların, örgütlerin ekonomik, siyasal ve kültürl anlamda hızlı ve yoğun bir etkileşim içinde bulunmalarına neden olmaktadır.” (Aksoy, 2012: 298). Farklı kültürlerin bir araya gelmesi beraberinde olumlu sonuçları getirebileceği gibi bazı durumlarda durum bunun tam tersi bir şekilde de gerçekleşebilmektedir. Her kültür, yaşam alanına dahil olan bir diğer kültürü benimsemekte zorluklar yaşayabilmektedir. Fakat bir süre sonra bu durum değişmekte ve iki kültür de birbirine yeni özellikler katmış bir şekilde toplumsal düzeni sağlamaktadır.

Toplumlar, sürekli bir değişime tabii olmaktadır. Zamanın ilerlemesi, teknolojinin ilerlemesi, kültürler arası etkileşimler ve benzeri birçok neden toplumların ve kültürlerin değişmesine neden olmaktadır. Kültürel değişme, bir süreç içerisinde meydana gelen farklılaşmalardır. Bu farklılaşmalara sebeplerden biri

çevresel faktörlerdir. Her toplum, bulundukları yerin coğrafi konumuna, iklim şartlarına göre bir takım özelliklere sahip olmaktadır. Bu özellikler, zaman geçtikçe kendi içinde bir değişime uğramakta ve bu da o bölgenin kültürel özelliklerinde değişiklikler meydana getirmektedir. Fakat bu değişimler her zaman aynı oranda meydana gelmemektedir. Her toplum zaman geçtikçe bir takım alanlarda değişiklik gösterebilmektedir. Bu değişimler genellikle somut kavramlarda meydana gelmektedir.

Her kültür daimi bir değişme halinde bulunmakla beraber hepsi aynı süratle, aynı zamanda değişmez. Değişme halinde bulunan bir kültürde bazı kısımlar değiştiği halde diğer kısımlar değişmeyebilir. Bu da, kültürün bir kısmında husule gelen değişimin diğer kısımlara sirayetini icap ettirecek derecede bunların arasında sıkı bir bağlılığın bulunmadığını gösterir. Bundan da kültürün muhtelif kısımlarında, bilhassa maddi kültürle manevi kültür arasında ahenksizlik, aksaklık meydana gelmektedir. (Turhan, 1997: 29).

Kültürel değişimlere sebep olan bir diğer unsur da farklı kültürlerle bir araya gelmesi ve kültürel bir takım aktarımların meydana gelmesidir. Toplumlar bir arada yaşama durumunda kaldıklarında birbirlerinden doğal olarak etkilenmeye başlamaktadır. Başta her ne kadar yabancılama, diğer kültürü kabul etmeme gibi durumlar gözlenirse de, içinde bulunulan zaman diliminin ilerlemesi, kültürlerin de birbirlerinden etkilenmelerine olanak sağlamaktadır. Siyasi, iktisadi, ticari birçok gerekçeyle toplumlar etkileşim halinde bulunmakta ve bu etkileşimler de bir takım değişmelere neden olmaktadır. “Bu değişim bireysel planda, zorla yapılırsa trans-kültürasyon, bir toplumun diğerini özümsemesi şeklinde olursa buna özümseme veya asimilasyon denilmektedir.” (Bostan, 2016: 10). Kültürel değişme, çevresel etkiler ya da diğer kültürlerin etkisiyle meydana gelebileceği gibi, bir kültürün kendi kendine yaşamış olduğu etkenler nedeniyle de oluşabilmektedir.

Kültürel değişmeler sonucunda, bir kültür başka bir kültürün yaptırımlarını zamanla kendi bünyesinde biriktirmekte ve artık onun gibi yaşamaya başlamaktadır. Bu da bireylerin toplumsal düzen içerisinde bocalamasına neden olabilmektedir. Çünkü kültür, bireyin kimliği niteliğindedir. Fakat her kültürel değişme, bireylerin iradesi ya da arzusu dışında gerçekleşmemektedir. Kültürler arası etkileşim, bazı durumlarda her iki kültürün de ortak çabasıyla meydana gelebilmektedir. Ya da her iki kültürden de bu değişime hiçbir itiraz gelmeyebilir. Bu gibi durumlarda artık o iki kültürün arasında benzeşmelerin meydana geldiğinden bahsedilebilir. Fakat bu

benzerliğin dozajı, kültürün devamlılığını tehdit altına almayacak şekilde ayarlanmalıdır. Aksi takdirde kültürel farklılıklar zamanla ortadan kalkmaya başlar ve herkes tek bir kültür altında kendine yer edinmek durumunda kalabilir. Her iki kültürün de değişimde razı olduğu durumlar, organik kültür değişmesi olarak adlandırılabilir. (Türkkahraman, 2009:11).

Tarihi süreç içerisinde yaşanmakta olan ihtilaller, savaşlar, sürgünler kültürel değişmelere neden olabilmektedir. Bu gibi durumlarda gerçekleşen değişimler, bireyin kendi rızasıyla gerçekleştirmediği, tamamen yaşanan olaylar neticesinde mecbur kaldığı değişimlerdir. Bu değişimlere empoze kültür değişmesi de denilebilmektedir. (Türkkahraman, 2009:12). Bu değişimler genellikle bir kültürün diğer kültüre baskı uygulayarak değişmesi için zorlamasıyla meydana gelmektedir. Tüm bunların haricinde meydana gelen kültürel değişimler ise, toplumun kendi içerisinde yaşamış olduğu değişimler ile ortaya çıkmaktadır. Bu değişimler nüfusun artması, kalkınma programları vs. hazırlanarak gerçekleştirilmekte olan kültürel değişimlerdir. Bu değişim esnasında birey kültürüne dair çok fazla bir kayıp yaşamamaktadır. Fakat kültürler arası etkileşimlerle meydana gelen değişimler, her iki kültürün de kendine ait bir takım değerlerinden vazgeçmesi anlamına gelebilmektedir.

Köyden kente göçlerin artmasıyla kent kültürüne hakim olmaya başlayan toplumlar, Batılılaşmanın etkisiyle ortaya çıkan kent yaşantısında yabancılık çekmemek için, kendi kültürlerinden taviz vermekte ve kendilerini o ortama adapte etmeye çalışmaktadır. Bu da kültürel birçok özelliğin tamamen ortadan kalkmasına neden olabilmektedir. Küçük yaşlardan itibaren aynı kültür içerisinde yaşamakta olan, aynı toplumsal düzeni görmekte olan bireyler üzerinde oldukça keskin sonuçlar oluşturmaktadır. Zira bu bireyler köylerinden kente göçtükleri vakit, belirli bir süre köydeki yaşantılarından kopmamakta, kent yaşamına ayak uyduramamaktadır.

Bir inşaa bazı alışkanlıklardan vazgeçebilir; bazı inançlarını değiştirebilir; hatta hiçbir köklü alışkanlığa sahip olmayacak kadar genç ise önüne serilen her şeyi benimseyebilir. Fakat kırk yaşında, elli yaşında artık şahsiyeti tam teşekkül etmiş bir kimseye, o güne kadar sahip olduklarının tamamını değiştirmesini teklif ederseniz, bu onun için intihar demek olur. (Güngör, 1980:5).

Türkiye, birçok kültürü içinde barındırmakta olan çok kültürlü bir ülkedir. Bu kültürlerin birçoğu coğrafi konum itibariyle kendiliklerinden oluştuğu gibi, bazıları

da siyasi olaylar, göçler ve sürgünler aracılığıyla oluşmuştur. Türkiye'nin birçok kültüre ev sahipliği yapıyor olmasının alt yapısında siyasi ve dini faktörler bulunmaktadır. Yıllardır süregelen toplumsal düzen içerisinde tüm bu kültürler kendi benliklerinden de bir şey kaybetmeden var olmaya devam etmektedir. Elbette ki kültürler arasında bir takım etkileşimler neticesinde benzerlikler meydana gelmiştir. Fakat bunun en önemli sebeplerinden biri, toplumun din anlamında bir çatı altında toplanmış olmasıdır. Türkiye dini inanışlar konusunda da birçok kültürü bünyesinde barındırmaktadır. Fakat din kültürü, diğer kültürler gibi çok fazla değişim kabul edebilen bir kültür değildir. Dini alanda değişim dini bilgi anlamında değil, dindarlık olgusu kapsamında gerçekleşmektedir. Bu sebeple farklı dinlere mensup kişiler, belirli bir toplumsal düzen içerisinde karşılıklı hoşgörü ve saygı çerçevesinde bir arada yaşamaya devam etmektedir.

Kültür, bireye bebekliğinden itibaren aşılarmaya başlayan ve toplum içerisinde kendisine bir kimlik kazandıran, onu toplumsal yaşamda belirli kurallara tabi tutarak düzen içerisinde yaşamasını sağlayan en önemli olgudur. Kültürün yaşatılmaya çalışılması, bireylerde başka bir duygunun, başka bir bilincin gerekliliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumların kültürlerini yaşatabilmek adına verdikleri mücadele, 'milliyetçilik' duygusundan kaynaklanmaktadır. Kültürel değerlerin toplumlar için öneminin anlaşılabilmesi için de milliyet ve milliyetçilik kavramlarını tanımlamak, oldukça etkili olacaktır.

1.1.2. Milliyetçilik Nedir?

Genel olarak aynı topraklar üzerinde yaşamlarını sürdüren, aynı amaç uğruna bir araya gelmiş, aynı dine, aynı gelenek göreneklere sahip, aynı tarihi süreçlere tanıklık etmiş ve aynı dili konuşan topluluklara 'millet' adı verilir. Millet kavramı, farklı açılardan ele alınarak yorumlanmıştır. Yorumların bir kısmı millet kavramının insanın yaradılışından itibaren bahsedilen ve değiştirilemeyen bir olgu olduğunu ifade eder. Bir diğer kısmı ise, millet olgusunun geçen zaman içinde, yaşanan olaylar neticesinde meydana geldiğini ve yaşam esnasında bir takım değişikliklere uğrayabileceğini ifade eder.

İnsanlığın sürekli pozitif bir duruma doğru ilerlediğini temel doğru olarak kabul eden aydınlanma ve pozitivist düşünce geleneği

zamanla bütün farklılıkların ortadan kalkarak tek biçimli bir insanlık toplumunun kurulacağını öngörmüşlerdir. Fakat bu kuvvetli öngörüye rağmen ilerlemenin ortaya çıkardığı modern toplum modelleri milletler halinde karşımıza çıkmaktan çok, kendiliğinden gelişen fiili bir durumu gösterir. Milletlerin bu dönemde ortaya çıkması sosyal gelişme şartlarının doğurduğu bir sosyal gerçekliktir. (Atasoy, 2005: 108-109).

Anlaşılabacağı gibi milletler, kendiliğinden var olan bir olgu olmamakla birlikte, tasarlanan herhangi bir kavram da değildir. Sosyal hayatta yaşanan tüm gelişmeler, bireyler üzerinde de değişiklikler meydana getirmekte ve bireye kendini ait hissedeceği, kendini tanımlayacağı, diğerlerinin içinde farkını oluşturabileceği bir gerçeklik ihtiyacı hissettirmektedir. Bu da beraberinde milletlerin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Milliyetçilik kavramı da millet kavramıyla paralel olarak aynı farklı yorumlar içerisinde yer almıştır. Milliyetçilik, toplumların aynı ülküyle hareket ederek, öz kimliklerinden kopmamak için verdikleri mücadele için söylenebilecek bir ifadedir. Bir milletin özerklik, birlik, kimlik kazanmasına ve bunları idame ettirmesine yönelik ideolojik bir harekettir. (Smith, 1994:122). İnsanlar, birlik oldukları toplum için, o toplumun gelişmesi için ellerinden geleni yapmakla kendilerini sorumlu hissederler. Dışarıdan gelecek herhangi olumsuz bir etkene karşı da toplumlarını korumak için çaba sarfederler. Milliyetçiliğin insanlara doğuştan verilmiş bir özellik olduğunu savunan yorumların yanı sıra, tarihi işleyiş içerisinde meydana geldiğini, insanların yaşadıkları olaylar neticesinde milliyetçilik duygusuyla tanıştıklarını ifade eden yorumlara da rastlanmaktadır.

Millet ve milliyetçilik kavramları insan bilincini şekillendiren söylemsel kavramlardır. Milletin oluşumu belirli bir dönemle sınırlı olmadığı için, milliyetçilik olgusunun da sürekli değişen ve kendini inşa eden bir yapısının olduğunu ifade edebiliriz. “Zira milliyetçilik dediğimiz şey pek çok düzeyde faaliyet gösterir ve bir siyasi ideoloji ve toplumsal hareket olduğu kadar bir kültür biçimi olarak da görülebilir.” (Smith, 1994: 118). Yani milliyetçilik, sadece karmaşık olaylarda kendini gösteren bir oluşum değildir. Aksine varlığını sürekli devam ettiren, bireysel bir kimlik, bir ideoloji ve bilinç biçimidir.

Milliyetçilik üzerine araştırmalarda ve çalışmalarda bulunan düşünürlerin, milliyetçiliğe yükledikleri anlam noktasında birbirlerinden ayrıldıklarını, bu yüzden de birbirinden farklı ve oldukça kabulü uygun yorumlar çıktığını söylemek

mümkündür. Milletin dili ve kültürüyle birlikte var olduğunu ileri süren Herder, her milletin Tanrı tarafından yaratılan kutsal varlıklar olduğunu ve kutsal olan şeylerin yaşatılması gerektiğini düşünmekteydi. Dil, din ve kan bağının milletleri oluşturduğu düşüncesi, tarihte ilkçi yaklaşımlar olarak ifade edilmektedir. (Gökalp, 2007: 282).

Milliyetçilik olgusunun, toplumlara doğuştan verildiğini, toplumun benliğinde bu duygunun hep var olduğunu düşünenlerin yanı sıra, tarihsel süreç içerisinde meydana çıkmış, sonradan edinilmiş bir özellik olarak tanımlayanların da bulunduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki milliyetçiliğin kapitalizm, sanayileşme, milletlerin devlet kurması gibi olayların sonucunda meydana gelmiş modernist bir yaklaşım olduğunu ifade eden isimler de mevcuttur. Bu düşünce, milletlerin milliyetçilik sonucunda meydana geldiklerini iddia eder.

Milliyetçiliği modernleşme süreçleriyle birlikte ele alan veya onların bir ürünü olarak gören milliyetçilik yaklaşımı ‘modernist’ olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşımı benimseyenlerin ortak paydasını ise milletler ve milliyetçiliğin modern çağa özgü yapılar oldukları fikri oluşturmaktadır. Buna göre milliyetçilik, modernleşmenin temel parametreleri olan endüstrileşme, merkezileşmiş devlet yapılarının oluşumu, kentleşme ve laikleşme süreçleriyle birlikte değerlendirilmelidir. (Yahşi, 2017: 703).

Bu fikrin en önemli isimlerinden birisi Gellner’dir. Gellner’in milliyetçiliği, endüstrileşme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkan, politik ve milli birimlerin birbirleriyle uyumlu olması gerektiğini savunan bir ilke olarak tanımladığını görürüz. “Gellner’a göre milletlerin tanrı vergisi, doğal bir olgu olduğu görüşü doğru değildir. Sanayileşme sürecinin bir ürünü olarak milliyetçilik ortaya çıkmıştır. Milliyetçiliğin amacı siyasi yapı ile milli yapıyı uyumlu hale getirmektir.” (Akıncı, 2014: 142). Yani Gellner’a göre devlet yönetimleriyle ve siyasetle, toplumun varolma mücadelesinin, milli unsurlarının birlik olması gerekmektedir.

Gellner’in bu düşüncesine paralel olarak Hobsbawm da milletlerin endüstrileşme sürecinin sonucunda meydana geldiğini, milliyetçiliğin de bu şekilde kendini var ettiğini savunmaktadır. Hobsbawm, bu düşüncesini ‘1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik’ adlı eserinde analitik düzlemde milliyetçiliğin milletlerden önce geldiğini, milletlerin devletleri ve milliyetçilikleri değil,

milliyetçiliklerin milletleri yarattığı şeklinde ifade etmektedir. (Hobsbawm, 1992: 24).

Milliyetçilik konusunda ilkçi ve modernist yaklaşımların arasında kalmış olan ve bir ara bakış açısı geliştirmiş olan Smith de, bir ideoloji ve hareket olarak tanımladığı milliyetçiliğin, 19. yüzyıl içerisinde meydana çıktığını vurgular. Fakat Smith, diğerlerinden farklı olarak, Avrupa ve Ortadoğu’da daha öncesinden beri var olan etnik toplulukların olduğunu belirterek, etnik topluluklarla modern milliyetçilik arasında bir bağ kurar ve ethnielerin modern düşüncelerle bir alakası olmamasına rağmen, modern milliyetçiliğin ortaya çıkmasında etkili olduğunu iddia eder.

Milliyetçilik üzerine yapılan çalışmalar neticesinde, milliyetçiliğin iki türünün olduğunu ifade eden yorumlar meydana çıkmıştır. İyi milliyetçilik olarak tanımlanan milliyetçilik çeşidi, Batı Avrupa milliyetçiliğini kapsayan, yani eşitlikçi bir yaklaşımla sadece yurttaşlık anlamında kendini gösteren milliyetçiliktir. Bu milliyetçilik çeşidi oldukça hümanist ve barışçı duygular barındırmaktadır. Kötü milliyetçilik degenellikle Doğu Avrupa ve Balkan taraflarına ithafen tanımlanmış, etnik azınlıkları baskı altına alan, faşizan boyuta çıkabilecek tarzda milliyetçiliklerdir.

Bu milliyetçilikler genellikle saldırgan bir tavır göstermekte ve savaşa ve kıyıma açık bir konumda olarak tanımlanmaktadır. “Milliyetçiliği ve milli kimliği modern toplumsal ve siyasal yaşamda kendi özelliğini yitirmeksizin diğer güçlü ideoloji ve söylemlerle etkili birleşimlere girmesini mümkün kılan ve bu düzeyde esnek ve sürekli bir güç haline gelmesini sağlayan işte bu ‘ikili’ karakterdir.” (Gökalp, 2007: 286). Tüm bu ayrımlar, ayırım olarak bulunduğu sürece gerçekten sorun teşkil edecek niteliktedirler. Çünkü her milliyetçilik, içerisinde bir diğerinin özelliklerini içerebilmektedir. Yani etnik milliyetçilikler içlerinde kültürel milliyetçiliğin izlerini, kültürel milliyetçilikler de etnik milliyetçiliklerin izlerini taşıyabilmektedir. Bu yüzden milliyetçiliği iki ayrı model olarak değil de, iki ayrı karakter olarak ele almak daha doğru olacaktır.

Sonuç olarak milliyetçiliğin, yalnızca bir toplumsal hareket veya siyasal ideoloji olmadığı, toplumsal ve kültürel oluşumların arkasındaki bir kolaylaştırıcı rol oynadığı düşünülmelidir. Milliyetçiliğin, sadece sağ kesimin elinde bulundurduğu, faşist eylemlere yol açan ve ayrılıkçı hareketlere sebebiyet veren bir kavram olarak

da ele alınmaması gerekmektedir. Aksine millet olgusu ve milliyetçilik, başlı başına bir kültür olarak nitelendirilebilir. Toplumların bir yansıması olan ve birlik olma durumlarını güçlendiren manevi ruh ve iradedir. Bu kavramları daha iyi anlayabilmemiz için, öncelikle milliyetçilik durumunun nasıl meydana geldiğini incelemeliyiz. Tarihi süreçte ilk milliyetçilik dalgası hangi olaylar sonucunda ortaya çıktı ve hangi boyutlarda değişiklik gösterdi, bu sorulara cevaplar aramalıyız.

1.1.2.1. Milliyetçiliğin Ortaya Çıkması

1789-1799 Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan milliyetçilik akımları, Batı'dan Doğu'ya doğru bir ilerleme kaydetmiştir. Bu ilerleme sürecinde Balkanları da etkisi altına alarak tüm Avrupa'da yaygınlaşmıştır. Avrupa tarihindeki ilk milliyetçi hareketlere Almanya'da rastlanır. Daha sonra aynı yıllarda Rus işgalinde bulunan Polonya'da da milliyetçi hareketler meydana gelmiştir. Bu akımların devam etmesi sonucunda Orta Avrupa'ya kadar ilerlemiş, yayılmacı milliyetçilik hareketleri de meydana çıkmıştır. Fakat din olgusunun ağır bastığı Osmanlı topraklarında milliyetçiliğin etkin hale gelmesi Meşrutiyet'in ilanından sonraya dayanmaktadır.

Fransız İhtilali'nden sonra Batı'dan Doğu'ya doğru ilerleyen milliyetçilik algısı, Balkanları da etkileyerek bütün Avrupa'da yaygınlaşmıştır. Fakat Osmanlı'da daha çok din olgusu mevcuttu ve Meşrutiyet'in ilanına kadar milliyetçilik hakim olamamıştır. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı aydınları, milliyetçilik üzerine yoğunlaşmış ve milliyetçiliği siyasal bir örgütlenme haline getirmişlerdir. (Çakıroğlu, Kalaycıoğlu, 2013:2).

Rönesans ve Reform hareketleri sonrasında ortaya çıkan düşünce özgürlüğü ve inancın bağımsızlaşması sonucunda burjuvazi sınıfı siyasal iktidara ortak olmayı, laikliği, eşitliği ve temsili siyaseti savunmaya başlamıştır. Bu da burjuvanın milliyetçiliği, ulusalcılığı savunmasına yol açmıştır. Din işlerinin yönetimden çekilmesi sonucunda toplumsal otoritenin de dini otoritenin tekelinden alınmasıyla birlikte milliyetçilik, toplumun elinde olan ve toplumdan kaynaklanan bir meşruiyete dayandırılmaya başlamıştır. Siyasi otoritelerin, kralların ve hükümdarların baskısından kurtulan toplum, bu sefer de burjuvanın emri altına girmeye başlamıştır. Fransız İhtilali'nin ardından çıkarılan İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi, içerisinde yer alan hakimiyet hakkının millete ait oluşu ifadesi ile birlikte milli

hakimiyet kavramını ortaya çıkarmış ve bu durum milliyetçilik olgusunun üzerine ilginin toplanmasında çok etkin bir rol oynamıştır.

Ulusalçılık etkin bir siyasal akım olarak ortaya çıktıktan sonra gerçekleştirmek istediği amaçlarınaşğıdaki şekilde özetlenmektedir (Yakut, 1999:105):

- 1.Kendine özgü bir kimliği olan ulus oluşturmak
- 2.Ulusal ekonomiyi oluşturmak
- 3.Ulusal yönetim organları oluşturmak
- 4.Ulusal bir kültür oluşturmak

Milliyetçilik ortaya çıktıktan sonra, yayılarak diğer toplumlar üzerinde kısa sürede etkin rol oynamaya başlamıştır. Öncelikle Almanya’da ortaya çıkan Alman milliyetçiliği, diğer milliyetçiliklere nazaran daha muhafazakar bir tutum sergilemiştir. Milliyetçilik zamanla faşizm ve Nazizmin oluşmasına sebep olmakla birlikte, komünizm ve sosyalizm gibi rakip akımları da beraberinde getirmiştir. Bağımsızlık hareketlerinde benimsenen bu rakip akımlar, ayrılıkçı bir tutum sergiliyor gibi görünseler de aslında tüm gerçekleşen hareketler zemininde milliyetçiliği barındırmaktaydı. Yani meydana gelen tüm sosyalizm ve komünizm hareketlerinin oluşturduğu bölünmeler ve ayrılıklar milliyetçilikten sebep meydana gelmekteydi.

Osmanlı’da erken zamanlarda kendini tam olarak göstermemiş olan milliyetçilik, Avrupa’da eğitim almış olan bazı aydınlar ve Avrupa’ya ait gazete ve dergileri takip eden kimseler tarafından yavaş yavaş kendini göstermeye başlamıştır. Öncesinde dini bir birliğin mevcut olduğu Osmanlı’da sadece etnik kökenlerin kendilerini belli bir etnik zümreye ait olduklarını sözlü olarak dile getirmeleri söz konusuydu. Fakat dışarıda eğitim görenlerin bulundukları ülkelerde ‘’millet’’ kavramının üzerine eğilmeleriyle ve Tanzimat Fermanı’ndan sonra dini eğitimlerin azalmasıyla birlikte milliyetçilik kavramı Osmanlı toplumunun gündemine oturmaya başlamıştır.Bunun üzerine kiliselerin de bu durumdan etkilenmesi üzerine rahiplerin de kendi milliyetçiliklerini yapmasına ve kendi milletini bu yönde örgütlemesine sebep olmuştur. Bu şekilde millet ve milliyet olguları üzerine eğilmeye başlanmış ve mevcut bir örgütlenme görülmüştür. Bunun sonucunda da toplumlar kendi etnik kökenlerini araştırmaya başlamışlardır. (Çakıroğlu, Kalaycıoğlu, 2013:3). Osmanlı’yı da etkisi altına alan milliyetçilik akımları daha sonra Arap Yarımadası’nı da

etkilemiş ve bunun sonucunda da Arap milliyetçiliği ve Kürt milliyetçiliği meydana gelmiştir.

Osmanlı'daki milliyetçilik akımları, öncelikle azınlıkların kendi haklarını arama olaylarıyla başlamıştır. Ardından toplum içinde bu fikir yayılınca ortaya iki yönlü milliyetçilik kategorisi çıkmıştır. Bunlardan biri azınlık kategorisi, diğeri ise bağımsızlık kategorisidir. Etnik kökenleri vurgulamak, milli dillere ve kültürlere önem vermek, kendilerini mevcut siyasi yapılanmalardan ayırt etme ve geçmişi tekrar gündeme getirmek bu kategorilerin özellikleri olarak sıralanabilir. İmparatorlukların en büyük tehdidi olan milliyetçilik hareketleri Osmanlı İmparatorluğu içinde de kendini göstermeye başlayınca, birleştirici bir hareket gayesi güden Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla birlikte, Osmanlı ve hanedanlık ön plana çıkarılarak, devlete ve hanedana bağlılığın önemi vurgulanmak istenmiştir. Bu önem Osmanlılık fikrini ortaya çıkarmıştır. "Osmanlılık fikrinin imparatorluğun bütünlüğünü sağlama fonksiyonunun yerine getiremeyeceği anlaşıncı –Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar resmi yaklaşım Osmanlılık olarak kalmakla beraber- hiç değilse Müslüman unsurları bir arada tutabilmek amacıyla İslamcılık ideolojisine yönelmişlerdir." (Şimşek, 2006:18).

Milliyetçilik akımlarının Osmanlı'da ilerlemesi ve beraberinde yeni kavramları da ortaya çıkarmasının ardından başlayan düzen bozuklukları, bazı Osmanlıcılar ve İslamcılar tenkitlerde bulunmasına sebebiyet vermiştir. Osmanlıcılar, Osmanlı birliğinin dağılması konusunda endişelerinin olduğunu, İslamcılar da milliyetçilik tarzı ayrımcı hareketlerin dinen uygun olmadığını, İslamiyet'in bu gibi şeylerde uzak durulmasını emrettiğini öne sürmeleri, milliyetçilik akımına ve beraberinde gelen diğeri toplumsal hareketlenmelere gösterilen tepkilerin bazılarıdır.

Cumhuriyet'e kadar olan süreçte, milli şuurun hat safhalarda yaşandığı, kurtuluş mücadeleleri, milli beraberlikler, Türk ulusunun milliyetçilik ruhunun ne derece ileri boyutta olduğunu bize ispatlar şekildedir. Cumhuriyet'in ilanı sonrası olan süreçte, ulusal kimlik oluşturma gayesi ile milliyetçilik algısı oldukça yoğun bir şekilde kendisini toplum üzerinde göstermiştir. Tek bir dil, tek bir kültür, tek bir bayrak altında birleşmenin ön planda tutulması, Osmanlı'nın ardından yeni oluşturulan Cumhuriyet yapılanmasının yerleşik hale gelmesi açısından oldukça

önemli bir rol oynamıştır. Bu sebeple, birçok alanda Türkleştirme politikaları uygulanmıştır. “...Türkçe reformu milli kimliğin başlıca göstergelerinden biri olarak yaygın kabul görmüştü. Latin alfabesinin kabulü ve daha sonra ezanın Türkçe okunması bu alandaki uygulamalardandı.” (Alakel, 2011: 18). Tek partili dönem sonrası, yakın tarih olarak adlandırdığımız süreçte de milliyetçiliğin etkinliğini sürdürdüğünü görmekteyiz. Öyle ki milliyetçilik akımının ardından meydana gelen komünizm ve sosyalizm kavramları da çok partili süreçle birlikte Türk toplumu üzerinde oldukça etkin bir rol oynamış ve bu zaman zarfında milliyetçilik hareketleriyle sosyalist hareketler, tarihin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Milliyetçiliğin yayılmasında etkin olan bir diğer faktör de, milliyetçilik üzerine topluma sunulan fikirler ve düşünceler olmuştur. Bu fikirleri ortaya atan düşünürlerin ve yazarların birçoğu bıraktıkları eserlerle, günümüzde hala milliyetçilik konusunda fikirleriyle birlikte insanlığa ışık tutmaktadır. Bunlardan en önemli isimlerinden birisi Ziya Gökalp’tir. Ziya Gökalp yaşamış olduğu süreç içerisinde, milliyetçilik kavramının üzerine en çok düşen toplum bilimcilerden bir tanesidir. O milliyetçilik olgusunun eğitime dayalı olduğunu vurgulamış ve kökenlerin bu konuya etkisinin olmadığını ifade etmiştir. Çünkü ona göre milliyetçilik tamamıyla kültürel değerlere sahip çıkılmasıyla gerçekleştirilebilirdi. “...Gökalp’in kurguladığı düşünsel sistemde devletin sürekliliği fikri aslında dışlanmamaktadır. Aksine, Gökalp için devlet merkezdedir ve dil, din ve kültür üzerinden kurulan ulusa aidiyet fikri, sınıfsal ve etnik farklılıkları önemsiz hale getiren modern ulus devletinin varoluşunun özünü teşkil etmektedir.” (Tokluoğlu, 2013:116).

Gökalp’e göre Batı medeniyeti, Türk kültürünü olumsuz yönde etkilemek konusundapotansiyellik taşımaktadır. Bu mevzu üzerine fikirler geliştirdikçe, Türklerin Batı medeniyetini sadece teknolojik gelişmeler bazında örnek alması gerektiğini, başka hiçbir alanda Batı medeniyetinin Türk kültürünü etkilemesine izin verilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. “Ona göre Türklüğümüz ve İslamlığımız kendimize özgü kültürümüzü oluşturur. Bilim ile özdeş olan çağdaşlığı ise Batı medeniyetine girerek yakalayacağız.” (Özakpınar, 2005:5). Bu görüşüyle Gökalp, özellikle kendi yaşadığı dönemde Osmanlı’nın elinde son kalan bu iki kavramın yani Türklüğün ve Müslümanlığın bireyler üzerinde oldukça etkili olmasını sağlamıştır.

Bu görüş toplumun milliyetçilik duygularının tekrar hareketlenmesine sebep olmuştur. Gökâlp'in Türk'ün kültüründen uzaklaşmaması gerektiğini vurgulaması ve ona zarar verecek her türlü dış etmene izin verilmemesi gerektiğine yaptığı vurgulamalar, milliyetçilik mevzunun Türk toplumlarındaki önemini bir kez daha ön plana çıkarmıştır. O, Türkiye tarihindeki milliyetçi yapılanmaların zeminini hazırlayan ve bunun eğitimle gerçekleştirilebileceğini vurgulayan çok önemli toplum bilimcilerden biriydi. "Ziya Gökâlp'in milliyetçiliği, kültürel temelli, eşitlikçi bir milliyetçilikti. Gökâlp'in kurmaya çalıştığı yeni toplum olarak Türkçü, ahlaksal açıdan İslami, ekonomik ve bilimsel açıdan ise çağdaş temellere dayanmaktadır." (Zorlu, 2018: 159). Türkiye'nin gelişmesi için elinden gelen her şeyi gerçekleştiren Gökâlp, Türkiye'ye sosyal bilimi getiren ilk kişi konumundadır. Üniversitelerde Sosyoloji kürsüsünün açılmasına vesile olmuştur. Düşüncelerini Türkçülük etrafında birleştirmiş ve bu yolda çeşitli dergilerin çıkmasına önayak olmuştur. Bulunduğu her ortamda insanları milli duygularla harekete geçirmiş, bu konuda insanlara eğitimler vermiştir. Onun bu çalışmaları Türk yurdunda milliyetçilik hareketlerinin yayılmasına sebep olmuştur. Bu konudaki katkısı tartışılmaz bir gerçektir.

Sonuç olarak milliyetçilik akımları, Fransız İhtilali sonrası, mutlak otoritenin, aristokrasinin, dini mevkilerin yönetimde olan hakimiyetlerinin sona ermesiyle birlikte, İnsan Hakları Beyannamesi'nde yer alan hakimiyetin milletin elinde olması ifadesinin yer almasının da etkisiyle kendini göstermeye başlamış, toplumun milliyetçilik olgusuna yönelmelerine vesile olmuştur. Milliyetçilik akımları öncelikle Fransa ve Amerika ihtilalleriyle ortaya çıkmış, daha sonra doğuya doğru yayılarak, tüm dünya ülkelerini etkisi altına almıştır. Osmanlı'nın özellikle son dönemlerinde meydana gelen Hristiyan kesimin ayrılıkçı politikaları yurt genelinde milliyetçi hareketlerin başlamasına sebep olmuş ve ardından bu akım yayılma göstererek tarihler boyu devam etmiştir.

Milletin kültürel özelliklerinin her daim korunması gerektiğini ve kültüründen kopan bir milletin millet olmaktan çıkacağını vurgulayan ünlü toplum bilimci Ziya Gökâlp'in de katkılarıyla Türk milli ruhu yeniden ve yeniden canlanmış, milliyetçilik olgusu topluma eğitim alanında da aşılarmaya başlanmıştır. Yaptığı felsefi anlatımlar ve açılmasına vesile olduğu Sosyoloji kürsüsü, millet sevgisini uyandırmak için çok önemli bir yer tutmuştur. "Türkiye'de milliyetçilik başlangıçta bir siyasi istiklal hareketi olarak ortaya çıkmış olmakla birlikte, bağımsızlığın

kazanılmasıyla birlikte bir milli kültür hareketi haline gelmiştir.” (Şimşek, 2006:23).Milliyetçilik, tarihi sürecin değişmesiyle paralel olarak değişimler gösterebilmekte ve toplumların uygulama konusundaki icraatlarıyla birlikte de olumlu ya da olumsuz etkileri gözlemlenebilmektedir.

1.1.2.2.Milliyetçiliğin Toplumlara Etkisi

Millet ve kültür, insanoğluna bahşedilmiş, dünyanın neresine giderse gitsin asla benliğinden kopmayacak olan, kalıtsal bir miras olarak adlandırabileceğimiz unsurlardır. Bu unsurların yaşatılması ve deformasyona uğramaması için bir takım mücadeleler verilmesi gerekmektedir. Milliyetçilik olgusunu benimsemiş bireyler, öz kimliklerinin yok olmaması adına bir takım faaliyetlerde bulunmakta ve kaybolmuş olan bazı kültürel değerleri topluma yeniden kazandırmayı amaçlayarak çalışmalar yapmaktadır.

Aslında her toplum, kendi içerisinde milliyetçi faaliyetler göstermekte ve bu duyguyu benliklerinde taşımaktadırlar. Çünkü aidiyetlik duygusu insanoğlunun doğuştan sahip olduğu, aktivist ruhunu da ortaya çıkaran çok değişik bir etkiye sahiptir. Her fert, kültürünün yok olması tehlikesiyle karşı karşıya gelmek durumunda kalmıştır. Özellikle bir arada yaşamak durumunda olan toplumların, bu gibi sıkıntılarla sıkça karşılaştıklarını söyleyebiliriz. Çünkü hem diğer kültürlerle ayak uydurma sorunsalı mevcut hem de kendi öz kültürlerini zedelemeyen, herhangi bir kayba uğramadan o kültürü yaşatma isteği söz konusudur.

Tarihsel süreç içerisinde, milliyetçilik akımlarının toplumlar üzerinde bıraktığı etkiler ve bu etkiler neticesinde meydana gelen gelişmeler mevcuttur. Fransa, Britanya ve Amerika gibi ülkelerde milliyetçilik, daha çok yurttaşlık anlamı kazanmış ve vatanseverliğe dayalı bir minvalde göz önüne çıkmıştır. (Akıncı, 2014: 133). Bu ülkelerde soyu ne olursa olsun, o ülkede doğmuş ve o ülkenin vatandaşı olmak temel alınmış, yurttaşlık düşüncesi ön plana çıkmıştır. Yani hangi kökenden geliyor olunursa olunsun, o ülkenin bir vatandaşı olarak kabul görülmektedir. Avrupa’da gerçekleşen milliyetçilik akımları yeni ve güçlü devletlerin kurulması açısından oldukça olumlu etkiler bırakmıştır.

Fakat devlet iradesinin güçsüz olduğu veya yabancı nüfusunda oldukça yoğunluk olan ülkelerde (örneğin Almanya ve İtalya), milliyetçilik algısı daha çok ırk, soy, köken minvalinde olup, kendi soyundan olmayanlarla milliyetçilik bağlarının kurulamayacağını düşünmek yönünde gelişmiştir. (Çakıroğlu ve Kalaycıoğlu, 2013: 4). Bu ülkelerde genellikle ırk milliyetçiliği ön plana çıkmış ve yabancı olarak adlandırılan kesim azınlık olarak görülmüş ve devlet içerisinde imkanları kısıtlanmıştır. Bu tutum beraberinde Nazizm gibi farklı milliyetçilik kültürlerini de ortaya çıkarmıştır. Almanya’da Hitler, İtalya’da Mussolini gibi ırkçı politikalar yürüten yöneticiler aracılığıyla milliyetçilik kavramı, ırkçılık politikalarına dönmüş ve insanlık tarihi açısından büyük felaketlerin yaşandığı bir sürece giriş yapmıştır. Günümüzde de hala bu politikaların etkilerinin çok da kuvvetli olmamakla birlikte sürdüğünü söyleyebiliriz.

Osmanlı da, milliyetçilik kavramını, Almanya ve İtalya örneklerinde bahsettiğimiz gibi ırk milliyetçiliği olarak algılamış ve Türk’ten Türk doğar düşüncesiyle hareket etmiştir. Türkiye’de milliyetçilik hareketleri ilk olarak Osmanlı Dönemi’nde meydana gelen Hristiyan unsurların çıkarmış olduğu ayrımcılık girişimleriyle meydana gelmiştir. Batı’nın ortaya çıkarmış olduğu milliyet, hürriyet, eşitlik gibi kavramlar Osmanlı’nın, topraklarında yaşamakta olan Hristiyan kesimlerin hareketlenmelerine sebep olmuş ve bu durum Hristiyan nüfusunun çoğunluk olduğu bölgelerdeki bazı topraklarını kaybetmesine vesile olmuştur. Bu durumun düzelmesi ve devletin birliğinin sağlanması için Tanzimat’ın fermanından sonra ‘Osmanlıcılık’ politikası geliştirilmiştir. Daha sonra Hristiyan toplumların gerçekleştirmiş olduğu bu milliyetçilik hareketlerinin Müslümanları etkilemesini önlemek için ‘İslamcılık’ siyaseti meydana getirilmiştir. Bunlardan daha sonra yine Hristiyan toplumların sebep olduğu ayrılıkçı hareketlerin toplumu olumsuz yönde etkilememesi adına Türkçülük siyaseti geliştirilmeye başlanmıştır. (Çilliler, 2015: 52-60).

Türkçülük politikaları ilk olarak edebi ve tarihi çalışmalarla kendini göstermiştir. Örneğin, Ahmet Mithat Efendi’nin çıkarmış olduğu ‘Tercüman-ı Hakikat’ gazetesi, milliyetçilik ve Türkçülük adına atılan önemli adımlardan biridir. Yine aynı dönem Şemseddin Sami tarafından yazılan Orhun Abideleri ve Kutadgu Bilig’ten bahsettiği Kamus-i Türk adlı iki ciltlik Türkçe sözlük de Türkçenin kullanıldığı ve milli bilincin gelişmesinde katkısı olan bir başka önemli eserdir. Bu

süre zarfında çok sayıda edebiyatçı ve tarihçi milliyetçilik duygularını harekete geçirecek boyutta yapılar icra etmiştir. Tüm bu çalışmaların sonucunda Türk milli bilinci ve Türk kavramı ön plana çıkarılmış ve toplumun övünç kaynağı haline gelmeye yeniden başlamıştır. (Saklı, 2012: 5).

Milliyetçilik akımları, tüm dünya ülkelerinde farklı içeriklere sahip örnekler sunmuştur. Her millet, kendi benliklerine bağlılıkları kapsamında çeşitli milliyetçilik örnekleri sergilemişlerdir. Olumsuz bazı olaylara tanıklık edilmiş olsa da, genel olarak milliyetçilik akımları milletlerin kurtuluşu olarak, ayakta durmanın şartı olarak kabul görmüştür. Fakat ilerleyen zaman ve modernleşmenin etkisiyle milliyetçilik hareketleri de değişim göstermeye başlamıştır. “Bir geçiş dönemi ideolojisi olarak beliren milliyetçilik, geleneksel toplumlardan modern topluma geçilmesiyle birlikte işlevini yitirecektir. Bu açıdan modernleşme kuramı için gelişmiş Batı toplumlarında artık milliyetçilik gibi bir ideolojiden bahsedebilmek pek mümkün görünmemektedir.” (Atakan, 2006:24).

1.1.3. Kültür ve Milliyetçilik

Kültür, toplumun var olması için, bireylerin bir düzen içerisinde yaşayabilmesi için gerekli olan en önemli unsurdur. Toplumlar, yaşam şekilleriyle, dilleriyle, yedikleri yemeklerden giydikleri kıyafetlere kadar kendi öz kültürlerini oluşturmaktadır. Topluma dahil olan her yeni birey de öncelikle aile içerisinde olmak üzere, kültürel değerler öğretilerek yetiştirilmektedir. Bu şekilde kültür aktarımı gerçekleşmekte ve toplumsal düzen doğrudan sağlanmaktadır.

Kültür, toplumları birbirinden ayırmakta ve onları sınıflandırmaktadır. Bir kültüre mensup her birey kültürel bir kimliğe sahiptir. Bu şekilde bireyler diğer toplumlar içerisinde kendisini tanıtmak imkanı bulmakta ve toplumlar içerisinde kendine yer edinmektedir. Toplumsal düzen içerisinde gerçekleşen her davranış, her eylem o toplumun kültürünü oluşturmaktadır. Bir toplumda icra edilen sanatsal aktiviteler de, inşa edilen mimari de içinde bulundukları kültürü yansıtmaktadır. Çünkü her birey, düşünce yapısı ve davranışsal olarak yetiştirildiği kültürü yaşatmaktadır.

Kültürel değerlerin korunmak istenmesi, topluma dahil olan her yeni bireye öncelikle kültürel değerlerin aşılması, toplumların milliyetçilik ruhunun dinamik olmasından kaynaklanmaktadır. Toplumsal değerlerin yaşatılması için gerçekleştirilen her eylem, milliyetçilik kapsamında ele alınabilmektedir. Öyle ki birçok milliyetçilik hareketi, bir kültürün, başka kültürlerin tehditlerine karşı geliştirdiği ya da toplumların diğer kültürler arasında ‘ben de buradayım’, ‘ben de varım’ arzusuyla ortaya çıkarttığı hareketlerdir. “Milliyetçilik, bir milletin özerklik, birlik, kimlik kazanmasına ve bunları idame ettirmesine yönelik ideolojik bir harekettir.” (Smith, 1994: 122). Milliyetçilik hareketleri bireye kültürel bir kimlik kazandırmaktadır ve aidiyetlik duygusunun tam anlamıyla bir tezahürüdür.

Toplumlar, yaşam şekilleriyle, birbirleriyle olan iletişimleriyle kültürlerini oluşturmamış olsaydı, milliyet ve milliyetçilik kavramları da bir anlam bulamayacaktı. Nitekim kültürlerin yaşatılabilmesi için de milli bir şuurun, milliyetçilik duygusunun var olması gerekmektedir. Bireyler, kültürlerini yaşatabilmek için ve diğer kültürler içinde varlıklarını ispatlayabilmek için yaşamları boyunca mücadele etmektedir. Bu mücadeleler, toplumların kültürel özelliklerini kaybetmeden nesilden nesile aktarabilmelerine olanak sağlamaktadır.

Millet ve milliyeti teşkil eden unsurlardan biri de örf ve adetlerin birliğidir. Lisan birliği gibi, örf ve adet birliği de uzun zaman aynı sahada, aynı devlet içinde yaşama neticesinde, vuku bulan çeşitli temaslardan doğar. Milletçe yapılan umumi bayramların, mühim milli hadiseler münasebetiyle yapılan törenlerin milletlerin hayatında çok kuvvetli birleştirici rolü vardır. (Arsal, 1979:72)

Arsal’ın da belirttiği gibi, toplumları bir arada tutan, onlara birlik duygusunu kazandıran kültürel günler ve etkinlikler bulunmaktadır. Bu kültürel faktörler, bireyin bir topluluğa, bir örgüte ait olduğunu hissetmesini sağlamaktadır. Bu unsurlar, toplumların milli bilincini uyaran ve devamlılığını sağlayan önemli unsurlardır.

Teknolojinin ilerlemesi, küreselleşme ve kentleşme gibi faktörler kültürlerin devamlılığını tehdit etmektedir. Bu faktörlerin kültürel kimliğe ya da kültürel varlığa zarar vermesini önlemek amacıyla milli şuura ve milliyetçilik ruhuna ihtiyaç duyulmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde meydana gelen siyasi ve iktisadi olaylar, bazı toplumların anavatanlarından çıkmasına ve başka toplumlar içerisine dahil olmasına neden olmuştur. Bunun gibi daha birçok savaş, göç vb. olay, birbirinden farklı kültürleri bir araya getirmiştir. Başka toplumların içerisine dahil olan etnik

kimlikler, kendilerine ait olan kültürel özellikleri kaybetmeden, aynı şekilde hakim kültüre de adapte olarak yaşamak durumunda kalmışlardır. Bu süreç içerisinde kendi kimliklerini kaybetmemek adına birçok eylemde bulunmuş ve kültürel kimliğine sahip çıkmak istemiştir. Tüm bunlar milliyetçiliğin yaptırımları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel tanımların daha çocuk yaştan itibaren öğreniliyor olması da bu durumun milliyetçilik ruhuyla gerçekleştirildiğini ispatlar niteliktedir.

Türkiye, etnik kimliklerin oldukça yoğun olduğu bir ülkedir. Her biri kendi kimliklerini korumak adına bir takım eylemler gerçekleştirmektedir. Türkiye’de yaşamakta olan etnik kültürler de bir yandan ülke içerisinde hakim kültürle bağımlı koparmamaya çalışırken, bir yandan da kendi kimliklerini yaşatmak adına mücadele etmektedir. Herder’in de ifade ettiği gibi bir kültürün devam edebilmesi için en gerekli unsur o kültür içinde var olan anadildir. (Kasımoğlu, 2012: 132). Türkiye’de yaşamakta olan bütün etnik kültürlerin uzun zamandır yaşamakta olduğu problemlerden biri anadildir. Bu anlamda gerçekleştirilmekte olan dil kursları, dernekler ve federasyonlar, kültürel kimliğin yaşatılması için milliyetçi ruhla kurulmuş olan kuruluşlardır.

21 Mayıs 1864 yılında yaşadıkları acı soykırım sonunda çeşitli ülkelere yerleşmiş olan ve en büyük nüfusunu Türkiye’de bulunduran Çerkeslerin milliyetçilik ruhu ve kültürün yaşatılması adına vermiş oldukları mücadeleler, bizlere çalışmamız için geniş bir yelpaze sunacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇERKESLER

2.1.Çerkesler

Çerkesler, Rusya sınırları içerisinde yer alan Kuzey Kafkasya bölgesinde yaşayan ve o bölgenin otokton ahalisi olarak bilinen bir millettir. Daha sonra çeşitli siyasi politikalar uğruna kurban gitmiş ve başka toplumlarla birlikte yaşamak durumunda kalmıştır.

“...’Çerkes’ ismi, dar anlamda Kuzeybatı Kafkas kökenli Adıge-Abaza-Ubıh gruplarını, en dar anlamda ise sadece Adıge grubuna mensup boyları kapsamaktadır. Osmanlı’dan günümüze kadar olan literatürde, göçler ve sürgünler sonucunda Kafkasya’dan gelen tüm göçmenler bir üst kimlik olarak ‘Çerkes’ adıyla tanımlanmıştır...” (Aslan ve Diğerleri, 2005: 15).

Adıge, Abhaz(Abaza) ve Ubıh isimleri ile bilinenÇerkesler, yaşadıkları soykırım sonrası yerleştikleri topraklarda kendilerinden her daim saygıyla ve sevgiyle söz ettirmişler, kültürlerini de bu topraklarda yaşatma mücadelesi vermişlerdir. Çerkeslerin, bir arada yaşarken uyguladıkları ve hayatlarının temel taşı haline getirdikleri gelenekler bulunmaktadır. Bu geleneklerine ‘Xabze’(Khabze) adını vermektedirler. Xabze yazılı bir dayanağı olmayan ve nesilden nesile sadece uygulamalarla aktarılan kurallar bütünüdür. Xabze’ye göre insanlar, toplum içerisinde saygıyı ve hoşgörüyü prensip edinmekte, huzur kaçırarak davranışlardan uzak durmaktadırlar.“Xabze, toplum dili anlamıyla her tür ilişkinin ve davranışın temelidir, esasıdır, dilidir. İnsanın doğumundan itibaren karşılaştığı ve bir dil gibi öğrendiği olgudur Xabze. Xabze bilinmeden topluma girilmez.” (Avledin, 2004:99). Xabze, toplumu tüm sosyal yaşayış içerisinde bir düzene dahil eden, sosyal yaşayış kurallarını eksiksiz bir şekilde icra edilmesi gerektiğini hissettiren, kişiyi bu anlamda organize eden, temeli saygı ve hoşgörüye dayalı bir yaşam felsefesidir. Çerkesler, Xabze kurallarını hayatlarının merkezine yerleştirmiş ve tüm davranışsal hareketlerini, hatta düşünce yapılarını da bu felsefe dahilinde şekillendirmektedirler. Bu sebeptendir ki, Xabze’ye aykırı herhangi küçük bir davranışta bile bulunmamak için gereken özeni göstermektedirler. Aksi takdirde, toplum içerisinde nasıl bir

izlenim bırakacaklarının, bu durumun kendilerinde nasıl bir hissiyat uyandıracığının farkındadırlar.

Xabze'nin yaptırımlarına aykırı herhangi bir davranış sonucunda, bazı ceza-i işlemler bulunmaktadır. Bu işlemler, Xabze yazılı herhangi bir dayanağa dayandırılmadığı için, uygulama kapsamında ele alınmaktadır. Bu uygulamalar yine kişinin hak ve özgürlüklerini temel alarak ve insan gururunu rencide etmeyecek tarzda uygulamalardır. “Geleneksel Çerkes toplumunda yaygın ve etkili bir sosyal denetim mekanizması vardır. Xabzeye aykırı davranışlar, öncelikle lokal düzeyde çözülmeye çalışılır. Mümkün olduğu kadar hiyerarşik olarak üst düzeydeki toplum önderlerine – Thamadelere ulaştırılmamaya çalışılır. Çünkü olumsuzlukların yerinde çözülüp giderilmesi, dillendirilip yayılamaması esastır.” (Huvaj, 2004: 63).

Fakat bu yaptırımlar, yapılan hatanın boyutuna göre şekillenmektedir. Yani eğer çok büyük ve gerçekten affedilmesi güç bir durumla karşılaşırsa, bunun karşılığı da o şekilde olmaktadır. Bu ceza işlemlerinin gerçekleşmesini, uygulanmasını sağlayan kesim, toplum tarafından saygı duyulan, sözüne ve hareketlerine inanılan, toplum içerisinde örnek teşkil etmiş bireyler tarafından oluşturulmaktadır. Bu saygın kişilere Çerkes toplumunda ‘Thamade’ adı verilmektedir. Thamadeler, yaşı ve cinsiyeti gözetilmeksizin davranışlarıyla topluma örnek olan ve geleneklerin hepsine hakim şekilde yaşayan bireylerdir. Bu bireyler, toplumun düzeninin sağlanmasında etkin rol oynamaktadırlar. Xabze’ye aykırı davranışların karşılığı da işte bu bireylerin adalet süzgecinden geçerek gerçekleştirilmektedir.

“Kuzey Kafkasyalı Çerkesler arasında güçlü ve kudretli bir kültürel gelenek halini alan bir çeşit Sosyal Boykot kültürü de vardır. Bu güç ve kudret Thamate’lerin (yaşlı Çerkesler, Başkan) söz ve nüfusundan kaynaklanır. Halk, kurul halinde Hase Meclisi diye anılan yere toplanır. Hase Meclisine en yaşlı insan, Thamateler başkanlık eder. Köy Haseleri iş, mal, arazi konusunda, hırsızlık vb. hallerde anlaşmazlıklar olduğunda, Köy Haseleri (Köy Halk Meclisi) başkanı Thamateler, halkın gözü önünde yargılar ve karar verirler. Bir halk mahkemesi işlevi görürler. Verilen karara hiç kimse itiraz etmez.” (Saltık, 1998: 44).

Xabzeye aykırı davranışlara karşı verilmekte olan ceza kararları, halkın bir araya gelerek oluşturdukları Xase adı verilen meclis tarafından verilmektedir. Bu

meclis, halkın saygın kişilerinden meydana gelen ve her aileden bir kişinin dahil olduğu kurumlardır. “Ancak Xase, günümüz anlamında sürekli görev yapan bir yasama organı değildir. Gerektikçe toplanan, toplanma nedeni olan sorunu görüşüp karara bağladıktan sonra dağılan geçici ve onursal bir yasama organı, bir halk meclisidir.” (Huvaj, 2004: 63). Xase’de alınan kararlar, Xabze’ye ne kadar aykırı davranılmış olduğu göz önünde bulundurularak alınmaktadır. Suçun boyutuna göre şekillendirilen cezaların en büyüğü, en son uygulamaya alınan, bireyi toplumdan dışlamaktır. Bu durumla karşılaşmamak için de Çerkes toplumu, oldukça dikkatli ve herhangi yanlış bir hareketten uzak durmaya özen göstererek yaşamaktadırlar. Bu sebeptir ki Çerkesler, cezaevi olmayan tek toplum olarak literatürde yerini almaktadır.

Çerkeslerin inancı THA kavramına dayanır. Bu inanışa göre, tek bir yaratıcı vardır. İslamiyet öncesi zamandaki bir yaratıcının seçmiş olduğu temsilcilerin bulunduğu inanılmaktaydı. Bunlar tıpkı eski Yunan inanışlarında olduğu gibi doğa olaylarına müdahale eden temsilcilerdi. İnanış şekillerine bakarak Çerkeslerin çok tanrılı bir inanıştan geldikleri söylenebilir fakat bu tamamıyla yanlıştır. Çünkü Çerkesler birden fazla Tanrı’nın varlığına değil tek bir yaratıcının varlığına inanırlar. Bahsi geçen Tanrı’nın temsilcileri, Tanrı’nın gücünün evrende olan yansımaları gibiydi. Güneş, ay, su, ateş vb. doğa varlıklarını temsil eden güçlerin bulunduğu düşünülürdü.

İslamiyet’in yayılmasıyla birlikte birçok toplum dini değerlerinde değişimlere uğramıştır. Fakat diğer toplumlara göre Çerkesler İslamiyet’i biraz daha geç kabul etmişlerdir. Çerkesler, ruhun ölümsüzlüğüne inanmaktaydılar. Öldükten sonra başka bir hayatın var olduğunu düşünmekteydiler. Bu yüzden de İslamiyet’in onlara cazip gelmesi, bunun gibi daha birçok ortak özellikten kaynaklanmaktadır. Özellikle Çerkeslerin geleneklerinin bütününde yer alan insana olan sevgileri ve saygıları, haksızlık karşısında sessiz kalmamaları, nezakete önem vermeleri ve adalet duyguları sebebiyle de İslamiyet onlara en yakın gelen din olma özelliği taşımaktadır. “İslamiyet’in Çerkesya’da sürat ve kolaylıkla yayılması, Müslümanlığın yüksek esasları, ahlaki saflığını tamamen muhafaza etmiş olan Çerkes ulusal çevrelerinin temiz temayüllerine uygun gelmesindendir.” (Zihni, 2007: 83).

Çerkesya’da yönetim, daha önce de bahsedildiği üzere Thamadeler öncülüğünde ve Xabze kuralları esas alınarak idare edilmektedir. Tamamıyla kişilik hakları ve özgürlüğü göz önünde bulundurulmaktadır. Toplum huzurunun devamlılığı amaçlanmaktadır. Herhangi bir yönetim şekliyle değil, tamamen toplumun sözü ve istekleri doğrultusunda hareket edilmektedir. Toplum düzenini bozan herhangi bir olayda devreye Thamedeler girmekte ve bir karar ortamı kurarak olayı neticelendirmektedirler. Temsili mahkemeler kurularak ve şikayetçiyle suçlunun kendilerini özgürce ifade ettikleri bu ortamda, yapılan yanlışın düzeltilmesi için çeşitli kararlar alınmaktadır. Bu da daha önce belirtildiği üzere, kişilik hakları gözetilerek ve insan onuru rencide edilmeyecek tarzlarda, yine suçun boyutuna bakılarak gerçekleşmektedir. “Geleneksel Çerkes hukukunda yargılama geçici hakem veya jüri kurulları tarafından halk ve Xabze adına yapılır. Yargıçlar toplumun, dürüstlüğüne, adil karar verme yetenek ve kudretine güvendiği kişilerden oluşturulur.” (Huvaj, 2004: 63).

Yazılı kuralları olmayan, tamamen doğal yaşam şekli olarak benimsedikleri geleneklerle birlikte oldukça uyumlu bir yaşam şekli benimsemiş olan Çerkesler, Xabze ve Xase (Hase) anlayışlarıyla aynı düzende yaşamlarını devam ettirmektedir. Tarihi süreçte yaşamış oldukları savaşlar, soykırımlar, göçler, bu inanışlarını, yaşam tarzlarını etkilememiş, sonradan dahil olmuş oldukları toplumlar içerisinde de aynı düzeni sağlamayı başarmıştır.

2.2. 21 MAYIS 1864 Çerkes Soykırım ve Sürgünü

Bulundukları coğrafyanın elverişli toprak yapısı, doğal güzellikleri ve jeopolitik konumenedeniyle dikkat çekiyor oluşu, Çerkeslerin siyasi anlamda öneminin artmasına sebebiyet vermiş ve dolayısıyla siyasi politikaların hedefi haline gelmiştir. Bu nedenledir ki Rusya’nın Çerkesya üzerinde uygulamış olduğu politikalar, insanlık tarihinde benzerine az rastlanan bir soykırımın gerçekleşmesine neden olmuştur. Göçebe kavimlerin istilasına uğrayan Çerkesya, sonradan Rusya’nın da hedefine girerek yıllarca süren savaşlar neticesinde 1864 yılında tam anlamıyla işgal edilmiştir.

Kırım savaşından sonra Kafkas halklarının, özellikle Osmanlı'da gördükleri yardımlar sayesinde Rus Çarlığı'nın güneye doğru yayılarak Gürcistan ve Ermenistan ile bağlantı kurabilmesine engel teşkil eden direnişlerin yıkılması için Çarlık ordularının yapmış olduğu büyük askeri hareketler netice verdi ve Kafkas toprakları Ruslar tarafından işgal edildi. (Sarıçam, 1998: 44).

Rusya'nın yayılmacı politikalarına kurban giden ve baskıcı stratejilere yıllarca direnen Çerkesler, Rusya'nın boyunduruğu altına girme teklifine karşı Osmanlı'ya göç etmeyi tercih etmek durumunda kalmışlardır. Yıllar süren savaşlar sonucunda 1859 yılında anavatandan ayrılmalar başlamış, 21 Mayıs 1864'ten sonra şiddetini arttırmıştır. Yaklaşık 40 yıl içerisinde Kafkasya nüfusu 3 milyon kadar kayba uğramıştır. "1860 yılında 4 milyon olan Kafkaslı nüfusu, 1897'de 1.666.000 sayısına inmişti..." (Aslan ve Diğerleri, 2005: 40).

Bu zoraki göç, Çerkeslerin anavatanlarını kaybetmesi, bundan sonra da kimlikleri ve kültürleriyle ilgili sıkıntıların başlayacak olması anlamına geliyordu. Çünkü yaşamış oldukları bu durum herhangi bir sığınma durumu ya da göç meselesi değil, kalıcı sonuçlara sebebiyet verecek zoraki bir durumdur. Aynı zamanda katledilen insan sayısına balkıdığı zaman, bu bir soykırımdır.

Anavatandan ayrılmalar neticesinde büyük çoğunluğu Osmanlı olmak üzere çeşitli ülkelere göç etmiş olan Çerkesler, kendi topraklarından kopmuş olmanın da verdiği acı ile birlikte kendilerini yeni dahil oldukları toplumlara adapte etmeye çalışmıştır. Soykırım sonucu, Çerkes nüfusu çoğunluk olarak anavatan dışında yaşamını devam ettirmiştir. "...Göçten sonra Çerkesler, yaklaşık yüzyıl kadar bir süre, diğer kültürlerle iletişimin az olduğu dışa kapalı köy yaşantılarında geleneklerini, kimliklerini koruyabildiler. Köyden köye mızıka sesleri yankılandı, kızlı erkekli Kafileler halinde köyden köye düğünlere gelip gittiler..." (Bağ, 1999: 8).

Çerkesler, kendilerine kucak açan Osmanlı topraklarında, doğuyu batıdan ayıran hat boyunca, Sinop'tan Hatay'a doğru bir set şeklinde yerleştirildiler. Bunun sebebi, o dönem içerisinde yaşanan bir takım olaylar neticesinde, doğudan gelecek olan herhangi bir saldırıya karşın Çerkeslerin askeri gücünden yararlanmak istenilmesiydi. "Devletin iskân politikasından bağımsız olmayan Osmanlı Devleti ile Çerkesler arasındaki ilişkinin temelinde öncesinde Osmanlı Devleti'nin Kafkasya bölgesini tampon bölge haline getirmek istemesi ve sonrasında başta askeri alanda

olmak üzere insan ihtiyacını giderme isteği vardır.” (Bolat, 2013: 126). Bu istekle birlikte Çerkesler Osmanlı toprakları içerisinde dağınık bir şekilde yerleştirilerek hem birbirinden uzak kalmış hem de birlikte yaşamak durumunda kaldıkları başka bir kültüre de adapte olmaya çalışmışlardır.

Bu süreçte, dillerini daha az kullanmak zorunda ve kültürlerinin bazı özelliklerinden feragat etmek durumunda kalmışlardır. Balkan taraflarına yerleştirilen Çerkesler de mübadele sebebiyle Türkiye sınırları içerisine dahil edilmiştir. “...Fakat İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hızlı bir sosyal ve ekonomik değişimin ve nüfus hareketinin başlamasıyla birlikte Çerkes köyleri de çözüldüler ve kentlere yöneldiler. Kentleşmenin artmasıyla orantılı olarak hızlı bir kültür ve kimlik değişimi yaşandı. Kentlerde geçmişini bilmeyen, kültürüne yabancılaşmış kuşaklar yetişti ve bugüne geldi...” (Bağ, 1999: 8). Kentleşmeyle birlikte Çerkesler, köylerinde daha aktif yaşattıkları kültürlerini, kent yaşamının vermiş olduğu değişim sebebiyle bir nebze terk etmeye başlamışlardır. Bu yüzden, kültürü yaşatmak adına bir takım çalışmalar içerisine girmişlerdir. Dernekler kurarak, kültürel aktivitelerde bulunarak, bir şekilde, özellikle yeni nesiller için imkanlar oluşturmaya çalışmışlardır. Günümüzde de hala dernekler ve vakıflar aktifliğini korumaktadır.

Göç sonrası Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte Rusya Federasyonu, Rusya’yla kültürel ve tarihi anlamda bağı olan tüm etnik grupları Rusya’nın diasporası olarak kabul etmiştir. Bu da, Çerkeslerin ve diğer Kuzey Kafkasya halklarına anavatana dönüş ve vatandaşlık alma imkanı sunmuştur. (Erciyes, 2017:9). Fakat anayurtlarına dönmüş olan Çerkesler, eski düzenlerini yeniden oluşturmamış ve hayal ettiklerinden çok farklı bir Kafkasya’yla karşılaştıkları için Türkiye’ye geri dönmüşlerdir. Gidenlerin bazıları ise kalmışlardır. Yalnız bu zoraki göç neticesinde Çerkeslerin coğrafi bir bölünmüşlük içerisine girmiş olduklarını söylemek mümkündür. Günümüzde anavatanlarından ayrı yaşayan Çerkeslerin sayısı anavatanda kalanlardan oldukça fazladır. Çerkesler, büyük bir çoğunluğu Türkiye’de olmak üzere, Balkanlar, Suriye, Ürdün, Almanya, İsrail ve hatta Amerika’da da yaşamlarını sürdürmektedirler.

2.3. Çerkeslerin Bir Arada Yaşadıkları Topluluklar

21 Mayıs 1864 Çerkes Sürgün ve Soykırımı sonrası anayurtlarından ayrılmak durumunda kalan Çerkesler, çeşitli ülkelere yerleşmişlerdir. Kendilerine kucak açan bu ülkeler içerisinde kültürlerini yaşatmaya çalışmışlardır.

Yerleştikleri ülkeler içerisinde Türkiye'nin yanı sıra Osmanlı'nın iskan politikalarıyla birlikte yerleştirildikleri Balkanlar, Suriye, Ürdün, İsrail ve Almanya da bulunmaktadır. "Çerkesler Anadolu'ya çıkmalarının ardından, geldikleri liman şehirlerinde ve İstanbul gibi toplama merkezlerinde geçici süre kaldıktan sonra, gerek Anadolu'nun gerekse Rumeli'nin çeşitli bölgelerinde iskan edildiler." (Sarıçam, 1998: 51). İskan sebebi olarak Rumeli'de Müslüman sayısını artırarak, o bölgede yaşamakta olan milliyetçilik hareketlerinin son verilmeye çalışılması gösterilebilir. Çerkeslerin Balkanlara iskanı çeşitli tarihi olaya tanıklık etmiş ve Çerkesler bu olaylarda başrolü üstlenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu, soykırım sonrası kapılarını açtığı Çerkesleri, çeşitli siyasi amaçlar doğrultusunda yönetiminin elinde olduğu Suriye, Ürdün gibi bölgelere de iskan etmiştir. Fakat en büyük nüfus çoğunluğu Türkiye'dedir. Yaşamaya başladıkları toplumlar içerisinde, siyasi kimlikler edinen Çerkesler, askeri güçlerini yaşadıkları ülkeler adına göstermeye başlamışlardır. Özellikle Osmanlı'da orduda ve sarayda önemli pozisyonlara kadar yükselebilmişlerdir. Çerkes kadınları da sosyal hayat içerisinde aktif olmuş, çeşitli çalışmalara imza atmış. Çerkes kadınlarının öncülüğüyle kurulmuş olan Çerkes Örnek Okulu, Osmanlı yaşantısı içinde önemli rol oynamış ve Osmanlı'da birçok ilke imza atmıştır. Yine aynı şekilde, Çerkes kadınlarının çıkartmış olduğu dergiler, yayınlar, Osmanlı toplum yaşamında meydana gelen ilkleri temsil etmektedir.

Sürgün öncesi dönemlere baktığımızda, Mısır askeri yapısının içerisine yerleştirilmiş olan Çerkeslerin, burada da önemli konumlara yükselebildiklerini görmekteyiz. Memlûk devletinin ikinci asrı olarak bilinen 'Burci Memlûkleri' dönemi tamamıyla Çerkes liderlerin yönetiminde bulunan bir dönemdir. Bu sebeple 'Çerkes Memlûkleri' olarak da bilinir. Bu süre zarfında, kimisi uzun dönem kimisi kısa dönem olmak üzere 27 Çerkes sultanı hüküm sürdürmüştür. Hiçbir şekilde rekabet ortamı yaratmamış olan Çerkes sultanları, Çerkesya'dan getirilen Çerkes kızlarıyla evlendirilmişlerdir. "Hiç şüphesiz Çerkes Memlûkleri Devleti H.7./M.13.

yüzyıldan sonraki dönemde İslam'ın en önde gelen devletiydi. 138 yıldan fazla bir zaman zarfında siyasî ve iktisadî yönden bölgede hâkimiyetini devam ettirmiştir.” (Bahit, 2015: 127). Çerkes Memlûklerinin saltanatları sonrasında Memlûk toprakları Osmanlı'nın eline geçmiştir.

Aynı şekilde Suriye'de de Osmanlı Dönemi içerisinde iskan politikaları sebebiyle yerleştirilmiş bir Çerkes çoğunluğu hakimdir. “Bilhassa 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Rumeli'den göç eden Çerkeslerin bir bölümü Suriye'ye (Bilad-ı Şam) sevk edilmiştir.” (Sarıçam, 1998: 62). Suriye içerisinde, Çerkeslerin tarım gücünden yararlanmak amacıyla boş arazilere yerleştirilen Çerkesler, bu bölgelerde köyler kurarak yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Daha sonra bu köyler kente dönüşmüştür. Suriye'ye Çerkesleri, doğrudan Kuzey Kafkasya'dan ve sürgün sonrası Balkanlardan olmak üzere iki aşamada yerleştirmişlerdir. Yine Osmanlı Devleti'nin bir iskan politikası sonucu olarak Irak'a da yerleştirilmeler olmuştur. Irak içerisinde de mevcudiyetlerini sürdüren Çerkesler, ayrı bir kimlik olarak tanınmamakta ve birçok haktan da mahrum edilmektedirler.

Gerçekleştirilen sürgün ve ardından iskan politikaları neticesinde Kıbrıs bölgesinde Çerkes azınlığının bulunduğunu söylemek mümkündür. “Kuzey Kafkasya'dan toplu sürgün yıllarında çok sayıda bugünkü Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Kıbrıs ve Girit adalarına yerleştirilmiştir.” (ORSAM, 2012: 9-10).

Çerkesler, iskan sonucu yerleştirildikleri topraklarda çeşitli askeri faaliyetlerde bulunmuş ve önemli birçok gelişmenin gerçekleşmesinde büyük rol oynamışlardır. Tarihi süreç içerisinde meydana gelen değişimler, Çerkeslerin yaşadıkları bölgelerde de meydana gelmiş ve Suriye bölgesine yerleştirilenler bu değişimler neticesinde çeşitli bölgelere dağılmışlardır. Bu bölgelerden birisi de zamanında Suriye'nin bir ili olan ve 1920'de ülke konumuna yükselen Ürdün'dür. “Çerkeslerin Kuzey Kafkasya'dan Suriye'ye göçü küçük ölçülerde de olsa 1920'li yılların başına kadar sürdü. Çerkesler yoğun olarak Golan Tepeleri'ne Maverai Ürdün'e, Hama, Humus ve Halep kentlerinin yakınlara yerleştirildiler.” (ORSAM, 2012: 7). Buradaki Çerkesler sosyal ve askeri hayatta birçok önemli görevler üstlenmiş ve çeşitli gelişmelere imza atmıştır. 1932 yılında Çerkes Yardımlaşma Derneği kurularak, eğitim, toplumsal düzen, çalışma hayatı üzerine önemli alanlarda çalışmalarda bulunmuşlardır. Dernek içerisinde şekillenen ve 1971 yılında kurulmuş

olan kadın kolları, Çerkes kadınlarına iş kurma ve çocukların eğitimi üzerine eğilmişler ve 1974 yılında Çerkes Okulu'nun açılmasına öncülük etmişlerdir. (Ganich, 2017: 43).

İsrail de Çerkes nüfusuna sahip ülkeler içerisinde yer almaktadır. “Bu dönemde birçok Çerkes köyü de Filistin’de kuruldu. Yaşam koşullarının ağırlığından, hastalıktan ve açlıktan büyük bir nüfus kaybı yaşandı. Köylerden biri (Keysariya yakınındaki Raba) dağıldı. Geriye günümüzde İsrail sınırları içinde bulunan Kfar-Kama (3000 kişi) ve Reyhaniye (1000) kişi kaldı.” (ORSAM, 2012: 9). Çerkes nüfusu, İsrail içerisinde birçok hakka sahiptir. Kendilerine ait, toplu halde yaşayabildikleri bölgeler vardır ve Çerkes dili eğitimleri verilmektedir.

Görüldüğü üzere, yaşadıkları acı soykırım ve sürgün sonucu birçok ülkeye dağıtılan Çerkesler, girmiş oldukları toplumlarda kah özgürlüklerine sahip, kah kısıtlamalar yaşayarak, kültürlerini yaşatma mücadelesi göstermişlerdir. Yine de birlikte yaşamak durumunda oldukları toplumlarla uyum sağlamışlar ve girdikleri hiçbir ortamda herhangi bir anlaşmazlık yaşamamışlar veya bir sorun teşkil etmemişlerdir. Hatta kendilerinden daha fazla feragat ederek, kimliklerini kaybetme pahasına, kültürlerinin temelinde yatan ayıpkavramının bir göstergesi olarak düşünebileceğimiz üzere, hiçbir uyumsuzluk göstermemişler ve kendilerinden her toplum içerisinde saygınlıkla bahsettirmişlerdir.

Osmanlı topraklarına yerleşmiş olan Çerkesler, Osmanlı’nın dini inanışlarından ve askeri güçlerinden dolayı çabuk benimsedikleri bir millet olma özelliği taşımaktadır. Hal böyle olunca Osmanlı içerisindeki sorun teşkil eden kör noktalara Çerkeslerin yerleştirilmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu iskan uygulamaları sonucunda, yerleştirildikleri bölgelerde aleyhlerine çıkan sorunlarda Osmanlı Çerkeslerin tarafını tutmuştur ve bu tarz kargaşaların önü kesilmiştir. Çerkesler özellikle Kayseri bölgesinde yerleştirildikleri zaman, bu bölgede daha önceden beri yaşamakta olan Türkmen aşiretlerinden Afşarlarla çeşitli sıkıntılar yaşamıştır. Çerkeslerin kendi yaşadıkları alanlara yerleşmelerini istemeyen Afşarlar, Çerkeslerle çatışma içerisine girmiştir. Fakat Osmanlı Çerkeslerin lehine karar vererek, çıkan çatışmalara son vermiştir. “Merkezi yönetim düzenli vergi toplamak için senelerdir Avşarları yerleşik olmaya zorlamışsa da pek başarılı olamamış fakat Çerkes muhacirlerin iskan edilmesi sürecinde Avşarlara karşı Çerkeslerin yanında

olarak Avşarları zamanla göçebelikten uzaklaştırmaya muvaffak olmuştur.” (Yıldız, 2012: 2).Osmanlı’nın göçmen olarak topraklarına yerleşen Çerkeslere olan bu olumlu tutumu, Osmanlı topraklarında Müslüman nüfusun arttırılmak istenmesi, Çerkeslerin askeri gücünden yararlanılmak istenmesi ve Anadolu’da ya da Ortadoğu ve Balkanlarda çıkabilecek herhangi bir ayaklanmanın engellenmesi amacıyla kaynaklandığı söylenebilir. (ORSAM, 2012: 9). Sürgün ve soykırım sürecinde Osmanlı’nın maddi açıdan sıkıntıda olmasına rağmen Çerkeslere göstermiş oldukları bu tutum, halkın da Çerkeslere olan tutumunu etkilemiş ve Çerkesler Osmanlı halkı tarafından kucaklanmıştır.

Osmanlı sonrası oluşan siyasi yapı, oluşumun halk tarafından benimsenmesi ve sistematik hale gelmesi için uygulanmakta milliyetçilik politikaları, Çerkesler Osmanlı döneminde görmüş olduğu birlik ve beraberliğin parçalanmaya başladığına tanıklık etmiştir. Ümmetçilik anlayışının tamamen ortadan kalktığı ve sadece Türkçülük üzerine yoğunlaşılın Türkiye Cumhuriyeti döneminde, yanlış yorumlanan milliyetçilik olgusu, ülke içerisinde etnik ayrımcılığına sebebiyet vermiş bu da Çerkeslerin ötekeleştirilmeye çalışılmasına neden olmuştur. 2002 yılında Çerkesler üzerinde yapılmış olan bir araştırma sonucunda 600 kişinin bir kısmı Türkiye’de Çerkes oldukları için çeşitli haksızlıklara maruz kaldıklarını, bir kısmı da herhangi bir haksızlığa maruz kalmadığını ifade etmiştir. Aynı topluluğun büyük bir kısmı da Türkiye’de kendilerini azınlık olarak hissettiklerini belirtmiştir (Kaya, 2011: 149-150).

Gelişen Türkiye içerisinde Çerkesler, eşitlikçi haklara sahip olmuş ve ülke genelinde toplumsal kuruluşlar kurma hakkı edinmiştir. Fakat az önce de bahsettiğimiz gibi milliyetçilik politikaları nedeniyle bu süreçte de çeşitli sıkıntılar yaşamışlar ve kayıplar vermişlerdir. Çerkesler, dernekler ve örgütler alanında sahip oldukları serbestliğe siyasal alanda çok fazla sahip değillerdir. Anadillerini kullanma hakları, milliyetçilik akımlarından dolayı tamamen ellerinden alınmış ve bu durum Çerkes dilinin kaybolma tehlikesi yaşıyor olmasına zemin hazırlamıştır.

Günümüzde çeşitli illerde dernek ve vakıflara sahip olan Çerkesler, birlik ve beraberliklerini korumaya devam etmekte ve kültürlerini yaşatmak için büyük bir çaba sarfetmektedirler. Gelişen siyasal süreç içerisinde imtiyazlardan yararlanarak, Çerkes dilinin yeniden yaşatılması için çeşitli girişimlerde bulunmuşlar ve daha önce

de bahsettiğimiz gibi çeşitli üniversitelerde Çerkes dili üzerine eğitim bölümleri açılmasına vesile olmuşlardır. Siyasal alanda pek fazla aktiviteleri olmasa da Çerkesler, Türkiye’de uyum içerisinde birlik ve beraberliği sağlamış olan etnik topluluklardan bir tanesidir.

2.3.1. Bu Toplumlara Adaptasyon Süreçleri

İki farklı toplumun birbirlerine adaptasyon süreçlerinden bahsedilirken, bu toplumların birbirlerine ne kadar etki ettiklerine değinmekte fayda vardır. Eğer bir yerde iki farklı kültür bir araya gelmişse, ortada bir kabul edenle kabul edilenin bulunduğu aşıkardır. Durum böyle olunca da, kabul eden tarafın kabul edilene nasıl yaklaştığı da en az kabul edilenin girdiği ortama uyum sağlama şekli kadar önemlidir.

Bu doğrultuda, toplumların birbirlerine adaptasyon süreçlerinde öteki ile ilişki durumuna göz atmak gerekmektedir.

2.3.1.1. Öteki İle İlişki

‘Ben’ ve ‘Öteki’, iki farklı toplumun (kültürel, dinsel vb.) bir araya gelmesi sonucu meydana çıkan ve toplumlar arasındaki ilişkilerin şekillenmesine sebep olan en önemli faktördür. “Herhangi bir toplum içinde varlığını sürdüren din ve etnik köken bakımından sayıca az olan gruplar da toplumun üyeleri açısından birer ‘Öteki’ olarak algılanır. Kısaca ‘Öteki’, bir toplum, bir kişi ya da bir yaklaşım olarak da kendini gösterir.” (Özsüer, 2012: 272). Öteki ile ilişki konusunda, toplumların birbirlerine adaptasyon süreçlerine baktığımız zaman ‘Ben’ ve ‘Öteki’nin birbirlerine karşı sergilemiş oldukları tutumlar sonucunda gözlemlenen sonuçtur. Bu ilişki iki farklı türde karşımıza çıkmaktadır. (Schnapper, 2005: 27). Bunlardan ilki, sabit kültürün yani ‘Ben’in, kabul ettiği topluma yani ‘Öteki’ne verdiği değeri belirli şartlarla yaptığını ifade etmesidir. Yani, ben ötekine değer verirken, o da benim isteklerime karşılık vermek zorundadır gibi bir durum meydana getirmektedirler.

Bu durum sonucunda öteki bu taleplere uyduğu sürece var olmakta ve kendi özünden kaybedeceği değerler sabit kültür (Ben) tarafından önemsenmemektedir. Bu

davranış tutumu, öteki olarak bahsedilen kültürün, dahil olmuş olduğu toplumun her türlü yaptırımını kabul etmesi ve ona saygı duyması anlamına gelmektedir. “Hegel, Ben ve Öteki karşılaşmasında ‘kendini kabul ettirme’ isteği ve ondan kaynaklanan ‘eylem’ düşüncesinde, kendini kabul ettirme isteğinin yol açacağı eylemin, bilinçler arası ilişkinin bu aşamasında, savaş olacağını belirtmektedir.” (Koçyiğit, 2017. 137). Bunun ileri boyutu, farklı olanın değiştirilmeye ve kendine benzetilmeye zorlanması, en sonunda da tamamen yok edilmeye çalışılmasına kadar gidebilmektedir. Bu da ırkçılık mevzusunu ortaya çıkarmaktadır.

Öteki olarak adlandırılan toplum, diğer toplum tarafından dışlanmakta ve onlara benzemediği durumlarda tamamen yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu tutumun sergilenmesi, dışarıdan gelen kültürlerin etnik kimliklerini meydana getirmesinde güçlükler çıkarmaktadır. Yani sabit kültürün, öteki kültüre sergilemiş olduğu tutumlar, azınlık grupların kendi kimliklerini yaşatmaları konusunda rota belirleyici bir özellik taşımaktadır.

Öteki ile ilişki konusunda sergilenmekte olan ikinci davranış modeli, birincisinin tam tersi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu model, evrenselcilik ilkesini benimsemiştir. Yani her şeyin ötesinde herkesin insan olduğunu kabul eder ve bazı konularda farklılıklar gözlemlense bile herkesin eşit olduğu görüşünü savunur. Fakat evrenselcilik konusu da yanlış uygulandığı durumda farklı olumsuz sonuçları beraberinde getirebilmektedir. “Evrenselcilik ilkesi asimilasyonculuğa doğru gerileme tehlikesi barındırır. Bu durumda, ‘Ben’ Öteki’yi, bütünlüğü olan, benle aynı hakları taşıyan insani bir varlık olarak görür.” (Schnapper, 2005: 27). ‘Ben’, ötekinin kendi kimliğini koruyarak, kendisiyle aynı haklara sahip olabileceği fikrine açık değildir. Bu sebeple, ötekinin kendisine benzemesi gerektiğini düşünerek, onu asimilasyon tehlikesiyle tehdit etmeye yönelebilmektedir. Bunun sonucunda da ötekini tüm kültürel özellikleriyle birlikte yok edebilmektedir. Evrenselciliğe göre tüm insanlar eşit olarak görülüyor olsa da, öteki her daim öteki olarak kalmaya ve kendinden taviz vermeye mahkum bırakılmaktadır. Evrenselcilik bu boyutta tam anlamıyla uygulamaya alınamayan bir tutum olarak kendini göstermektedir. Bu durumda evrenselciliğin tam olarak sisteme konulamayacağını fakat toplumlar arası ilişkilerin düzenlenmesinde yol gösteren bir unsur olduğu sonucuna varabiliriz.

İşte bu tutumlar sonucunda, ‘Ben’ ve ‘öteki’ arasındaki ilişkiler şekillenmektedir. Eğer kendini ‘Ben’ olarak atfeden toplum, ‘Öteki’ne karşı daha özümser bir yaklaşım sergilerse, etnik grupların dahil oldukları toplumlarla adaptasyonları çok daha sağlıklı olacaktır. “Fredrik Barth’ın 1969 yılında derlediği *Etnik Gruplar ve Sınırları* adlı önemli çalışmada da ayrıntılarıyla dile getirdiği üzere, etnik kimliklerimizin oluşumunda etkileşimde bulunduğumuz diğer etno-kültürel ve dinsel toplulukların bize ilişkin görüşleri, yaklaşımları ve davranışları son derece etkilidir.” (Kaya, 2011:169). Öteki ile ilişki kapsamında kimlikler kendilerini oluşturma imkanı bulmaktadırlar. Öteki ile ilişki olmadan, grupların kendi kimliklerini oluşturma imkanları yoktur. “Tarihsel olarak egemenler kendi alanlarını yaratabilmek için ötekiye ihtiyaç duyarlar.” (Turan, 2013: 7).

Azınlık kültürler, ancak çoğunluk kültürün kendilerine olan davranışlarını gözlemleyebildiği sürece kimliklerini inşa edebilirler. Eğer arada sağlıklı ilişkiler kurulabilirse, etnik kimlikler kendilerini tanımlama konusunda bir sıkıntı yaşamamakta ve kendilerini herhangi bir yok edilme tehlikesinin altında görmemektedirler. Fakat bunun tam tersi bir durum söz konusu olursa, yani sabit kültürler, etnik gruplara karşı ayrıştırıcı ve ötekileştirici bir tutum sergilerse, etnik gruplar kendilerini tanımlama konusunda ısrarcı bir tutum sergilemeye yönlenebilir, bu da toplumlar arasında çatışmaları beraberinde getirebilir. Ya da çoğunluk toplumu, ötekileştirdiği toplumu tamamen yok etme arzusu içerisine girebilir.

Öteki ile ilişkinin sağlıklı bir iletişim ortamında gerçekleştiğini farzettığımız zaman, yine de çeşitli sorunların kendini gösterebileceğinden bahsedebiliriz. Bunlardan birisi de, toplumların birbirlerini kabullenme süreci ve bu süreç içerisinde karşılaşacakları durumlardır. Bir kültürden başka bir kültüre geçişte bulunan bireyler, yeni kültüre uyum sağlamaya çalışırken bazı zorlukları da yaşamak durumunda kalmaktadırlar. Bu durum sosyolojide ‘kültür şoku’ olarak adlandırılmaktadır. Kültür şoku, toplumların birbirine adaptasyon süreçlerinin ne kadar hızlı olduğuna veya ne denli uyum sağlayabildiğine bakılarak değişim gösterebilir. Yani kültürler arasında benzerlikler bulunuyorsa eğer, adaptasyon biraz daha hızlı seyreder ve kültür şokunun süreci de ona paralel olarak azalır. Fakat göç yoluyla ya da başka bir durumdan kaynaklı olarak bir araya gelmiş ve birbirinden bağımsız iki kültür mevcut ise, bu süreç biraz daha uzayabilmektedir. Bireylerin kendi kültürlerinden kopma ya da diğer topluma ayak uydurma hızları da değişiklik gösterebilecek unsurlardandır.

Kültür şoku bireysel özelliklere bağlı olarak farklı düzeylerde gelişebilen bir süreçtir. Kişinin farklılıklarla baş etmeyi öğrenmesi ile zaman içinde ortadan kalkabilmekte ve uyum, aşamalı olarak artabilmektedir. Bunun tam tersi bir durum olarak, bireyler kültürel farklılıklarla etkileşimde başarısızlık yaşadığında, kültür şoku artarak devam etmekte ve göç yaşantısını yeniden etkilemektedir. (Aksoy, 2012: 299).

İki farklı kültür bir araya geldikten belirli bir süre sonra birbirlerinden etkilenmeye ve birbirlerine belli başlı konularda benzemeye başlarlar. Çerkesler de bir araya geldikleri toplumlar içerisinde çeşitli zorluklar yaşamışlar ve o kültüre adapte olabilmek için bir süreç geçirmek durumunda kalmışlardır. Gerek sürgün yoluyla, gerekse esir ticareti yoluyla çeşitli bölgelere gönderilen Çerkesler, yaşamaya başladıkları toplumlarla zamanla kaynaşmaya başlamışlar ve onlara uyum sağlamak konusunda başarı göstermişlerdir. Bu toplumlar içerisinde kültürlerini yaşatma mücadelesi vermişler ve birlikte yaşadıkları toplumlara da çeşitli geleneksel miraslar bırakmışlardır. Yani kaynaşma tek taraflı değil, iki taraflı olmuş, birbirlerinden etkilenme boyutuna geçmiştir. Öyle ki, Çerkeslerden Türk toplumlarına ya da diğer birlikte yaşadıkları toplumlara geçen gelenek ve görenekler mevcuttur. Aynı şekilde Çerkesler de beraber yaşadıkları kültürden belli başlı noktalarda özellikler edinmiş, bu özellikleri kendi öz kültürleriyle harmanlayarak icraata geçirmişlerdir.

Çerkesler, kültür itibarı ile çok fazla katı kuralları içinde barındıran ve bu kuralları uygulama konusunda sıkıntı yaşamayan bir toplum olarak, aslında kaynaşmak durumunda oldukları toplumlar içerisinde biraz daha serbestliğe uğramış ve kendi öz kültürlerindeki bazı yaptırımlardan yaşam koşulları sebebiyle uzaklaşmışlardır. ‘‘Farklı coğrafyalarda ve ekolojik koşullarda yaşayan ve farklı gruplarla etkileşimde bulunan Çerkesler, aynı kabilede geliyor olsalar bile, zaman içerisinde özellikle etkileşimde bulundukları grupların niteliklerine bağlı olarak farklı kimliklenme süreçleri yaşayabilirler.’’ (Kaya, 2011: 9). Aynı şekilde, Osmanlı’nın iskan politikaları sonucu genellikle asker gücünden yararlanan Çerkesler, yerleştirildikleri bölgeler neticesinde de çok fazla bir arada yaşayamamışlar, bu sebeple de gelenek ve göreneklerini yaşatma konusunda biraz daha kısıtlı imkanlara sahip olmak durumunda kalmışlardır.

Köy yaşantısı içerisinde kültür yaşatma konusunda bir nebze daha başarılı olabilseler de, kentleşme sonucu köyden uzaklaşmalar meydana gelmiş ve kent yaşantısıyla birlikte, kültürel çözümler kendini göstermeye başlamıştır. Kalabalık aile yapısı, kentleşmeyle birlikte yerini çekirdek aileye bırakmış ve yeni nesiller, babaanne-dede gibi kavramlardan uzak, geleneklerin yaşatılması için gerekli ortamlardan ayrı yaşamak durumunda kalmışlardır. Bu da yeni yetişen nesillerin, kültürlerini anlamak konusunda sıkıntı yaşamalarına, belli başlı kurallardan bir haber olmasına, özellikle de dillerinden tamamen kopmasına sebebiyet vermiştir.

İnsanlar kentleşme sonucunda meydana gelen bu hızlı yer değişimleri sonucunda, kültürlerinden uzaklaşıyor olmanın paniğiyle birlikte, değerlerine daha çok yönelme eğilim gösteriyor olsalar bile, içine girdikleri atmosferde değişimin etkilerinden nasiplenmektedirler. “Kentleşme, Çerkeslerle toplumun kalan diğer kesimi arasındaki özgün farkları tahrip etmektedir.” (Çorlu, 1993: 18). Bu da kimliğinden kopmayı istememe ve yeni ortama ayak uydurma zorunluluğu arasında yeni bir kültürel oluşum meydana getirmektedir. İşte bu da kent ortamına ayak uydurmuş, bazı değerlerinden kopmak durumunda kalmış yeni bir kültürü doğurmaktadır.

Çerkesler, yerleştikleri topraklar üzerinde, kültürlerini yaşatma mücadelesi konusunda oldukça çaba sarfetmiş ve bu konuda yıllar boyu önemli bir başarı elde etmişlerdir. Kentleşme sonucunda bir takım gelenek göreneklerinde esnemeler meydana gelmekte ve dil konusunda bir takım sıkıntılar yaşamakta olsalar da, kimliklerini tamamen kaybetmemişler, hala da aynı mücadeleyi göstermeye devam etmektedirler. Kentleşmeler sonucu meydana gelen kültürel çözümler, dernekleşmeyi meydana getirmiş, dernekler sayesinde de yeni gelen nesiller, pek tabi ailelerinin de teşvikiyle ve çabasıyla, kültürlerinden haberdar olarak yetişmeye başlamışlardır.

2.3.1.2. Birlik Olma Durumları

İnsanoğlu yaradılış itibariyle, hep birine bağlanma arzusu ve bir yerlere ait olma isteğiyle birlikte yaşamaktadır. Bu aidiyetlik, öncelikle aileyle birlikte başlamaktadır. Daha sonra toplumla, milletle, vatanla devam etmektedir. Yani

bireyler, yaşamları boyunca kendilerini hep bir yerlere ait hissetmekte ve ait oldukları yerlerden de kendilerini sorumlu tutmaktadırlar. “Öyle ki aslında bireyler sahip oldukları tüm farklılıklara rağmen benzer niteliklere haiz olarak aynılaşılabilmektedir. Toplumu oluşturan bireylerin hiçbiri aynı değildir, ama bir o kadar aynıdır.” (Alptekin, 2011: 21). Bu sebeple de, bireyler, toplumlar, milletler, aralarında farklılık da gösterebilirler, bir araya geldikten sonra kendilerini birbirlerinden sorumlu hissetmeye ve aynı amaçları güderek, birlikte hareket etmeye başlarlar.

Çoğunluk kültürün tutumunun, ötekinin var olmasındaki etkisini göz önünde bulundurduğumuz zaman, çoğunluk kültürün hangi durumlarda kendilerine sonradan dahil olan toplumlara sıcak yaklaştığına bakmakta fayda vardır. Özellikle Türkiye örneğinden yola çıkacak olursak, milli şuurun kuvvetlendirilmeye çalışıldığı ve ulusalcılığın yaygınlaştığı dönemlerde, Çerkeslere ve beraberinde birçok farklı etnik kökene karşı olan tutumlarında bazı siyasal politikaların mevcut olduğunu görebiliriz.

Çerkeslerin Rusya tarafından büyük bir soykırıma uğratılarak kendi topraklarından ayrılmak durumunda bırakılmalarının ve Osmanlı’nın onlara kucak açmasının altında yatan sebep de yine siyasi politikalardır. Öyle ki Osmanlı’nın kendi topraklarında yaşamalarına izin verdikleri bu toplumun en büyük kabul edilebilir tarafı, Müslüman olmalarıydı. Zaten Çerkeslerin de bazı siyasal olaylarda Osmanlı’nın safını tutmasının sebebi aynı şekilde Müslümanlık olgusudur. İşte bu sebeple milletlerin oluşmasında ırk kadar etkili başka bir şey varsa o da dindir. Dini değerler toplumların birlik sağlamalarında oldukça kuvvetli bir etkidir. Osmanlı’ya yerleşmiş olan Çerkeslerin, bu topluma adaptasyon konusunda yardımcı olan faktörlerden biri de yine bu din olgusudur.

Osmanlı devleti, 1856’da Kırım Tatarlarının göçüne sahne olan bir devlet olarak, Rumeli’ye Çerkes göçünü teşvik eden politikalar izledi. Bunun nedenleri arasında; İstanbul’daki Kafkas kökenli akrabaları buluşturmak, Hristiyan halkların nüfusunu Müslüman Çeçen nüfusuyla dengelemek, Çerkeslerin göçle birlikte İslamlaşma sürecini tamamlamak, Halifelik makamıyla tüm Müslüman halkları korumak, vb. amaçlar yer almaktadır. (Kalaycı, 2015: 80).

Ortak bir dinin etrafında toplanarak, birlik olmayı başaramışlardır. Çünkü Çerkeslerin, uğramış oldukları soykırım sonrası yerleştirildikleri bölgelerde, dinlerinden başka tanıdık ve ortak olan hiçbir şeyleri yoktu.

Tarihin bazı dönemlerinde, özellikle Türkiye’de dini olgulardan uzaklaşmaya başlandığından ve mili duruşu belirlemediğinden bahsedebiliriz. Cumhuriyet’in ilk yıllarında daha şiddetli görülen bu tutum, dini kamusal alandan ve kültürel yapıdan tamamen uzaklaştırmıştı. Fakat ulusalcılık fikrinin yaygınlığı, Türk milletini tek bir değer altında toplamaya yönlendirdiği için ve Türkiye etniksel ve dinsel olarak çok fazla çeşitlilik içerdiği için, birlik olma durumu etnik kökeni ne olursa olsun sadece dini inanışına bakılarak gerçekleştirilebilmiştir. Özellikle milli mücadele yıllarında bu birliğin sağlanması amacıyla, Müslüman olan tüm toplumlar, Türk adı altında birleştirilmeye çalışılmıştır.”Türk olmayan Müslüman azınlıklar, ‘potansiyel Türk’ addedilerek, yani kolaylıkla Türkleşecekleri, daha doğrusu asimilasyonlarında zorluk çıkarmayacağı varsayılarak ‘imtiyazlı’ bir azınlık muamelesine tabi tutulmuşlardır, Türk milliyetçiliği ideolojisince.” (Bora, 1999: 20).

Çerkesler, dahil oldukları diğer toplumlar içerisinde, duygusal bağlar kurmuş, kendilerini artık o toplumların bir parçası olarak görmelerinden dolayı da aynı amaç altında birleşmeyi başarabilmiş ve bu amaçlar neticesinde birlik olmayı sağlayabilmişlerdir. Dahil oldukları toplumların manevi değerlerine değer vermiş, o toplumlar için çalışmaya ve çabalamaya başlamış, vatanlarını vatan bilmiş, kültürlerine de sahip çıkmıştır. “Birinci Dünya Savaşı boyunca Çerkesler orduda önemli sorumluluklar üstlenmişler ve özellikle ‘Kurtuluş Savaşı’ süresince, birçoğu Mustafa Kemal Atatürk’e destek vermişlerdir.” (Çorlu, 1993: 11). Akıllara gelebilecek her alanda, dahil oldukları toplumlarla hareket ederek, onların ve aynı şekilde kendilerinin de refahı için mücadele etmeye başlamışlardır. Özellikle askeri ve siyasi alanda oldukça önemli mevkilere gelmiş, kültürel alanlarda büyük başarılarla imza atmış ve girdikleri toplumlar içerisinde birçok ilke imza atmayı başarmışlardır.

Çerkeslerin, hayatlarını düzenli bir şekilde devam ettirmelerinde kolaylık sağlayan Xabze kanunları, onlara birlik ve beraberliği, huzuru, karşılıklı anlayışı ve milletini sevmeyi aşılacaktır. Bu kültürle yetişmiş olan Çerkes halkı, nereye giderlerse gitsinler bu anlayışı da yanlarında götürecektir. İşte bu sebeple soykırım sonrası yerleşmiş oldukları toplumlar içerisinde uyum sağlamakta sıkıntı yaşamamışlardır. Onların bu birlik ve beraberliği sağlayabilmelerinin sebebi, kendi öz kültürlerinde edinmiş oldukları millet ve vatan sevgisinden, nezaketten, vefakar

yönlerinden, nerde nasıl davranılması gerektiğini gerçekten çok iyi biliyor olmalarından kaynaklanmaktadır.

Vatansızlığın ne demek olduğunu bilincinde olan Çerkesler, yaşadıkları vatanları vatan bilmiş ve bu topraklar için hiçbir fedakarlıktan kaçınmamışlardır. Yaşadıkları topraklar için canlarını vermekten asla çekinmemişlerdir. Askeri ve siyasal alanda oldukça etkin görevlerle görevlendirilmiş, yaşadıkları toplumların ilerleyebilmesi için her türlü çalışmayı canı gönülden yapmış ve bu işlerde büyük başarılar elde etmişlerdir. Onların bu milli şuur ve milliyetçi tutumları, kendilerini yaşadıkları toplumlarla özdeşletirmiş ve toplumsal bütünün birer parçası haline gelmişlerdir.

2.3.2. Yaşadıkları Sıkıntılar

Her toplum, tarihi süreçleri içerisinde birçok sıkıntıyla karşı karşıya kalmış, fakat millet olma bilinciyle yaşadıkları için, her türlü sıkıntının da üstesinden yine millet olarak, birlik olarak gelmişlerdir. Bu durum, kendi topraklarından ayrılmak mecburiyetinde olup, başka milletlerle birlikte yaşamak durumunda olanlar için çok daha farklı anlamlar taşımaktadır. Zira her millet, dışarıdan gelebilecek herhangi bir olumsuz etkiden kendini sakınmak ister. Bu da, toplumların içindeki milliyetçilik duygusunu ön plana çıkarır ve onları bu doğrultuda hareket etmeye yönlendirir.

Çerkesler, yaşadıkları acı soykırım sonrası, büyük bir çözülmeye maruz kalmış ve kendi öz kültürlerini kaybetme tehlikesiyle çok fazla karşılaşmak durumunda kalmışlardır. Yaşamları boyunca sürgün psikolojisinden kurtulamamış, girdikleri her toplum içerisinde çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlardır. Çünkü takdir edilir ki, her toplum öz kültürünü yaşatmak uğruna çaba sarfetmekte ve tehlike arzeden herhangi bir olumsuz etkiden kendini koruma içgüdüğü içerisinde bulunmaktadır. Zaten mevcut bir kültürün içine gelip yerleşmiş olan Çerkesler de, girdikleri bu toplumların yaptırımlarına maruz kalmış, kendi kültürlerinden kopmamaya da çalışarak, bu yeni kültüre adapte olmaya çalışmıştır. Kendilerine kucak açan toplumların dillerine adapte, gelenek-göreneklerine adapte, yönetim şekillerine adapte, insanlar arası ilişkilere adapte derken, kendi öz kültürlerinden çeşitli alanlarda kopmalar yaşamışlardır.

Göç edilen bölgelerden en kalabalık Çerkes nüfusunu barındıran Türkiye üzerinden örnekleme yapacak olursak, Çerkeslerin ilk sıkıntıyı iskan politikaları sonucunda birbirinden uzak yerleşim alanlarına yerleştirilmelerinden bahsedebiliriz.

....göçmenler zorunlu bir iskan politikasına tabi tutulmuşlardır. Özellikle 1860'lı yıllardan itibaren yoğun olarak Osmanlı topraklarına akın eden Çerkesler, merkezkaç kuvvet olma özelliğine sahip unsurların bulunduğu yerlerde iskan edilmişlerdir. Balkan milliyetçiliğinin yaşandığı Balkanlar, Arap milliyetçiliğinin yaşandığı Ortadoğu, Rum ve Ermeni milliyetçiliğinin yaşandığı Anadolu toprakları Çerkeslerin yoğun olarak yerleştirildikleri bölgeler olmuştur. (Kaya, 2011: 81).

İskan politikaları sonucu birbirinden uzak yaşamak durumunda kalan Çerkes toplumu, kültürlerini yaşatma konusunda da, dağılımıslığa uğramış olduklarından dolayı güçlükler çekmişlerdir. Fakat Osmanlı'nın Çerkesleri İç Anadolu'daki boş arazilere yerleştirme istekleri yoğun göç dalgaları yüzünden tam olarak gerçekleşemediği için Çerkesler bir süre sonra kendileri hareket ederek bir araya gelerek bazı bölgelerde nüfuslarını yoğunlaştırmışlardır.

“Yine Osmanlı Devleti geçmişten bu yana her on yerli aileye bir göçmen aile düşecek şekilde bir yerleştirme politikası yürütmüştür. Bu politikada kısa bir zaman dilimi içerisinde çok yoğun bir göç dalgasıyla karşılaşıldığı için uygulanamamış ve bu durum Çerkeslerin belirli bölgelerde yoğunlaşmasına neden olmuştur.” (Duman, 2015: 39). Bir savaştan çıkıp, başka bir potansiyel savaşın ortasına düşmüş olmaları, yaşanan sıkıntıların psikolojik boyutudur. Oldukça büyük kayıplar yaşayan ve var olma mücadelesi göstermiş olan bu toplum, başka alanlarda da değişik sıkıntıları yaşamak durumunda kalmıştır. Çerkeslere ait birçok gelenek ve yaşam şekli, dahil oldukları toplumlar tarafından yadırganmıştır. Bu da eleştiriye açık bir ortam oluşturmuş, Çerkesler de bu süreçten oldukça etkilenmiştir.

Önyargıların kalkmasının ardından kültürlerinin inceliğiyle kendilerinden övgüyle bahsettiren Çerkesler, belirli tarihi süreçlerde birçok sıkıntıyla karşılaşmışlardır. Özellikle yeni bir siyasal rejim olan Cumhuriyet'in kurulma aşamalarında, yeni bir ulus sisteminin oluşturulmak istenmesi, milliyetçi bir tutumu da beraberinde getirmiştir. 'Çerkes' kelimesi bu sürece kadar bir sıkıntı teşkil

etmezken, uluslaşma politikaları sebebiyle bu kelimenin kullanılmamasına önem verilmiştir.

Etnik farklılıkların ötesinde bir proje olan Cumhuriyetçi ulus-devlet inşa süreci, ‘Çerkes’ sözcüğü yerine Türkiye’de yaşayan Kafkas halklarını tanımlamak için ‘Kafkas’ veya ‘Kuzey Kafkas’ gibi adların kullanımını kamusal alanda zorunlu kılmıştır. Bu nedenledir ki, uzun yıllar Türkiye’de yaşayan Kuzey Kafkasya halkları, farklı etnik kökenlerden geliyor olmalarına rağmen, dernek kurma çalışmaları sürecinde birlikte hareket etmişler ve dernek adlarında ‘Kafkas’ sözcüğünü kullanmak durumunda kalmışlardır. Kırım Türkleri, Dağıstan Türkleri, Karaçay Türkleri, Balkan Türkleri, Çerkesler, Abazalar, Çeçenler ve benzeri gruplar özellikle 1960’lı yılların demokratik ortamında örgütlenirken ‘Kafkas’ üst kimliği altında hareket etmişlerdir. (Kaya, 2011: 101).

Ulusallaşma sürecinde, ortak milli değerler oluşturma arzusuyla, her alanda Türkleştirme politikaları da kendini göstermeye başlamıştır. Bir milleti tek bir milli şuur dairesine alabilmek de, tek bir dilin hakimiyetiyle gerçekleşmektedir. Dil, toplumların varolabilmeleri için en önemli etkidir. Bu sebeple, çeşitli kurumlarda dilde Türkçeleşmeye gidilmiştir.

Mustafa Kemal ve arkadaşları İmparatorluğun elinde kalan topraklar üzerindeki Anadolu’da kalan Türk etnik temeline dayalı ulusal bir dil meydana getirmeye büyük bir önem vermişlerdir. Bu açıdan Kemalist ulus projesi, bir Türk ulusu inşa etmenin ilk koşulu olarak Türkçe dışındaki bütün dillere kapılarını kapatarak resmi tek dilliliği tercih etmiş, iki dilliliği ve çok dilliliği bir sorun olarak görmüştür. (Özdoğan, 2015: 257).

Bu politikalara maruz kalan etnik kültürler de, beraber yaşadıkları topluma ayak uydurabilmek adına ve çeşitli sıkıntılardan da kurtulmak adına, kendilerinden feragat etmişler ve bu politikalara boyun eğmişlerdir. İşte bu sebeptendir ki Çerkeslerin yaşamış ve hala yaşamakta olduğu en büyük sıkıntılardan biri dillerini kaybediyor olma tehlikesidir.

Bir arada yaşayamamaları ve çeşitli siyasi politikaların kurbanı olmaları neticesinde dilde oldukça kopmalar yaşayan Çerkesler, kentleşmeyle birlikte bu durumdan daha çok etkilenmişler ve yeni gelen kuşaklar dillerini duymadıkları ortamlarda yetişmeye başlamışlardır. Şuanda 1960 sonrası kuşağın oldukça büyük bir çoğunluğu anadilini bilmemektedir. Dernekleşme politikalarıyla birlikte birçok alanda bilinçlenen Çerkes toplumu, dilin yaşatılması ve devamı konusunda da çeşitli çalışmalara yönelmişlerdir. Dernek ortamlarında dil eğitimleri vermeye başlamışlar,

teknolojinin ilerlemesiyle birlikte bu eğitimleri sanal ortamlara taşımışlardır. Demokratikleşme süreci içerisinde de Çerkes dilinin yaşatılması ve yeni kuşaklara aktarılması adına, bazı üniversitelerde Çerkes Dili ve Edebiyatı bölümlerinin açılmasına katkı sağlamışlardır. Fakat günümüzde hala Çerkes dili kaybolma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Çerkeslerin, Türkiye sınırları içerisinde yaşamış oldukları sıkıntılara bir bütün olarak bakacak olursak, Ayhan Kaya'nın 'Türkiye'de Çerkesler Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı' adlı eserinde bahsetmiş olduğu şu kısma göz atabiliriz:

“Türkiye'deki etnik gruplar, bir kısmı Türkleri dünya medeniyetinin merkezine yerleştiren 1932 tarihli milliyetçi Türk tarih tezinden; Türk dilini dünyadaki tüm dillerin anası olarak kabul eden Güneş Dil Teorisi'nden (1936); bütünlükçü milli eğitim politikalarından (Tevhid-i Tedrisat Kanunu 1924); ana dili ve etnik azınlık isimlerini kullanmayı yasaklamaktan; nüfus mübadelesine tabi olanlar ile yeni göçmenlere uygulanan ayrımcı iskan politikalarından (İskan Kanunu 1934); yurttaşlığı sadece Müslüman kökenli göçmenlere 'ihسان eden' ayrımcı yurttaşlık kanunlarından; 1942 yılında özellikle gayri Müslimlerden alınan Varlık Vergisi'nden; ve 1990'lı yıllarda terör nedeniyle Doğu ve Güneydoğu Türkiye'deki Kürtlerin maruz bırakıldıkları zorunlu göçten kaynaklanan homojenleştirici uygulamalara maruz kalmışlardır.”(Kaya, 2011: 17).

Çerkeslerin kültürlerini yaşatma mücadeleleri, her ne kadar bu anlattığımız sıkıntılar içerisinde olsa da, Türkiye içerisinde veya yaşadıkları diğer toplumlar içerisinde herhangi bir anlaşmazlık durumu ya da büyük kaos ortamları söz konusu değildir. Çerkesler, girmiş oldukları her toplumla uyum içerisinde yaşamış, çeşitli sıkıntılara maruz kalsalar da kültürlerini yaşatma azminden vazgeçmemiş bir toplumdur.

2.4. Çerkes Milliyetçiliği

Milliyetçilik bilinci, bireye doğduğu andan itibaren, yetiştirme süreci içerisinde her türlü alanda hissettirilerek aşılansaktadır. Kişi daha anne kucağında millet olma bilinciyle tanışmakta, milleti uğruna her türlü fedakarlığı göstermesi gerektiği, küçük yaşlarından itibaren öğretilmektedir. Milliyetçilik, kendi milletine bağlılığı ve sadakati ifade ettiği için Çerkesler de milletleri uğruna hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan, canlarını feda etmekten asla çekinmeyen bir millet olarak,

tarihi süreçler içerisinde de bu yönlerini oldukça net bir şekilde göstermiştir. Kendi topraklarında yaşama şansına nail olan Çerkeslerin milliyetçiliğinin yanı sıra, başka topraklar üzerinde yaşamak durumunda kalan Diaspora Çerkeslerinin milliyetçilik duyguları da aslında çok daha ayrı ele alınması gereken bir konudur.

Diasporalar, siyasi-coğrafi sınırları ortadan kaldıran gruplar olarak görülseler de aynı zamanda, kimlik siyasetinin, millet/milliyet kavramlarının öneminin arttığı yapılar olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde diasporalar gibi ulusötesi göçmen gruplarında ‘özel, sınırlandırılmış, özelleştirilmiş’ bir milliyetçilik gözlemlenmektedir. (Duman, 2015:18).

Çerkes milliyetçiliği, kendi topraklarından kopmak zorunda bırakılıp, başka milletlerle yaşamak durumunda kalanların açısından farklı bir anlam ifade etmekte ve kendi öz benliklerini kaybetmeme konusunda verdikleri mücadele anlamında da büyük önem taşımaktadır. Milliyetçilik, kendi benliklerine zarar verecek en küçük etkenden bile kendini korumak olarak tanımlayabileceğimiz bir olgu olduğu için, Çerkeslerin bu konuda oldukça azimli olduğunu söyleyebiliriz.

Çerkes milliyetçiliği, daha çok kendi kültürünü yaşatma hususunda ortaya çıkan bir kavramdır. Sonuçta tüm toplumlar, tüm milletler, kimliklerini yaşatmak için gösterdikleri çaba kadar milliyetçi olarak adlandırılabilirler. Milliyetçilik kavramı, aşırı yaptırımlar boyutuna geçmediği sürece, bir başka halkın özgürlüğünü kısıtlamadığı sürece, onların haklarına saygısızlık gösterilmediği sürece herhangi bir tehlike ya da zarar teşkil eden bir durum değildir. Çerkes milliyetçiliği de kendinden başka toplumlara zarar vermeden, kendi öz kültürlerini yaşatma isteği güden, var olma arzusu duyan bir boyuttur.

Çerkesler milliyetçi tutumlarını çeşitli alanlarda göstermektedirler. Dernekleşme politikaları, dili yaşatma mücadelesi, Çerkesten başkasına kız vermeme, çocuklarına Çerkes isimleri takma gibi davranış-lar, milliyetçilik kapsamında ele alabileceğimiz türden davranışlardır. Bunun yanı sıra, yaşamış oldukları soykırıma sebebiyet veren Rusya’ya karşı takındıkları tavır ve bu tavrın neticesi olan aktivist eylemleri de yine milliyetçilik adı altında ele alınabilecek durumlardır. Çerkesler her yıl 21 Mayıs günü, yaşadıkları soykırımı protesto etmek amacıyla bir araya gelmekte ve Rusya’ya olan öfkelerini ve Rusya’dan talep ettiklerini dile getirmektedirler.

2014 Kış Olimpiyatları'na ev sahipliği yapan Rusya'nın, olimpiik alanı inşa ettiği bölge olan Sochi şehri, Çerkeslerin atalarının vahşice katledildiği ve Rusların zafer şampanyalarını patlattığı topraklardır. Putin'in Çerkesler için milli mezarlık niteliği taşıyan o bölgeye olimpiik alanı inşa etmek istemesi, diasporada ve anavatanda yaşayan Çerkeslerin milliyetçi ruhlarına oldukça sert bir darbe vurmuştur. Bu sebeple, çeşitli ülkelerde Çerkesler tarafından protesto mitingleri düzenlenmiş, ayrıca doğal tabiatın tahribinin de söz konusu olmasından dolayı Çerkeslerin seslerini tüm dünya ülkelerine çeşitli platformlarda duyurmaya çalışmaları, yine milliyetçilik bilinciyle yapıldığını söyleyebileceğimiz davranışlardır. Hala Rusya'ya karşı hak arama mücadeleleri devam etmekte ve yaşanan soykırımı dünya ülkeleri tarafından tanınması için mücadele verilmektedir.

Kültürlerini yaşatmak adına ve yaşadıkları toplumlarda birlik ve beraberliği sağlamak adına açılan dernekler de Çerkeslerin milliyetçi tutumlarının bir göstergesi olarak ele alınabilir. "Bilindiği üzere Türkiye'deki tarihsel dönemlerin etkisiyle gerek diaspora Çerkeslerinin kendi içlerinde heterojen yapıli ve çok geniş bir coğrafyada dağınık yerleşmiş olmalarından dolayı Çerkesler oldukça bol dernek türü örgütlenme geliştirmişlerdir." (Aslan, 2005:103). 52'si Kafkas Dernekleri Federasyonu (KAFFED)'na, 12'si de Çerkes Dernekleri Federasyonu (ÇERFED)'na bağlı 64 dernek, iki federasyona sahiptir. KAFFED ve ÇERFED bünyesinde çeşitli aktiviteler gerçekleştirilmekte ve Türkiye genelinde yaşayan tüm Çerkeslerle birlik ve beraberlik kurulmaktadır. Yine bu federasyonlar sayesinde Çerkeslerin anavatanlarıyla olan bağları geliştirilmekte ve Türkiye'den birçok genç anavatanda okuma imkanı elde etmektedir.

Çerkeslerde milliyetçilik, bir annenin çocuğunu yetiştirmesiyle, yetiştirme tarzıyla ortaya çıkar. Çocuğuna sahip olduğu kültürü en ince ayrıntısına kadar aşıl原因an anne, bu konuda en önemli rolü üstlenmektedir. Çerkesler vatanlarından ayrılarak yerleştikleri topraklarda hep bir kültür mücadelesi içerisine girmişlerdir. Bu sebepledir ki anneler, özellikle bu durumda daha çok görev üstlenmektedir. Kültürün yaşatılacağı ortam aile ortamıdır. Gelenekler aile ortamlarında kendini gösterir. Çocuk da bunu görerek büyür ve kendi çocuklarını da aynı şekilde yetiştirir. Aile içerisinde milliyetçilik adına atılan ilk adım, çocuğa Çerkes ismi vermektir. Kültürünü ve milletini simgeleyen bu isimlerle adlandırılan çocuklar, kültürleriyle ilk tanışmayı sahip oldukları adlarla gerçekleştirmektedirler.

Soyun devamını sağlamak ve kültürel bozulmaya maruz kalmamak adına Çerkeslerden başkasıyla evlenmeme olayı da, toplumların değişme sürecinde değişime uğrayan ve eskisi kadar yaygın olmayan bir milliyetçi davranıştır. Eski etkisini kaybetmiş olsa da hala devam etmekte olduğunu söyleyebiliriz. Çerkesler, kültürlerinin deforme olmaması ve devamlılığı sağlayabilmek adına kendi milletlerden başkasıyla evlenme konusunda hassas davranmaktadırlar. Bu da yine Çerkes milliyetçiliği başlığı altında bahsedebileceğimiz bir konu olma özelliği taşımaktadır.

Çerkeslerin kültürlerini yaşatmak için yaptıkları her türlü davranışı milliyetçilik olarak adlandırabiliriz. Örneğin müziklerle yaşayan bir toplum olmaları ve bunu her türlü ortamda icra etmeleri, onların milletlerinin ve kültürlerinin aşkıyla nasıl donanmış olduklarının bir göstergesi olduğunu söyleyebiliriz. Müzik ve dans Çerkesler için vazgeçilmez, günlük ritüel yaşamlarının bir parçasıdır. Mızıka veya akordeon sesleri, Çerkes ezgileri, bir Çerkesin içindeki milliyetçilik ateşini yakmak için yeterlidir.

2.5. Çerkeslerin Osmanlı İmparatorluğu İçindeki Yeri

Çerkesler, yaşadıkları soykırımve sürgün sonrası yerleşmiş oldukları Osmanlı toprakları üzerinde önemli çalışmalarda bulunmuş ve Osmanlı için fayda sağlayacak gelişmeler kaydetmişlerdir. Daha önce de bahsedildiği gibi gerek askeri alanda olsun, gerek siyasi alanda, gerekse sosyal yaşamda olsun çok önemli eserlere ve başarılarla sahip olmuşlardır.“...Göçle gelen Çerkes gruplarının bir kısmı, Osmanlı İmparatorluğu’nun başkenti olan İstanbul’a yerleştiler. Çerkesler kısa bir zaman dilimi içinde Ordu’da ve Saray’da önemli sorumluluklar üstlendiler...” (Çorlu, 1993: 11).

Sarayda ve devlet yönetiminde çeşitli mevkiler edinmiş birçok Çerkes bulunmaktadır. Bunlara sultan eşlerini, sadrazamları, din adamlarını, edebiyatçıları örnek verebiliriz. Aynı zamanda sanat üzerine de birçok sayıda, Çerkes kökenli olup adını duyurmuş ve önemli eserlerde bulunmuş sanatçılar bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sırasında da oldukça önemli sorumluluklar üstlenen Çerkesler, Kurtuluş Savaşı sürecinde de etkin rol oynamışlardır.

Çerkesler sürgün sonrası yerleştikleri Osmanlı topraklarında, Osmanlı'nın kuralları çerçevesinde, onun yönetiminde bir yaşam süremeye başlamışlardır. Bu sebeple de kendi kültürleri altında yapılanmaları, kendi öz kimlikleri için çalışmalarda bulunmaları, oldukça zaman almış ve belli aşamalardan sonra gerçekleşmiştir.“...İkinci Anayasa ile birlikte Çerkeslere bazı haklar verildi. Bu hakların kullanılması sonucunda dernekler ve gazeteler ortaya çıktı...” (Çorlu, 1993: 11)

1908 : Çerkes Yardımlaşma Derneği

1914 : Kafkasyalılar Yardımlaşma Derneği

1918 : Çerkes Kadınları Yardımlaşma Derneği

Derneklerin ve gazetelerin ortaya çıkması sonucunda, kendi öz milliyetleri adına başarılar elde etme imkanı meydana gelmiştir. Çerkesler varlıklarını bu şekilde üretimde bulunarak, insanlığa katkı sağlayarak devam ettirmeyi amaçlamışlardır. Kurulmuş olan bu dernekler, daha çok yardım amaçlı olmuştur. Aynı zamanda Çerkesleri de bir arada tutmayı ve kültürlerini bir nebze de olsa yaşatmayı başaramışlardır. Dernek faaliyetleri sayesinde çeşitli alanlarda ilklere imza atılmış ve özellikle çocuklar üzerinde çoğu değişime olanak sağlanmıştır. Çerkes Kadınları Yardımlaşma Derneği, ilk ve tek Çerkes ilkokulunu kurma yönünden oldukça önemlidir.

Çerkes Kadınları Yardımlaşma Derneği, 1918 yılında Hayriye Melek Hunç ve arkadaşlarının önderliğinde İstanbul'da kurulmuştur. Mütareke dönemlerinde zor durumda kalmış olan bir okulu devralarak bir süre sonra adını 'Çerkes Numune Mektebi' olarak değiştirdi. (Çerkes Kız Mektebi olarak da geçmektedir.). Bu okul, Osmanlı Dönemi'nde ilk defa Müslüman tebaaya hitap eden ve kız ve erkek çocuklarının ilk defa bir arada eğitim gördükleri okul olarak bilinmektedir. Ayrıca ilk anasınıfı da yine bu derneğin sayesinde bu okulda kurulmuştur. Bir diğer önemli noktası da Osmanlı Dönemi'nde ilk defa Latin harfleriyle eğitim veren okul olma özelliğine sahiptir. Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti önderliğinde, Osmanlı Dönemi içerisinde gerçekleşmesi önemli olan birçok husus meydana gelmiştir. “Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti'nin maksadı, yardıma muhtaç Çerkeslere yardım etmek, kız ve erkek Çerkes çocuklarını yetiştirme yurtları, okullar ve işlikler açarak

eğitmek ve ‘Çerkes milli terbiyesi’ni bu çocuklara öğretmek olarak özetlenmiştir.” (Karakışla, 2001:40). Bu cemiyet bünyesinde kurulan Çerkes Kız Mektebi’nde kadınlara dikiş, nakış dersleri verilmiştir. Okulda verilen derslerin çoğu Adıgece(Çerkesce) verilmekteydi. Derslerin yanı sıra okulda jimnastik ve beden eğitimi dersleri verilmekteydi. Dans derslerinin de bulunduğu Çerkes Kız Mektebi’nde dil ve piyano dersleri de görülmekteydi.

Bu okulun çok güzel bir tiyatro sahnesi ve kitaplığı bulunmaktaydı. Öğrencilerden sadece aylık alınıp, bu parayla okulun kirası, bir takım masrafları ve hocaların aylıkları temin ediliyordu. Bir de üniformaları bulunmaktaydı. “...Yine bu dernek tarafından 1920-1923 yılları arasında ‘Diyane Bülteni’ adı verilen bir dergi yayınlanmıştır. DiyaneÇerkesçe’de ‘anne kucağı’ demektir...” (Çorlu, 1993: 11).

Bu okul, Osmanlı ve Türkiye tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Osmanlı içerisinde yapılabilmesi ihtimali uzak olan bir takım gelişmeler bu okulun ve Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti’nin önderliğinde gerçekleşmiştir.Çerkesler, saray içersinde önemli konumlara getirilmiş, askeri alanda da birçok başarılar elde edilmesine katkıda bulunmuşlardır. Türkiye tarihi boyunca bu durum devam etmiştir.

2.6. Türkiye Cumhuriyeti’nde Çerkesler

Cumhuriyet’in ilanından sonraki süreç, bir ulus inşası söz konusu olduğu için, etnik kimliklerin faaliyet göstermek konusunda bazı kısıtlamalarla karşılaştıkları süreç olarak tanımlanabilir. Tek partili dönem ve ulusal kimliğin ön plana çıktığı, Türklük temelinde bir ulus oluşturma çabası sebebiyle, sivil toplum açısından örgütlenmelerin neredeyse imkansız olduğu bir dönemdi. Osmanlı Dönemi’nde elde ettikleri örgütlenebilme haklarını, tek partili dönemin baskıcı yapısı sebebiyle bir süre kullanamayan Çerkesler, 1945 seçimlerinden sonra kentlere göçlerin başlaması ve şehir hayatıyla yakından ilişki kurabilme imkanı bularak, şehirdeki Çerkeslerle irtibata geçmiş ve birbirinden habersiz olanların da bir araya gelme imkanları ortaya çıkmışlardır.

“Çerkeslerin örgütlülüğüne dair cumhuriyetin ilanından 1946 yılında çok partili hayata geçiş dönemine kadar bir hareketlilik gözlemlenmemekte, hiçbir kurulmuş derneğe ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Derneklerin yeniden faaliyete

geçmesi Türkiye'nin demokratikleşme süreciyle paralellik göstermektedir.” (Duman, 2015: 57). Bu şekilde tekrar birleşme şansı elde eden Çerkesler bu alanlardaki çalışmalarına hız kazandırmış, 1961 anayasasından sonra, zaten kentleşmenin getirdiği kültürel çözülmeye de müdahale etme arzusuyla kültürel aktivitelere, dernekleşmelere, vakıflaşmalara bilfiil başlamışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti içerisinde Çerkesler hala çalışmalarına devam etmekte, yenileşmenin getirmiş olduğu imkanlar dahilinde yelpazesini daha da genişleterek artık her türlü ortamdaki yurttaşlarına ulaşabilmekte, anavatanla bağlarını kuvvetlendirebilmekte, yeni nesili anavatanla içli dışlı hale getirmek adına bir çok faaliyetlerde bulunabilmektedirler. Türkiye içinde yaşadıkları süre zarfında kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kaldıkları dillerini yaşatma mücadelesi vererek, dil kursları oluşturmuşlar, internet üzerinden canlı dil eğitimleri, başlatmışlardır. Etnik kimliklere inisiyatif bağlamında faaliyete geçirmeyi başardıkları üniversitelerde dil bölümleri açılması konusunda da oldukça ilerleme kaydetmişler, biri Kayseri’de diğeri Düzce’de olmak üzere iki üniversitede Çerkes Dili ve Edebiyatı bölümü açılmasına vesile olmuşlardır.

Zamanın ilerlemesi ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte her alanda imkan elde edebilmeleri sayesinde, oldukça köklü çalışmalar elde etmişlerdir. Türkiye’nin birçok ilinde kültür yardımlaşma dernekleri kurmuş, tüm bu dernekleri organize eden iki adet federasyona sahip hale gelmişlerdir. Türkiye’nin siyasi alanında da çeşitli mevkilere yükselmiş olan siyasetçiler, çeşitli çalışmalarda bulunmuş iş adamları ve sanat kültür alanında da oldukça büyük başarılarla imza atmış sanatçılar yine Çerkesler içerisinde çıkmakta ve Türkiye’yi çeşitli alanlarda temsil etmeye devam etmektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇERKES KÜLTÜRÜNÜN AKTARIMINDA KADININ ROLÜ

3.1. Çerkes Kültürü

Kültür, toplumların yaşarken edindiği özelliklerinin, kendileriyle özdeşleşerek nesilden nesile de aktarımını yaptıkları ve bir topluma olan egemenliklerinin ölçüsünü belirleyen mirastır. Toplumlar kültürleriyle birlikte vardılar. Öyle ki bir toplumun kimliği kültürüdür. Bu özellikleri sayesinde diğer toplumlardan ayırt edilirler. Bu sebeple de kültürel miraslar olarak nitelendirebileceğimiz gelenekler ve görenekler ne kadar çok yaşarsa, toplumların da o kadar çok sürekliliği olur.

Çerkes kültürü de, Kafkasya'nın kuzeyinde yaşayan bu otokton halkın, doğal yaşam süreçleri içerisinde edindikleri ve oldukça geniş bir yelpazeye sahip kültürlerden biridir. Çerkes kültürü, aslında birçok kültüre de önayak olmuş, içerisinde farklı farklı kültürler doğurmuş, diğer kültürlerle de birçok alanda örnek teşkil etmiştir diyebiliriz. Öyle ki Çerkesler, girdikleri her toplumda kültürleriyle kendilerinden söz ettirmeyi başarmış ve tarihlerinde hep örnek bir millet olarak gösterilmiştir.

Çerkeslerin kültürleri diğer toplumlar tarafından takdir edildiği kadar, bazı geleneklerin ve göreneklerin zorluk dereceleri açısından en çok yadırganan kültürlerden biri olma özelliği de taşımaktadır. Aslında temelinde insana saygıyı esas almış olan bu kültürün içinde yetişen bireyler, gelenekleri icraat konusunda herhangi bir zorluk çekmemekte ve dışarıya yansıdığı veya yansıtıldığı gibi insan yaşamı için herhangi bir eziyet unsuru taşımamaktadır. Bilakis tamamıyla insan haklarının

gözetildiği, onların tamamen özgürlüklerine hitap eden, toplum içerisinde huzursuzluk çıkaracak en ufak ayrıntıyı bile yok edebilecek güce sahip, oldukça özenle işlenmiş ve tasarlanmış bir kültürdür.

Çerkes toplumunda ‘ayıp’ ve ‘nezaket’ kavramları, geleneklerin temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple de toplum içerisinde ayıp karşılanacak bir davranış hemen hemen görülmemektedir. Çünkü bunun bilincinde büyümüş bireyler, hakimiyetlerini koruma konusunda oldukça başarılılardır. Aynı şekilde nezaket dışı davranışların da görülme olasılığı neredeyse yok denecek kadar azdır. “...Çerkesleri yakından tetkik etmiş olan Bell, Çerkeslerin kadın ve erkeklerinde, zengin ve fakirinde gördüğü kibar ve sosyal terbiyeye hayret ederek şu sözleri söylüyor: “Bütün gördüklerimin bana verdiği kanaat şudur (Zihni, 2007: 13): ‘Genellikle Çerkesler şimdiye kadar tanıdığım, işittiğim, okuduğum milletlerin hepsinden çok nazik ve gerçekten kibar bir millettir.’”

Çerkesler, gelenek-görenekleriyle, danslarıyla, müzikleriyle, dilleriyle yüzyıllardır devam eden ve toplumun her bireyi için ayrı ayrı kural belirleyen çok köklü bir kültürdür. Toplum düzeninin sağlanması için kadından erkeğe, yaşlıdan çocuğa herkesin uygulaması gereken kuralları vardır. Danslarında bile bir düzene hakim olan Çerkeslerin bu kuralları gerçekleştirmesi sonucu, toplum içerisinde herhangi bir karmaşa ya da anlaşmazlık meydana gelmemekte ve herhangi bir sorun ortaya çıkmamaktadır. Çerkeslerde terbiye fazlasıyla önem taşımakta ve çocuklar çekirdekten kültüre hakim yetiştirilerek topluma sağlıklı ve faydalı bireyler haline getirilmektedir.

“...Çerkeslerde toplum terbiyesinin ve fikrinin bu derece yüksek ve mükemmel olmasının sebebi aile terbiyesinin diğer milletlerden tamamen farklı bir ağırlıklılık ve ciddiyeti bulunması, ailenin kadın ve erkek fertlerine şahsi şeref duygusunu hakkıyla vererek milleti için değerli ve seçkin bir fert olarak yetiştirmesidir...” (Zihni, 2007: 13).

Daha önce de belirtildiği üzere Çerkeslerin Xabze(Khabze) adını verdikleri gelenekler bütünü, bir toplumda uyulması gereken tüm kuralları en ince detayına kadar işlemiş ve bunların dışına çıkıldığı zaman ne gibi yaptırımlarla karşılaşılacağını da toplumun bilincine yerleştirmiştir. Bu şekilde mevcut düzen nesiller boyu hiç bozulmadan ilerlemiş ve diğer toplumlara da örnek olmuştur.

“Kafkaslar ve umumi tabirle Çerkesler; dünyanın en eski bir milleti, atı ehlileştiren, binek ve araba atı olarak kullanan, ilk federe cumhuriyetleri meydana getiren, milletler arası ilk ahdi (anlaşmayı) tanzim eden, anlaşmalarda kral imzası yanına eşinin de imzasını koymak sureti ile kadına ilk eşitlik hakkını tanıyan, dünyada ilk insan ve hayvan heykeli ibda eden, Anadolu’da, Mezopotamya’da, Kafkasya’da savunma kaleleri, surları, kuleleri inşa etmek sureti ile saldırgan değil, varlığını savunan bir toplum olarak tarih yaratan bir millettir.” (Güsar, 1962: 2).

Çerkes kültürü, özellikle başka kültürler tarafından çoğu zaman garip karşılanmakta ve uygulanan gelenekler diğer toplumlar tarafından yadırganmaktadır. Çünkü gerçekten çok farklı bir yapıya sahip olan bu kültür, insanların uygulamada zorluk yaşandığı düşüncesini oluşturmaktadır. Oysaki geleneklerin tümü insan hayatını kolaylaştırmak amaçlı tasarlanmıştır.

Yolda yürüyüş düzeninden sofrada oturma düzenine kadar ince ince tasarlanmış olan Çerkes kültürü, insan hayatının karşılaştığı bir takım zorlukları geleneklerle sadeleştirerek, yaşam tarzını kolay bir hale getirmiştir. Dışarıdan her ne kadar zor olarak algılansa da aslında Çerkesler bu durumdan gayet memnun ve gelenekleri icraata geçirme konusunda oldukça istekli ve başarılıdır.

Sürgün sonrası çeşitli bölgelere yerleştirilen Çerkesler, girmiş oldukları toplumlarla homojenleşerek, bir süre sonra birbirleriyle benzerlikler göstermeye başlamışlardır. Çerkes kültürünü gören diğer toplumlar da aynı şekilde onlardan etkilenerken zamanla bazı özellikleri kendi kültürleriyle harmanlamışlardır. Yani karşılıklı bir etkileşim söz konusu olmuştur. Çerkesler kültürleriyle her zaman diğer toplumlar tarafından hoş karşılanmış ve örnek olarak gösterilmişlerdir. Geleneklerin temelinde yatmakta olan nezaket kavramı diğer toplumlar tarafından da fark edilmiş, onların bu nazik ve ince yaşam tarzları her zaman takdir edilmiştir.

Çerkeslerin içine girdikleri toplumlar içerisinde yaşamış oldukları en büyük sıkıntı dillerini yaşatma konusundaki sıkıntılardır. Dil bir toplumun varolmasında, yaşamasında en büyük etkidir. Bu sebeptendir ki her toplum kendi dilini koruma konusunda oldukça hassas davranır. Çerkesler yaşadıkları toplumların dillerini konuşmak durumunda kaldıkları için zamanla kendi dillerinden uzaklaşmaya başlamışlardır. Bunun yanı sıra bir takım yaptırımlar da yine dilin kullanılmasında zorluklar meydana getirmiştir. Fakat dillerini yaşatmak konusunda göstermiş oldukları çaba bazı durumlarda yeterli olamamıştır. Özellikle kentleşmeyle birlikte,

kalabalık aile ortamlarından uzaklaşan Çerkesler, zamanla kent yaşam tarzına ayak uydurarak bu mücadelelerinde zayıflamaya başlamışlardır. Bunun sonucunda meydana gelen dilin kaybolması riski üzerine de derneklerde dil eğitimlerine başlanmış, dilin yaşaması için çeşitli çalışmalar meydana getirilmiştir. Bu yolda bir takım siyasal sıkıntılarla karşılaşmış olsalar da bu mücadelelerine devam etmektedirler.

Çerkes kültürü, yaşamaya başladıkları diğer toplumlar içerisinde her daim farkındalık oluşturmıştır. Her toplum içerisinde Çerkes kültürünün bir ağırlığı ve insanlarda merak uyandıran bir tarafı olmuştur. Gerek gelenek görenekleriyle olsun, gerek danslarıyla ve müzikleriyle, gerekse yemekleriyle her alanda kendine has, farklı olarak nitelendirilebilecek özellikleriyle toplumlar içerisinde yer edinmiştir. Çerkes kültürünü daha yakından tanımak adına, kültürel özellikler çeşitli konu başlıkları dahilinde anlatılacaktır.

3.2.Kadın

Kadın, insan neslinin idamesi için en önemli yapı taşıdır. Onun naifliği, zarafeti, insan soyunun şekillenmesinde, toplumların meydana gelmesinde, bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinde kendisini göstermektedir. Bir toplumun sağlıklı olabilmesi, kadına, kadının yetiştirdiği insanoğluna bağlıdır. Yani her ne kadar kadın faktörü arka plana atılmak istense de o, insanlığın mimarıdır.

Her toplumda kadına verilen önem elbette ki yadsınamaz bir gerçek. Fakat kültürler ve zaman değiştiğinde kadına karşı gösterilen muamelenin farklılaştığını, bazı durumlarda daha iyi bir noktaya gelindiğini, bazı durumlarda ise gerçekten insanlık dışı hareketlere kadar gidildiğini görebilmekteyiz. Özellikle kadının ikinci sınıf muamele gördüğü toplumlar, kadın hakları gibi önemli bir mevzuda insanlığın birleşmesine zemin hazırlamıştır. Kadının ikinci sınıf muamele görmesinin altında da toplumların psikolojik yapılarının etkisi oldukça büyüktür. Kadın ve erkeğe biçilen roller, insanların eşit görülmesini engellemekte ve bu durum da cinsiyet ayrımlarının meydana gelmesine neden olmaktadır.

Kadın, birlikte yaşadığı toplumların baskıları sebebiyle, hiçbir zaman kendini doğru bir şekilde ifade edememiş, hep ikinci planda kalmaya boyun eğmiş, şiddet

görmüş, söz hakkı tanınmamıştır. Bu sebeple de tarih boyunca kadının kimliğini kazanabilmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuş ve birçok sosyal hareketlenme meydana gelmiştir. Kadının kimlik edinme sürecini ve toplum içerisinde kimliğini kazanırken ne tür aşamalardan geçtiğini anlayabilmek için de kadının toplumsal cinsel rollerini incelemekte fayda bulunmaktadır.

3.2.1. Kadının Toplumsal Cinsel Roller

İnsan dişi ve erkek olmak üzere iki ayrı cinsiyetten meydana gelmektedir. Bu cinsiyet ayrımı doğuştan itibaren kendini gösteriyor olmakla birlikte, toplumsal yaşamın da cinsiyetlere ayrı ayrı kazandırdığı bir takım roller bulunmaktadır. Bireyin toplumsal cinsel rolleri edinme sürecine bakarken, Freud'un bu konudaki düşüncelerine göz atmakta fayda bulunmaktadır.

Freud'a göre, psişik ve ruhsal yapı üç kısımdan oluşmaktadır. Bunlar 'id', 'ego' ve süper-ego'dur. İd, insanın doğuştan edindiği güdülerin tamamıdır. İnsanda bulunan içgüdüler de id den kaynaklanmaktadır. Ego da kişiliğin yürütme organıdır. Bir bakıma karar organı görevi görmektedir. İd'nin dış bağlantıyla olan ilişkisini kurmaya çalışır. Süper-ego ise geleneksel ve toplumsal değerlerin içsel temsilcisidir. Çevre tarafından onaylanmış ölçütlere göre davranmak ister ve toplumsal yasakları içerir.

Freud kişiliğin aşağıda belirtilen beş dönemden geçerek geliştiğini belirtir. Bunlar (Özdemir ve Diğerleri, 2012: 571);

1. 0-1 Yaş Oral Dönem
2. 1-3 Yaş Anal Dönem
3. 3-6 Yaş Fallik Dönem
4. 6-11 Yaş Latens Dönemi
5. 11 Yaştan Sonra Genital Dönem'dir.

Bu süreçler içerisinde kişi toplumsal cinsel rollerini de edinmeye başlamaktadır. Freud'un oral ve anal dönemler olarak adlandırdığı, çocuğun 0-3,5 yaş arası kapsayan ilk dönem sürecinde erkek ve kız çocuklarının toplumsal cinsiyet deneyimleri aynıdır. Erkek çocuklar yaşama erkek anatomisine sahip olarak başlarlar. Kız çocukları ise anatomik olarak çift cinsiyetlidirler. Yani ilk dönemde kız çocuklarında toplumsal cinsiyet erkektir.

İkinci dönem olarak adlandırılan dönem, çocuğun 3-5 yaş arası sürecinin olduğu dönemdir. Çocuk bu döneme doğru girerken, tuvalet yapma eğitimi almakta, annesinin istediği zamanda ve istediği yere tuvaletini yapması sonucunda çevreden aldığı övgüler ve takdirlerle birlikte ayıp ve günah kavramlarıyla tanışmaktadır. Bu süreçte çocuk 3 yaşındayken fallik döneme geçmektedir. “Çocuklar yaklaşık üç yaşındayken fallik aşamaya geçerler ve bu beş yaşına kadar devam eder. Bu dönemde, cinsel bölgeler en hassas bölgelerdir. Bu durum, yeni bir döneme geçildiğinin habercisidir.” (Gündoğdu, 2016: 385).

Üçüncü dönemde ise, çocuk kadın ve erkek arasındaki farklılıkları anlamaya başlamaktadır. Freud'a göre bu ayrım sürecinde dahi erkeklik merkezdedir. Çünkü çocuklar için cinsiyet ayrımı, çocuğun cinsel organının erkekteki gibi olup olmamasıyla belirlenmektedir. Bu dönemde erkek çocukları kendilerinin kız çocuklarından daha farklı olduklarını, sahip oldukları cinsel organlarıyla birlikte anlamakta ve bu onlar açısından kendilerini diğerlerinden ayıran önemli bir özellik olarak algılanmaktadır. Bu sebeple, erkek çocuğu daha ilk yaşlarından itibaren kendisini karşı cinsten üstün olarak tanımlamakta ve büyüme süreci bu tanım çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bunun bu şekilde gelişmesinde elbette ki toplumsal tutumların da etkisi oldukça büyüktür.

Freud'un sunmuş olduğu düşüncelere göre kadın cinsi, bebeklikten itibaren kendilerini erkek cinsiyle mukayese ederek, eksikliklerinin olduğunu düşünmekte ve bu düşünce kadında psikolojik olarak da bir eksikliği beraberinde doğurmaktadır. Bu sebeple Freud, erkeğin hem cinsel hem de ahlaki yönden kadından daha üstün olduğunu vurgulamaktadır. Freud'un çocuğun erken dönemdeki deneyimlerinin ve ebeveyniyle olan ilişkisinin yönlendirdiği cinsel kimliklerle ilgili olan bu düşüncesine karşı gelen ve onu eleştiren düşünürlerin de bu konuda daha farklı teorileri bulunmaktadır.

Özellikle Erikson, Freud'un çocuğun gelişim aşamalarında cinsel dürtüleriyle kimliklerini kazandığı fikrinin yanı sıra sosyal çevrenin de bu gelişim sürecinde oldukça etkin olduğunu vurgulamaktadır. Erikson'a göre çocuk, psiko-sosyal gelişimini çevresindeki insanlarla iletişim kurarak tamamlamaktadır. "...insanın kişiliğinin şekillenmesinde ve gelişiminde başlangıçta anne ya da onun yerine geçen yetişkinden başlayarak daha sonra aile, okul, şehir ve dünyadaki diğer insanlar önemli rol oynamaktadır." (Gürses, 2011: 159). Bununla birlikte gelişim aşamaları belirleyen Erikson, bebeğin ilk gelişim temellerinin, doğduğu andan itibaren annesiyle olan teması ve beraberinde geliştirdikleri ilişki sürecinde atıldığını ifade etmektedir. Erikson bu süreci temel güvene karşı güvensizlik olarak adlandırmaktadır. "Yaşamlarının bir ya da iki yılında bebekler, tamamen çevresindeki insanlara bağımlıdır. Bu iki yıl çocuğun kişiliğinin şekillenmesinde önemli rol oynar ve burada da en önemli faktör annedir." (Gündoğdu, 2016: 393). Annenin bu süreçte bebeğiyle kurmuş olduğu iletişim, bebekte temel güven veya güvensizlik duygularını doğurmaktadır.

Erikson'un ikinci kişilik gelişme aşaması, özerkliğe karşı kuşku ve utanç aşamasıdır. Bebeğin 1,5-3 yaş aralığını kapsayan bu süreçte, çocuk bir şeyleri elde etmekte veya onları savunmakta, korumakta inatçı bir tutum sergilemektedir. Eğer bu süre içerisinde anne ve baba çocuklarına karşı sert ve tutucu, baskıcı ve aşırı korumacı bir tutum sergilerlerse, çocukta özgüven eksikliği, kendi kapasitesinin farkına varamama problemleri meydana gelmektedir. "Bu dönemde yaşanan çatışma ile ya benlik saygısının yitimine yol açmayan bir özdenetim duygusunun kazanılmasıyla kalıcı bir iyi niyet ve gurur duygusuna yönelik bir eğilim, ya da öz denetimin yitimi ve başkaları tarafından denetlenme gereksinimi ve bunun sonucunda kuşku ve utanca yönelik bir eğilim doğar." (Çelik, 2015: 248). Çelik, Erikson'un artık denetim altında bulunan tuvalet eğitimi sürecindeki çocuğun bu döneminin başarıyla geçilememesi durumunda, çocuğun bulunduğu durumdan utanç duyması ve kendi bedeninden kuşku duyması gibi sonuçların meydana geleceğinden bahsettiğini ifade etmiştir.

Erikson bu gelişim süreçleri dışında yaşlılığa kadar süren altı süreçten daha bahsetmektedir. Bu süreçler birbiriyle bağlantılı bir şekilde birbirinden etkilenerek ilerlemektedir.

Her evre özgü bir bunalımdan geçerek, o evreye özgü bunalım çözülmekte ve temel bir nitelik kazanılmaktadır. Her evrede iki karşıt benlik özelliği bulunmaktadır. Burada önemli olan, iki karşıt özelliğin ne kadar olumlu yöne doğru geliştiğidir. Psikososyal gelişim kuramına göre bir evrede yaşanan çatışmalar, daha sonraki evrelerden birinde yeniden yaşanarak aşılabilmektedir. (Atak, 2011: 168).

Bu süreçlerden olumsuz etkilerle çıkan bireyler, hayatları boyunca özgüvenleri eksik, toplumsal ilişkilerde güven eksikliği yaşayan bireyler haline gelmektedir. Ericson, bu süreçlerin çocuğun gelişimini etkilemesi konusunda Freud'tan farklılık göstererek, sadece cinsel dürtüler üzerine durmamış, toplumsal ilişkilerin de kişilik gelişimi açısından önemli olduğunu vurgulamıştır. "Freud'un kuramına göre yetişkin kişiliğinin temel özellikleri bu dönemlerde son şeklini alır. Oysa Erikson, kişilik gelişiminin kişinin yaşamı boyunca devam ettiğini belirtir." (Özdemir ve Diğerleri, 2012:571).

Chodorow'a göre ise çocukta kişilik gelişimi Freud'unkinden biraz daha farklıdır. Freud, çocuk gelişiminde kız ve erkek gelişiminin farklılıklarına değinirken, kız çocuğunun erkek çocuğuna karşı duyduğu kıskançlıktan bahsetmekte ve bu durum sonucunda erkeklerin kadınlara nazaran psikolojik anlamda daha üstün varlıklar olduğunu ileri sürmektedir. "Chodorow'un Toplumsal Cinsiyet Gelişim Kuramı'nda ise özellikle babanın yerine annenin önemi vurgulanır." (Tözün, 2007:61). Chodorow, çocuk gelişiminde ilk temas edilen kişinin anne olmasından ve anne figürünün kadın olmasından dolayı erkek çocuklarının daha çok güçlük çektiğini, kız çocuklarının sadece annenin toplumsal ve kültürel değerinin düşük olma olasılığından zarar göreceklərini vurgulamaktadır. Yani Chodorow'a göre erkek çocukları, ilk dönemlerinde önlerinde uygun bir erkek figürünün bulunmamasından ötürü, erkeksi olmak düşüncesi onlar için kadınsı olmaya karşı geliştirilen bir durum olmaktadır. Yani erkek çocukları, annelerinde görmüş oldukları kadınsı tavırları reddederek kendilerine bir davranış şekli oluşturmaktadırlar.

Tüm bunların dışında cinsiyet farklılıklarının biyolojik sebeplerden meydana geldiğini ileri süren düşünürler de olmuştur. Örneğin Aristoteles, kadınlık ve erkekliğin salgılardan meydana gelen hisler olduğunu ifade etmektedir. Kadının erkeğe göre daha duygusal, daha kıskanç, sinirli ve kandıran bir yapıya sahip olduğunu bunun da biyolojik salgılardan meydana geldiğini vurgulamaktadır. Annelik içgüdüsünün de beynin bir yerlerinde yer aldığını ya da üreme organlarından

kaynaklandığını ifade etmektedir. Ayrıca Aristoteles, erkeğin yaratılış olarak kadından daha üstün olduğunu, erkeğin kabiliyetinin olduğu işlerde kadının yetersiz kalacağını, kadının sadece doğurmakla sorumlu olduğunu iddia eder. Erkeğin doğa üzerinde yöneticilik ruhunu temsil ettiğini ifade eder ve kadında da bu özelliğin var olduğunu fakat kadının bunu kullanma kabiliyetinin olmadığını ileri sürer. (Atılğan, 2013:19).

Toplumların gelişme süreçlerinin de, cinsiyet ayrımcılığı konusunda çok etkin olduğunu ifade edebiliriz. İlkel toplumlardan bugüne, erkeğin her zaman gücü simgeleyen, korumacı yönünün baskın olduğunu ifade eden düşüncelerin varlığı, bireylerin bu psikolojinin etkisiyle bir yaşam şekli almasına sebebiyet vermiştir. Bu kalıplaşmış düşünce yapısına karşı eleştirel söylemler ve aktiviteler geliştirilmiş olsa da, toplumlar geleneksel tutumlarından ve kalıplaşmış yaşam tarzlarından özellikle bu konuda sapma göstermemektedirler. Cinsiyet ayrımlarına, doğduğu ilk günden itibaren giydirilen kıyafetlerde ve kullanılan eşyalarda renk farklılığına giden anne baba başlamaktadır. “Cinsiyeti doğa belirlerken toplumsal cinsiyeti kültür belirlemekte ve toplumsal cinsiyet kimliği hakkındaki anlayışlar cinsel eğitim ve tutum erken yaşlarda oluşmaktadır.” (Tuskan, 2012: 445). Kız çocuğuna pembe, erkek çocuğuna mavi kıyafetlerin giydirilmesi, cinsiyet ayrımcılığının temellerinin atıldığı bir diğer olaydır. Bu gibi davranışlar, bireyin yetişme sürecinde, toplumsal rollerinin belirlenmesine yön vermektedir.

Erkeğin güçlü olduğunu, koruyucu tutumun erkek tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini küçük yaşlardan itibaren ebeveynlerinden gözlemleyen çocuklar, toplumsal düzenin bu şekilde ilerlediği fikrine kapılmakta ve yaşamlarını bu doğrultuda devam ettirmektedirler. Kız çocukları da, erkeğin kendilerini koruyan, sahip çıkan ve ona bağlı yaşanması gerektiği düşüncesine inandırılarak büyütülmektedir. “...kadın ve erkek arasında erkek bakış açısına göre belirlenmiş olan aile içi ilişkiler ile ev işleri ve çocuk bakımına ilişkin geleneksel iş bölümüne dayalı olarak tanımlanmış kadın-erkek rolleri ailede kız ve erkek çocuklarının cinsiyetçi rollerle yetişmesi sonucunu doğurmuştur.” (Aktaş, 2013: 56).

Aktaş’ın da ifadesinden anlaşılabacağı üzere erkeğin çalışıp ev geçindirmesi gerekliliği, kadının da çocuk doğurup ev düzeniyle ilgilenmesi gerekliliği, toplumsal yapılanmaların bir sonucudur. Bireyler içinde yaşadıkları toplumlara ve onların

özelliklerine göre şekillenirler. Yani kadın ve erkek cinsiyet olarak iki farklı türde dünyaya gelmiş olsalar bile, rollerini toplumsal düzenden kazanırlar. Toplamlar kadın ve erkeğe yaşamın devam edebilmesi için belirli misyonlar ve özellikler yüklemektedir. Kadından daha çok anne olmak, aile içi düzeni sağlamak, ev işleriyle ilgilenmek gibi roller beklenirken, erkekten evi geçindirmek, aileyi korumak gibi daha çok korumacı roller beklenmektedir. Yani toplumsal cinsel roller, kadın ve erkeğe sonradan kazandırılan özelliklerdir. (Günay, Bener, 2011:2).

Toplamlar kadının ve erkeğin toplumsal rolleri konusunda farklılıklar gösteriyor olsa da kadının erkekten daha güçsüz olduğu fikri her toplum tarafından benimsenen bir durumdur. Bu noktada kadın için halk arasında söylenen ‘erkek gibi kadın’ ifadesinin insanlarda olumlu bir etki bırakmasına karşın, erkeğe söylenen ‘kadın gibi erkek’ ifadesinin olumsuz etki bırakması, kadın ve erkeğe biçilen toplumsal roller arasında büyük farklılıklar gösterdiğini ifade edebiliriz. Bu gibi durumlar eşitsizliği meydana getirmekte ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık olgusunu meydana çıkarmaktadır. (Aksu, 2011:2).

İlkel dönemlerden itibaren bu farklılıkların görüldüğü aşıkardır. Fakat toplumların gelişmesiyle birlikte, kadınların sosyal yaşama katılma arzusu seyrinde bir takım değişikliklerin meydana geldiğinden bahsedebiliriz. Özellikle, kadının hor görülüp, erkekten daha değersiz görülmesi ve cinsel kimliklerin tanımlanması yapılırken erkek egemen düşünce yapısının hakim olması feminist söylemlerin ortaya çıkmasını hazırlamıştır. Feminist söylemler ışığında kadının hak arayışı içerisine girme çabası, toplumların toplumsal rolleri belirleme konusunda değişiklikler göstermesine sebebiyet vermiştir. “Tarihsel akış içinde her dönemin, genel karakteristik özelliklerini belirleyen koşullar değiştiğine göre, kadının sosyal statüsü de, değişen bu koşullara göre yeni özellikler kazanmıştır.” (Kırkpınar, 1999: 21). Yani gelişme sürecinde olan toplumlar, toplumsal cinsel rollerde biraz daha esnek bir tutum sergilemeye başlayabilmiştir.

Özellikle Türkiye üzerinden örnek verecek olursak, kadının erkekten daha değersiz ve daha güçsüz olarak tanımlanması, kız çocuklarının eğitim hakların elinden alınmasına kadar gitmiştir. Bu da çalışan kadın nüfusunun azlığını göstermektedir. Kadın daha çok evinde oturan, evin temizliğiyle, yemek yapımıyla ve çocuk bakımıyla ilgilenen bir varlık konumuna getirilmiştir. Erkek ise daha çok

dışarı işleriyle ilgilenen, ağır çalışma koşulları altına giren ve ev geçindirmek sorumluluğuyla görevlendirilen bir varlıktır. Türkiye'nin belirli kesimlerinde kadının ikinci plana atılması durumu çok daha şiddetlidir. Toplumun bu tür bir şekillenmeye gitmesi, aktivist eylemlerin meydana gelmesine ve toplumsal cinsiyet ve kalkınma konusuna önem verilmesine olanak sağlamıştır.

1970 yıllarında toplumsal cinsiyet ve kalkınma ortaya çıkan bir yaklaşım olmuştur. Bu yaklaşımla kadının yaşamı ve üretim içinde yeri yeniden ele alınmış, toplumsal cinsiyet etnik yapı ve kalkınma ilişkisinin kadın hayatındaki yerinin önemli olduğu vurgulanmıştır. Dünya ekonomisindeki değişiklikler ve hayat şartlarının ağırlaşması kadının iş yaşamına katılımını gerekli hale getirmiştir. (Tuskan, 2012:447).

1970'li yıllarda kalkınma politikaları uygulanarak, daha eşitlikçi bir ortam oluşturmak amacıyla çalışmalara başlanmıştır. Kadının eğitim seviyesinin artması ve çalışma alanına dahil olması için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. 1975 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi amacıyla Birinci Dünya Kadın Konferansı'nı gerçekleştirmiştir. Konferans sonucunda eşit haklar, kalkınma ve barış için 1975-1985 yılları arası Kadının On Yılı olarak ilan edilmiştir. (Erşen, 2006: 40). Bu süreç içerisinde kadının eşitlikçi bir ortamda ve yaşamın her alanına dahil olması amacıyla çeşitli aktivasyonlar düzenlenmiştir. İçlerinde en önemli gelişmelerden birisi 1979 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen CEDAW 'Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'dir. CEDAW, evrensel insan haklarını baz alan ve kadının her türlü yaşam alanında erkeklerle eşit haklara sahip olmasını amaçlayan ve bu konuda çeşitli çalışmaların devam ettirilmesini amaçlayan bir sözleşmedir. (Arslan, 2004: 9). Sözleşme, 1981 yılında dünya ülkelerine sunulmuş 20 ülkenin dahil olmasıyla birlikte resmen yürürlüğe girmiştir. 1985'te de Türkiye imzalayan ülkeler arasında yerini almıştır. Sözleşme, kadınlara karşı uygulanan ayrımcılığa açık bir ifade getirmiştir.

Küreselleşme ile birlikte fabrikalaşmaya doğru ilerleyen gelişmekte olan ülkeler, özellikle Türkiye, kentin iş gücü alımı sebebiyle kent nüfusunda oldukça belirgin artışlar göstermiştir. 1970'li yıllarda meydana gelen toplumsal cinsiyet ve kalkınma hareketleri, kadının çalışma alanına dahil olmasını meydana getirmiştir. Kadın ve erkek için yeni toplumsal roller edindiren bu uygulamalar, eşitlikçi bir

ortamın sağlanabilmesi için oldukça önemli bir rol oynamıştır. Kadın artık eve hapsedilmekten imtina edilen, her türlü yaşam alanı içerisine dahil edilen, çocuk bakmanın yanı sıra, evin geçiminin sağlanması için katkıda bulunan bir konuma gelmeye başlamıştır. Kadın da, iş hayatına dahil olmuş olmanın verdiği özgürlükle kendisini çok daha iyi ifade etmeye başlamıştır.

Dünyada yaşanan hızlı değişime paralel olarak, kadının statüsünde ve rollerinde zaman içinde ve farklı dönemlerde farklılaşmalar yaşanmaktadır. Dünya genelinde kadınlar, sosyo-kültürel ve ekonomik sebeplerle evin içinde yaşamak zorunda kalmışlardır. Kendisini eve hapseden geleneksel rolünün dışında, çalışma yaşamının kadına sunduğu ekonomik özgürlük, yeni bir sosyal çevre, kendine güven ve kişiliğinin gelişmesi, toplumsal statüsünün yükselmesi gibi etkenler çalışma yaşamı içerisinde olmak istemesine sebep olmuştur. (Şenol, Mazman, 2013: 151).

Kadının çalışma alanına dahil olması tabii ki sadece serbest iş ortamlarında meydana gelmemiştir. Toplumsal cinsel rollerin etkileri sebebiyle kız çocuklarının okuma haklarının elinden alınması olayı da bu süreçte değişime uğramış ve kadınların eğitim seviyelerinin artırılması için bir takım yenilemeler ortaya çıkarılmıştır. Kadının eğitim seviyesinin artırılması, toplumların ilerleme kaydetmesi açısından oldukça önemli bir rol olmuştur. Kadının eğitim dünyasına da dahil edilmesi, kadın ve erkek arasındaki cinsiyetçi ayrımların hafiflemesine yardımcı olmuştur. Fakat kültürel yapının toplumsal cinsiyet rollerini şekillendirdiği göz önünde bulundurulursa, şekilsel olarak eşit bir ortam oluşturulduğu düşünülse de, toplum içerisinde kendini muhafaza eden bir ayrımcılığın devam ettiğini söylemek çok da yanlış olmayacaktır.

1970’lerde temeli atılan kalkınma politikalarının ve eşitlikçi yaklaşımların kökten bir çözüm üretemediğini, günümüz toplumlarında dahi çeşitli ayrımcılıkların mevcut olduğunu ifade edebiliriz. Türkiye örneğine bakacak olursak, özellikle doğu bölgesinde yer alan bazı yerleşim alanlarında, kız çocuklarının eğitim haklarının elinden alındığı, çalışma alanlarına dahil edilmediği ve erkeğin üstün olduğuna yönelik tutumun devam ettiği gözlemlenebilir. Bora Aksu, ‘Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık’ adlı yazısında, kadın ve erkek ayrımının ne olursa olsun, toplumlar ilerleme kaydetse dahi kaybolmayacağını belirtir. Bunun bir insanlık gerçeği olduğunu, toplumsal yönlendirmelerle kadının daha yumuşak ve naif, erkeğin ise daha savaşçı ve korumacı bir tavrının olduğunu söyler. (Aksu, 2011: 2).

Bireye toplumsal cinsel roller ilk önce aile içerisinde kazandırılmaya başlanmaktadır. Birey en temel eğitimini aile içerisinde almaktadır. Fakat daha önce de bahsedildiği üzere, henüz bebek doğmadan başlayan cinsiyetçi ayrımlar mevcuttur. Çocuk, dürtüleriyle beraber öğrenmiş olduğu cinsiyetini, ebeveyninin yönlendirmesiyle birlikte pratik hale getirmektedir. Babanın erkek çocuğuna olan yaklaşımıyla kız çocuğuna olan yaklaşımı ya da annenin kız çocuğuna olan yaklaşımıyla erkek çocuğuna olan yaklaşımı öyle bir dikkatle gerçekleştirilmelidir ki, çocuk cinsiyet olarak diğerinden bir farklılığının olduğunu, kendisini ondan üstün ya da aciz olarak tanımlamadan öğrenebilsin. Eğer çocuk yetiştirmede herhangi bir rekabet ortamı ya da kayırma, sakınma oluşturulursa, çocuk daha o yaşlarından itibaren toplum içerisinde kendisine verilen görevi gerçekleştirmek için temel donanımını edinmiş olur. Bu sebepten dolayı aile ortamı, toplumsal cinsel rollerin belirlenmesinde en temel yapı taşıdır.

Kadın, aile ortamında başlayan ayrımcılığa, toplumsal ilişkileri içerisinde de maruz kalmaya devam ederse, kendini aciz hissetmeye ve yetersiz görmeye başlayacaktır. Yani tüm bu anlatılanlardan bir çıkarım yapacak olursak, toplumsal cinsel roller ve cinsiyet ayrımcılığı tam anlamıyla salt kadın üzerinde olumsuz etkiler bırakmakta ve erkek egemen bir yapının meydana gelmesine sebep olmaktadır. Kadınlar eğer toplum tarafından desteklenmeyip, hor görülür ve aşağılanırsa, kendisine düşen toplumsal rolleri de sağlıklı bir şekilde gerçekleştiremez. İl önce kendisine verilen annelik görevini tam anlamıyla yerine getiremez ve bu durum toplumsal düzensizliklerin meydana gelmesine ve topluma sağlıksız bireylerin kazandırılmasına neden olur.

Kadın ve erkek arasındaki farklılıklar veya benzerlikler her toplum tarafından farklı değerlendirilmektedir. Az önce de belirttiğimiz gibi kültürlerin toplumsal cinsel rolleri belirlemede oldukça büyük etkisi bulunmaktadır. Kültürel yapılar ne kadar kadına karşı ılıman bir tutum sergilerse, yeni gelen nesiller de ona göre şekillenecektir. Örneğin bir toplumda kadının sözüne değer veriliyorsa ve alınan birçok kararda kadın sözünün geçerliliği varsa, o toplumun yeni gelen üyeleri de devamlılıklarını bu şekilde sağlayacaktır.

Günümüzde, kız çocukları hala hor görülmekte, erken yaşta evlendirilip, erkeğin kölesiymiş gibi bir algı ile eğitilmekte ve birçok konuda yaşam hakkı elinden alınmaktadır. Eğitim yaşantılarına son verilmektedir. Bu durumun hafifletilmesi için çeşitli sosyal projelere imza atılsa da sağlamış olduğu iyileşme sadece belirli bir

süreci kapsamaktadır. Eğitimi elinden alınan ya da çocuk yaşta evlendirilen kız çocuklarının oranları bu projeler sayesinde azalıyor olsa da memleketin hala birçok yerinde bu olaylar gerçekleşmektedir. Bu durumun daha fazla olumlu sonuçlar ortaya çıkarabilmesi için ailelerin de bazı eğitimlerden geçmesi gerekmektedir ve toplumsal kültürel değerler, bu konularda değişime açık olmak zorundadır.

Biyolojik yapıdan kaynaklanan cinsiyet ayrımları, toplumların yaşama tarzıyla şekillenmekte ve birey, bebeklikten itibaren kendi cinsiyetinin farkına varma ve onu yorumlama konusunda çevresinden etkilenmektedir. Toplumsal cinsel roller, toplum içerisinde şekillenmekte ve toplumların gelişme düzeyine göre değişiklik göstermektedir. Kadının eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte toplumların ilerlemeleri de beraberinde gelmiştir. Bu durum da kadının bir toplumun ilerlemesi konusunda ne kadar önemli ve etkin olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Tüm bunların dışında, toplumsal cinsel rollerin ve cinsiyetçi ayrımların nasıl şekillendiklerine, farklı etnik kültürler çerçevesinde de bakmakta fayda bulunmaktadır. Kültürlerin bu konudaki etkinliğini saptamak mevzusunda oldukça yararı olacaktır. Çünkü her toplum kendi kültürel değerleri ışığında bireylere toplumsal roller vermektedir. Bu toplumsal roller de ilk önce aile içerisinde başlamakta ve çocuğun yetiştirilmesiyle yükümlü olan anneye bu hususta oldukça büyük bir pay düşmektedir. Zira kültürün yaşamasını ve devamlılığını sağlayan faktörler anneler, yani kadınlardır. Bu sebepten dolayı çalışmanın ilerleyen kısımlarında, Çerkes kültürünün, kadın üzerindeki etkilerine ve kadının kültürdeki yerine değinilecektir.

3.2.2. Çerkes Kültüründe Kadının Konumu

Çerkes toplumu, kadın konusunda diğer toplumlara nazaran daha çok hassasiyet gösteren, onlara daha çok hürmet eden ve onların hak ve özgürlüklerini daha çok kollayan toplumlardan biridir diyebiliriz. Çünkü gerçekten, kadının varlığı onlar için ayrı bir durum teşkil etmektedir. Anaerkil bir yapılanmadan meydana gelen Çerkes toplumu, kadının hak ve özgürlüklerini gözeterek, ona sonsuz saygı ve sevgisini sunarak, el üstünde taşımaktadır.“...Eski feodal dönemde kadının soyu boylar arasındaki akrabalığın temelini oluştururdu. Kadının ailedeki otoritesi ve sözü

o denli önemliydi ki yeni yapılan bir eve ilk önce ailenin en yaşlı kadın üyesi girer, ocakta ateş yakar, akraba ve komşu kadınların katıldığı bir yemek verirdi...” (Serbes, 2011: 46).

Çerkeslerin tarihlerine baktığımızda anaerkil bir yapılanmanın hakim olduğunu görmekteyiz. Çerkes mitolojisinde adı geçen Setenay Guaşe, anaerkil yapılanmanın en büyük temsilcisidir. Setenay Guaşe, bilge kadın olarak bilinen, her türlü sıkıntının çözümünü bulan, bilge yapısıyla toplumun refahının sağlanmasında etkin rol oynayan yönetici konumundadır. Setenay Guaşe, Çerkes kültürünün kadına verdiği önemi ve kadının saygınlığını, kadının ne kadar muazzam bir yapıya sahip olduğunu gösteren çok keskin bir örnektir. “Adıgeler kadına çok saygı gösterirlerdir. Kocasını eşini adıyla çağırır ona kendi soyunun adı ile hitap ederdi. Kadına soyunun adıyla hitap etmek Adıgelerde bir saygı belirtisiydi.” (Tavkul, 2015: 354). Tavkul’un da ifade ettiği gibi Çerkeslerde kadın daima saygı gösterilen, kendi kimliğiyle, kişiliğiyle yüceltilen konumdadır.

Çerkeslerde kadın, evlenene kadar sonsuz haklara sahip, özgürlüğü elinde olan, her türlü cemiyete rahatlıkla giren ve kendisini koruyabilen bir bireydir. “...Kadının bekarlık evresinde babasının veya ağabeylerinin korumasına ihtiyacı yoktur. Hatta bu konuda 18.yüzyılın Avrupalı gezginlerden Boderstedt şöyle demiştir: ‘Özgür yaşayan Çerkes kızları altın üzengili atlara binerler.’” (Serbes, 2011: 47).

Çerkes kızlarının özgürlüklerine, yaşam tarzlarına aile bireyleri tarafından herhangi bir müdahale, ona karşı çok büyük bir nezaketsizlik olarak düşünülür. Bu sebeple Çerkes kızları, sosyal yaşamlarında sonsuz serbestliğe sahiptir. Bu serbestlik içinde yetişmiş olan genç kız, sorumluluklarının bilincinde olan, özgüveni yüksek ve akıllı başında hareket eden, sağlıklı bir birey olarak toplumda varlığını sürdürür. “Bizdeki serbesti belki Avrupa’daki serbestiden fazla olduğu halde hiçbir zaman umumi ahlakın tereddidine değil bilakis ahlakın nezahetine ve yükselmesine sebep olmuştur. Kadınlara karşı hürmet o kadar büyük idi ki, bir Çerkes kadını hiç taarruza uğramayarak yalnız başına memleketin bir ucundan öbür ucuna gidebilirdi.” (Merker, 1953: 20).

Çerkes kızları, istedikleri şekilde davetlere katılabilmekte, evlerinde misafir ağırlayabilmektedir. Bunu yaparken de ev halkının yaşlı kesiminden hiç kimse

yanında bulunmamaktadır. Çünkü ev halkından herhangi bir ebeveynin veya büyüğün, genç kızın arkadaşlarıyla olan muhabbetlerine dahil olması tamamıyla ayıp sayılmaktadır. “...Çerkes kızı evleninceye kadar bağımsız bir insan olmakla herkesle görüşmek,sosyetelere girmek konusunda serbesttir.Evinde erkeklerin ziyaretini kabul eder,misafire hürmet eder.Fakat bu konuda yalnız ana ve baba değil,ailenin büyüklerinden kimse yanında bulunmaz...” (Zihni, 2007: 46).

Çerkes kızları evin en naif, sevgiye ve ilgiye muhtaç misafirleri olarak görülmektedir. Babaları onlara daha çok sevgi göstermekte, anneler gözlerinden sakınmaktadır. Bu sebeple onların üzerine daha çok düşülmekte ve her türlü imtiyaz sağlanmaktadır. Çerkes kızı da kendisine gösterilen bu imtiyazların bilincinde olarak yaraşır şekilde davranmaktadır. Çerkes kadını, kişilik sahibidir. Nerde nasıl davranması gerektiğini bilir, kıvrak zekasıyla varlığını hissettirmektedir. Hür bir ortamda, kendisine sonsuz güvenle yetiştirilmiş olan Çerkes kızının özgüveni yüksektir. Çerkes kızları Xabze'nin (Çerkes geleneklerinin) temsilcileridir. Çerkes medeniyetinin, Çerkes nezaketi ve inceliğinin birer sembolüdür. “...Bu doğal kudret ile büyüyen Çerkes kadını büyük bir azim ve irade kuvvetiyle her şeyi yapabilmek liyakat ve meziyetini şahsında görür, varlığını cesaret duygusunun ve tahammülün bir numunesi olarak tanır...” (Kafkasya, 1965: 3).

Çerkesler kadınlarına, sonsuz saygı ve hürmette bulunmaktadır. Onun özgürlüklerini kısıtlamadan toplum içerisinde saygınlığını kabul etmekte ve bu saygınlığın bilincinde olarak davranmaktadırlar. Bir ortamda, bir toplantıda içeriye bir kadın girerse eğer, tüm erkekler ayağa kalkmakta ve onu başköşede ağırlamaktadır. Kadın söz aldığı vakitlerde, tüm erkekler onu ayağa kalkarak dinlemektedir.

Çerkes filozofu Kazanukuo Jabağı beraberindekilerle bir yerde otururken, önlerinden geçen küçük bir kız çocuğu için ayağa kalkar. Bunu gören yaşlılar, geçen kız çocuğunun yaşça küçük olduğunu, bu nedenle ayağa kalkmaması gerektiğini söylediklerinde Jabağı: “O ilerde anne olacak, millette yenileri ekleyecek, bundan büyük bir şey olur mu?” diyerek bayanlara verilen önemi açıkça anlattı. (Avledin, 2004: 99).

Kültürün toplum üzerinde kadın hakkında oluşturmuş olduğu algı, onu, girilen her ortamda en saygın kişi mertebesine yükseltmekte ve bireyleri bu saygınlığın bilincinde hareket etmeye yönlendirmektedir. Öyle ki kadının söz aldığı

ortamlarda son karar kadından geçmektedir. Herhangi bir tartışma veya savaş sırasında ortama bir kadın girerse, o tartışmaya veya savaşa derhal son verilmektedir. Yani kadının varlığı ateşkes özelliği taşımaktadır. “Xabzeye göre kadın barışın simgesi olarak görülmektedir. Erkeklerin kavgaya girişmesi ya da çözümsüz hale gelen bir davanın sonuçlanamaması gibi durumlarda kadının devreye girmesiyle Xabze kuralları gereğince o erkeklerin kavgayı bırakmak ve davayı barışla sonuçlandırmak gibi yükümlülükleri vardır...” (Yener, 2013: 10).

Çerkes gelenek ve göreneklerine göre bir erkek yolda giderken bir kadına rastlar ise eğer, onu mutlaka selamlamalı ve gideceği yere kadar ona eşlik etmelidir. Erkek eğer atın üzerindeyse, karşıdan gelen kadına çok fazla yaklaşımadan o atın üzerinden inmektedir. Yine aynı şekilde yanından ayrıldıktan ancak bir süre sonra atına binmektedir. Bir Çerkes erkeği, kadının yanında sigara içmemekte, küfürlü söylemlerde bulunmamaktadır. Bu gibi durumlar çok büyük saygısızlık olarak kabul edilmektedir. Bir ailenin erkeği, ev ile ilgili aldığı kararlarda eşine danışmaktadır. Kadının kişiliğine ve karakterine saygısızlık teşkil edecek herhangi bir davranışta bulunmamak için ekstra özen göstermektedir. Çünkü kadın, her daim el üstünde tutulan, saygın kişidir.

“Çerkesistan’da kadının mümtaz mevkiibeşi altı sene evvel Kafkasya’da seyahat eden bir İngiliz’in dikkatini çekmiş ve İstanbul’dan geçerken bir müessesede verdiği konferansta şöyle demişti: ‘Eğer bir milletin medeniyet derecesi kadına olan hürmet ve riayeti ile ölçmek lazım gelse her halde Çerkesler dünyanın en medeni insanlarıdır. Çünkü kadın Çerkesistan’da gördüğü saygıyı başka hiçbir yerde görmemektedir.’” (Merker, 1953: 20).

Kadının evlilik sürecine kadar olan süreçte oldukça özgür yaşıyor olması, evlilik sonrasında yerini biraz sınırlamalara bırakmaktadır. Çünkü kadın, evlilikle beraber, artık hayatın sorumluluklarına dahil olmakta ve mutlu, sağlıklı bir aile oluşturmak için ilk adımını atmaktadır. Daha önce de bahsedildiği üzere bir kadın cemiyetlere girme konusunda, arkadaşlarıyla görüşme, konuşma, onları evinde ağırlama konusunda gerçekten diğer toplumlara nazaran oldukça geniş bir serbestiye sahiptir. Çerkeslerin genellikle gençlerinin bir araya geldiği düğün ortamları, toplantılar, kadın ve erkeğin kaynaşması açısından elverişli bir yapıya sahiptir. Öyle ki gençler bu ortamlarda kendilerine eş olacak kişileri seçebilmektedirler.

Xabze içerisinde yer alan, Kaşenlik (Flört Etme) olarak adlandırılan mertebe, gençlerin evlilik yolunda birbirlerini tanınması için zemin oluşturan bir mertebedir. Çoğunlukla düğün ortamlarında birbirlerini beğenmiş olan çiftin, birbirlerine gönderdikleri güzel sözler ve hediyeler ile başlayan Kaşenlik, daha sonradan evlilikle sonuçlanabilir. Bu aşamada gençlerin dikkat ettikleri bazı hususlar vardır. Özellikle bu sürecin işleyişi, eğer sonuç evliliğe götürölmek isteniyorsa, gençlerin birbirlerine karşı sorumlulukları ve yapmaları gereken bir davranış düzeni bulunmaktadır. “Delikanlı beğendiği ve sevdiği kızla temas ve mülakatı fazlalaştırır. Onunla muhabbetini celbe taşır. İlk görüşe aldanmamak için hissiyatına kapılmamaya dikkat eder. Nihayet kıza izdivaç arzusunu ihsas eyler.” (Baj, 1958: 11). Bu durum sonucunda genç kız eğer olumsuz bir cevapla geri dönüş yapacaksa, bunu karşısındaki delikanlının gururunu ve özgüvenini kırmayacak şekilde, oldukça nazik bir üslupla gerçekleştirmek durumundadır.

Bunun tam tersi bir durum söz konusuysa, yani genç kız delikanlının izdivaç teklifini kabul edecekse, yine uyması gereken bazı kurallar ve uygulaması gereken bazı durumlar söz konusudur. Evlilik öncesi kaşenlik sürecine kadar, görüşme konusunda oldukça serbest olan gençler, kaşenlikle birlikte ilişkilerine resmiyet kazandırmaktadırlar. Artık onlar için önceden olduğu gibi rahat bir iletişim tarzı mümkün değildir.

“Geleneksel Çerkes toplumunda evlilik uzun bir süreci gerektirdiği için –birbirini tamamlayan- değişik aşamalardan oluşur. Bu aşamalar arasında ‘kaşenlik’ (bir tür flört) denilen kurumun özel bir yeri vardır. Günümüzde de bir evlenme aracı olarak süren kaşenlik, habze sınırları içinde, birbirinden hoşlanan genç kız ve erkekler arasındaki arkadaşlık ilişkisine denmektedir.” (Kalaycı, 2015: 94).

Evlilik kurumunu çok fazla ciddiyete aldıkları ve önemsedikleri için bu yolda ilerleyen her türlü ilişkiyi resmiyet içerisinde ve saygınlıkla gerçekleştirmektedirler. Yani evlenmeye aday olan çiftler, evlilik gibi ağır bir kurumla mükafatlandırılacakları için bunu son derece dikkatle ve saygı çerçevesi içerisinde inşa ederler. Evlenme kararının alınmasının ardından gençler arasındaki serbestlik artık sona ermektedir. Bu durum diğer milletlerde evlilik kararı sonrası serbestlik olarak önümüze çıkarken, Çerkes toplumunda genç kızların ve delikanlıların özgürce yaşadıkları bekarlık hayatı, evlilik kararı aldıktan sonra kendini ciddiyete bırakmaktadır.

Evlilik aşaması sonrasında, diğer toplumlar tarafından oldukça güç olduğu ve kadının eziyet çektiğinin düşünüldüğü gelinlik süreci başlamaktadır. Bu süreç diğer toplumlar tarafından sanıldığı gibi kadına karşı bir eziyet, onu ikinci plana atacak bir süreç kesinlikle değildir. Kadına her daim önem vermiş, onu her ortamda baş tacı eden Çerkes toplumu, onu evlendikten sonra da aynı şekilde onurlandırmakta, gerekli özeni göstermeye devam etmektedir.

Çerkes adetlerinden olan gelinin kayınbabasıyla konuşamaması; Çerkes olmayan toplumlar tarafından ilkelik, kadınların hor görülmesi, ezilmesi yahut kadın erkek eşitsizliği olarak yorumlanmaktadır. Çerkeslerde ise kurallı toplumun üyesi olmanın sorumluluğuyla uygulanan bu ve diğer adetler saygının gereği olarak görülür. Kadın erkek eşitsizliği durumu söz konusu olmadığı gibi bu söylenenlerin aksine kadın her zaman değerli olmuş, saygı gösterdiği için saygı görmüştür. (Yener, 2013: 10).

Kadın evlendikten sonra gelin geldiği aile tarafından oldukça önemle ve büyük törenlerle karşılanmaktadır. Babasının evinden kopup gelen bu nadide kadın, yeni dahil olduğu aile tarafından da sevilir, sayılır ve her zaman el üstünde tutulur.

‘Vase’ olarak adlandırılan başlık parası, diğer toplumlarda bazı yanlış uygulamalara kurban gitse de, Çerkeslerde tamamıyla genç kızın istikbali için, evlilik sonrası refahı için kullanılmak üzere alınmaktadır. Çerkeslerde başlık parası durumu, eski zamanlarda gerçekleşiyor olup, oldukça yüksek meblağda gerçekleşmektedir. Eski Çerkeslerde vase almaktaki amaç kızlarına gösterilen hürmeti ve verilen değeri görmektir. “...Çerkeslerde Vase parası daha farklı yorumlanır. Şöyle ki; Vaseden amaç, kızlarına hürmet edildiğini, önem ve değer verildiğini göstermek arzusu idi.” (Saltık, 1998: 37). Baba başlık parası yerine aldığı bu hediye, ilk ziyaretinde kızına vermektedir. Vase, gelinin asaletinden aşağıda bir miktarda olmamasına özen gösterilerek, genellikle, para, at, öküz, silah gibi şeylerle gerçekleştirilmektedir. Damat tarafı, karşı tarafa herhangi bir saygısızlık olmaması adına bu konuda oldukça özenli davranırlardı. Gelin tarafının böyle bir yükümlülüğü yoktur. Aksine kızın babası, evinin en değerli üyesini gönderirken, üstüne bir iğne dahi ilave etmez ki, kızının değerini, kıymetini bu şekilde gösterir.

Düğünden sonraki ilk bir yıl gelin ne bir ev işine ne de başka bir işe karıştırılmamaktadır. Kayınanne ona büyük bir özenle yaklaşmakta ve evine gelen bu yeni misafire oldukça nazik bir şekilde davranarak, onu onurlandırmakta ve

gururlandırmaktadır. “Gelin bir esir, bir hizmetçi değil, tam bir şahsiyet ve istiklal sahibi olarak geldiğini göstermek için gelin odasında bir prenses gibi oturur, ne dışarı çıkar, ne diker, ne de başka bir işe el sürer. Bilakis kendisine hizmet edilir.” (Baj, 1958: 11). Kadın gelin gittiği ailenin soyadını almadan, kendi soyadıyla çağırılmaktadır. Kadının soyadının her daim kullanılıyor olması, toplum içerisinde hala babasının adıyla anılıyor olması, ona verilen değerin bir başka göstergesidir. Kadın kendi varlığıyla, kendi adıyla anılarak, bir kez daha onure edilmektedir.

Evlilikten sonra, anne olan kadın, aynı saygınlığı ev içerisindeki ilişkilerinde de hissetmeye devam etmektedir. Evin erkeği verdiği kararlarda mutlaka eşine danışır, ona sormadan hareket etmesi büyük bir saygısızlık olarak adlandırılır. “Çerkesler, erkeğin kadın yüzünden değil, kadının erkek sayesinde refaha kavuşmasını tabiata daha uygun olduğunu takdir ederler.” (Baj, 1958: 11). Çocukları tarafından da aynı saygınlığı gören kadın, toplumun her kesiminde, her kurumunda, önemli kişi olmaya devam etmektedir.

3.3. Çerkeslerde Aile Hayatı ve Fonksiyonları

Aile yapılanması, bir toplumun en küçük yapılanma birimi olmakla birlikte, toplumun idamesi için en temel eğitimin de verildiği kurum olma özelliği taşımaktadır. Bireyler, aile içerisinde birey olma bilincini, toplum içerisinde nasıl yaşayacaklarına dair bilgilendirmeyi, millet olma bilincini aile içerisinde aldıkları eğitimle sağlarlar. “Bir toplumun varlığını devam ettirebilmesi, çocukların toplumun inanç ve değerleri doğrultusunda yetiştirilmesinde doğrudan bağlı olduğu için toplumlar için en önemli rollerden birisini yerine getiren bir kurumdur.” (Turgut, 2010: 21). Bu yüzden aileler, toplum için en önemli kurum olarak düşünülmektedir. Kültürün devam ettirilmesi konusunda da aile faktörü çok önemli bir rol oynamaktadır. Her toplum, kültürünün en temel normlarını aile içerisinde çocuğuna empoze ederek, onları bilinçli bireyler haline getirmektedir.

Çerkeslerde de aile, genellikle saygı unsurunu temelinde bulunduran, tüm aile bireylerinin sorumluluklarının bulunduğu ve Çerkeslerin ekstra özen gösterdikleri bir kurumdur. “Çerkes aile hayatının esası ciddiyet anlamında ‘resmiyet’ tir. Herkes yerini bilir; ne sığ ataerkil ne de yapay anaerkil kurallar egemendir.” (Kalaycı, 2015:

94).Çerkes aile yapılanmaları kalabalık aile olarak tanımladığımız, dedenin ve babaannenin de içinde bulunduğu aile yapılanmalarındandır. Çocuk bu tarz bir aile içerisinde yetişmekte ve kültürünü bu ortam içerisinde öğrenmektedir. Dedenin bulunduğu aileler içerisinde, saygı ve resmiyet bir nebze daha artmaktadır. Fakat dede torun ilişkilerinde, çocuk-baba ilişkilerinde görülen resmiyet görülmemektedir. Bilakis dede, torunuyla ekstra zaman harcamakta ve ondan sevgisini, şefkatini esirgememektedir.

Çerkesler, tüm terbiyesini aile içerisinde almaktadır. Aileler çocuk yetiştirme konusunda ekstra özen göstermektedir. Bu yüzden kültürün devamlılığı için de aile en büyük görevi üstlenen yapılanmadır. Çerkes aile yapılanmasında baba, sözü geçen, diğer aile bireylerine nazaran daha ciddi, daha mesafeli kişi konumundadır. Ailenin reisi olarak görülür. “Bir evde bir babanın bir evlat ve torunlarına ve hatta torunlarının çocuklarına bile tesadüf olunur. Lakin bu ailede herkesin vazifesi muayyen ve aile reisi mutlak amirdir.” (Merker, 1953. 20).Babalar küçük çocuklarıyla mesafelidir. Onları öpüp okşamaz, sevgisini çocuğuna karşı göstereceği aşırı ilgiyle değil de, daha çok resmiyet çerçevesi içerisinde göstermeyi yeğlemektedir. Yalnız kız çocukları erkek çocuklarına nazaran biraz daha resmiyetini kırdığı, sevgisini şefkatini erkek evladından daha çok gösterdikleri evlatlarıdır. Çünkü kız çocukları Çerkes ailelerinde her zaman şefkat ve himayeye muhtaç görülmekte ve evin bir misafiri olarak düşünülmektedir.

Anne ise, evin ikinci reisi olarak sayılan, tüm aile içerisinde büyük mevki ve şeref sahibi olan bireydir. Tüm evin sorumluluğunu üstlenmekte ve çocukların bakımları, yetiştirilmesi vs. işleriyle ilgilenmektedir. “Adıgelerde anne en değerli bir mevki sahibi ve ailenin ikinci reisi olarak kabul edilirdi. Evin iç işlerindeki hak ve yetkilerine saygı gösterilirdi.” (Tavkul, 2015: 354). Ev işlerinde ve düzeninde sonsuz özgürlüğe sahiptir ve evin erkeğinin bu duruma karışması büyük nezaketsizlik olarak adlandırılmaktadır. Anne, babaya göre daha yumuşak ve naiftir. Onunla iletişime geçmek babaya nazaran daha kolaydır. Çocuklarıyla sonsuz sevgi ve şefkatini hissettirerek iletişim kurar. Onların yetiştirilmesinde en büyük görev anneye aittir. Bu yüzden de Çerkeslerde anneye sevgi ve saygı oldukça fazladır.

“Valide ile evlat arasında tabii münasebeti takdir eden aile hayatı annelere evladına karşı baba gibi resmi bir vaziyet aldırmayarak şefkat kucağını açar, çocuklar

babadan görmedikleri nüvazişi; anneden görürler. Bundan ötürü annelere hürmet ve sevgi pek çoktur. Bu itibarla de valideler aile ocağının en saygılı uzvu sayılırlar.” (Baj, 1953: 20). Baj’ın da ifade ettiği gibi, anne çocuklarıyla yakından ilgilenen, onlara sevgisini ve merhametini hissettirerek yetiştirmekte, bunu yaparken de çocukları arasındaki dengeyi çok iyi ayarlamaktadır. Gerçek sevgiyi hissetmekte olan çocuklar da sağlıklı bireyler olarak toplum içerisinde kimliklerini kazanmaktadır.

Aile üyeleri arasındaki resmiyet, farklı toplumlar tarafından algılandığı gibi bir esaret durumu oluşturmamakta ve aile bireyleri arasında herhangi bir sorun teşkil etmemektedir. Aksine bu işleyiş, bireylerin terbiyesi konusunda oldukça etkin bir işleyiştir. Aile içerisinde aktif olan bu resmi hava, bireylerin birbirlerine saygı duymasında, çocuğa ciddiye, nezaket ve hürmet özelliklerinin aşılmasında yardımcı olur. Bu sebeple, aşırı lakaytlığın meydana getirmiş olduğu karmaşıklığın önünü otomatikman kesmiş bulunmaktadır. Çerkes aile yaşantısı, çeşitli laubaliliklerin sebep olacağı huzursuzlukları engelleyerek, sağlamış oldukları resmiyet ve saygınlıkla aile içi şiddetleri de ortadan kaldırmış bulunmaktadır.

Bu resmi ve saygınlığın yoğun olduğu aile ortamında büyüyen çocuk, genellikle kültürünün tüm motiflerini kusursuz bir şekilde edinmektedir. Fakat çocuk her ne kadar aile ortamında kültürünü öğreniyor olsa da, annenin rolü çocuk yetiştirmede çok daha büyüktür. Anne sonsuz şefkat ve sevgisiyle çocuğuyla ince ince ilgilenerek, onu sağlıklı ve bilinçli bir birey haline getirmekle yükümlüdür. “Çerkesistan’ın birçok kahraman yetiştirmesinde Çerkes kadınlarının büyük tesiri vardır. Çünkü ilk terbiyeyi ve ilk insanlık vazifesini çocuğa telkin eden, öğreten annesidir.” (Merker, 1953: 20). Çerkes kadının çocuğunu yetiştirirken takındığı tutum ve kültürel değerlerini ona öğretirken nasıl bir yöntem uyguladığını daha detaylı kavrayabilmek adına, kültürün aktarımında kadına düşen görevleri ve bu konuda kadının rolünü incelemekte fayda bulunmaktadır.

3.4. Çerkes Kültürünün Aktarımında Kadının Rol ve Fonksiyonları

Kültür aktarımı, daha önceki konularda da bahsedildiği üzere, toplumun temel yapı taşı olan aile içerisinde gerçekleşmeye başlamaktadır. Aile bireyleri, mensup oldukları kültürün yaşaması adına, gelenek ve göreneklerine bağlılık gösterir, yeni

gelen nesile de bunu aşılayarak devamlılığı getirir. “Her sosyo-kültürel sistemde kadın erkek ilişkilerini düzenleyen, doğan çocuğun bakımından, beslenmesinden, sağlık ve eğitiminden sorumlu olan bir aile kurumu vardır. Kültürel değerlerin yeni kuşaklara aşılmasında ve iletilmesinde, aile büyük bir sorumluluk taşır.” (Tavkul, 2015: 348).Kültürün aktarımında birinci rol anne ve babaya düşmektedir. Çocuk ailesinden almış olduğu bu bilinçle, mensup olduğu toplumun içerisine sağlıklı ve o topluma yararlı bireyler olarak dahil olmaktadır.

Çerkeslerde de kültürün aktarımı aile içinde başlar. Kadın, kültürün temsilcisi olarak kabul edilir. Her türlü saygınlığı elinde bulundurur. Kadına hürmet konusunda Çerkes toplumu, diğer toplumlara nazaran daha özenli ve daha imtiyazlıdır. Kadın da yaşam tarzıyla, kültürünü sonuna kadar yaşatmasıyla bu saygınlığı hak eder. Çerkes toplumunda en önemli hususlardan biri çocuk terbiyesidir. Bu terbiyenin sağlanmasında da en etkin faktör annedir. Annenin çocuk üzerindeki rolü ve etkisi oldukça baskındır. Bu etki nedeniyle Çerkesler, annesi Çerkes olanları tam bir Çerkes olarak tanımlamaktadır. (Serbes, 2011: 38). Bu sebeple kadın, bu açıdan çok daha fazla sorumluluk sahibi olmakta ve bu sorumluluk neticesinde de saygınlığını artırmaktadır. Kendisi de bu kültürün içinde yetişmiş olan kadın, kendisinden sonra gelen nesile de bu kültürü aşılama arzusunda.

Kadın kendini yetiştiren anne babadan aldığı eğitimi, hayat tecrübelerini, kültürünün ona katmış olduğu değerleri, bir nakış gibi çocuğunun hayatına işlemekle müşkül, onu sağlıklı bir vatandaş olarak topluma kazandırmakla sorumludur. “Çocuğun terbiyesi validesine aittir. Ana çocuğun yaşına göre ahlaki terbiyesine dikkat eder ve seciyesinin teşekkülüne istikamet verir.” (Baj, 1957: 12).

Anne çocuğun eğitiminde onun yaşına göre gelişim sürecini göz önünde bulundurarak, bu doğrultuda hareket etmektedir. Bu şekilde çocuğun karakterinin oluşması için doğru bir yön tayin etmeyi başarabilmektedir. Çerkes aile yapısında görmüş olduğumuz geniş ailelerde, dedenin ve babaannenin bulunduğu ortamda çocuk, gelenek ve göreneklerini annenin yanı sıra dede ve babaannesinden de almaktadır. Çocuğun ismi takılırken de, anne ya da baba bu işe karışmaz, dede veya babaanne ya da aile büyüklerinden herhangi başka birine bu görev verilir.

Anlaşılaacağı üzere çocuğu terbiyesinde en büyük rol anneye düşmekle birlikte, tüm çevrenin bu konuda kuvvetli etken olduğu göz ardı edilmemelidir.

“Çocuğun yetişmesinde ayrıca toplumun katkısı büyüktür. Sokakta veya herhangi bir yerde çocuğun yaptığı bir hata büyükler tarafından düzeltilir, uyarılır, gerekirse azarlanır. Akraba, köylü, komşu, yabancı fark etmeden hata yapan çocuğu uyarmayan ayıplanır.” (Avledin, 2004: 77). Çerkes kadını, çocuğunu yetiştirirken büyük özen göstermekte ve onu kültürünün sunmuş olduğu tüm değerlerle kuşatarak büyötmektedir. Bu süreçte ne gibi aşamalardan geçildiğini ayırt edebilmek adına çocuğun terbiyesinde hangi hususlara dikkat edildiğini incelemekte fayda vardır.

3.4.1. Çocuğun Terbiyesi

Çerkesler, çocuk yetiştirme hususunda oldukça dikkatli ve çocuğun gelişim süreçlerinde ona özgüven aşılamayı esas edinmişlerdir. Çerkes çocuk yetiştirme kültüründe, anne ve baba çok hassas davranmaktadır. Kùltürlerine ve toplumlarına sağlam, geleneklerine hakim bireyler kazandırmayı görev edinmişlerdir. Bu sebeple, ince detaylarla çevirmiş oldukları aile ortamlarını, çocuklarının eğitimlerinin kusursuz olması için mükemmel bir eğitim ortamı haline getirmektedirler.

Çerkes çocuk yetiştiriminde, özellikle çocuğun şahsiyet sahibi olması için her türlü imkan sağlanmaktadır. Baskıcı bir tutumla karşılaşmayan çocuk, çok fazla aşırıya kaçan bir laubalilikle de muhatap olmadığı için, tam dengeli bir eğitim sistemiyle, kişiliğini kazanmaya başlar. “Anne çocuklarına daha yakındır. Onların eğitimiyle yakından ilgilenir. Çocuklarının yaşlarına göre ahlaki eğitimlerine, kişiliklerinin oluşmasına ve gelişmesine özen gösterir. Onların ruhlarını incitecek, gururlarını kırarak tutum ve davranışlardan özenle kaçınır.” (Serbes, 2011: 34). Özellikle erkek çocukları, babaları tarafından kısıtlamalara maruz kalmadan, güvenilir bir serbesti içine alınır ki, çocuk, kendine güvenen, sağlam karakterli ve özgüveni yerinde bir birey olarak hayatını devam ettirebilmektedir.

Annesinden sonsuz sevgiyi ve şefkati alan çocuk, hem resmi bir ortam içerisinde saygınlığı, ayıp ve günah kavramlarını kişiliğine kazandırmakta, hem de görmüş olduğu sevgi ve şefkat neticesinde insanlarla olan ilişkilerinde sevecen olmayı, insanlara iyilikle yaklaşmayı, güzel kalpli olmayı kendine görev edinmektedir. Çerkes çocuk terbiyesinde her türlü zoraki uygulamalardan, çocuğun

gururunu ve onurunu kıracak davranışlardan kaçınılmaktadır. Bunun çocuğun özgüvenini kıracağı, kendisinin farkına varmadan, hayattan soyutlayacağı düşünülmektedir. Bu durum da kültürlerinin devamı için istenilmeyen bir durumdur.

Çocuğun gelişim sürecinde yaşadığı psikolojik oluşumları anlatırken bahsetmiş olduğumuz, tuvalet eğitimi sırasında çocuğun yanlış yere tuvalet yapmasını yadırgayan, ayıplayan söylemlerin, ona özgüvenini kazanma konusunda sıkıntılar yaşatacağını belirttiğimiz gibi, Çerkesler de eğitim sırasında buna sebebiyet verecek herhangi bir davranıştan kaçınılmaktadırlar. “Çocukların terbiyesinde mümkün mertebe şiddetli vasıtalarından uzak kalmak, çocuğun dimağını ve seciyesini teşkil etmek için daima onun izzeti nefesine, güzel ve yüksek hislerine başvurulur..” (Merker, 1953: 19). Eğitim sırasında şiddetten, çocuğun onurunu kıracak herhangi bir davranıştan kaçınılmaktadır. Onun yanında küfür edilmemekte, kötü kelimeler edilmemekte ve psikolojisini etkileyebilecek boyuttaki kötü olaylardan bahsedilmemektedir.

Çocukların eğitim süreçleri, bu konuya büyük önem gösteren Çerkeslerde, bebek henüz doğmadan başlamakta, manevi eğitimleri önemsendiği kadar fiziksel, yapısal eğitimleri de önemsenmektedir. Bu sebeple, annenin hamilelik sürecinde çocuğun sağlıklı gelişimi için çok küçük noktalara bile özen gösterilmekte, çocuk daha anne karnında büyük bir hassasiyetle bakılmaya başlanmaktadır.

3.4.1.1.Hamilelik ve Loğusa Dönemi

Çerkeslerde hamile kadının sağlığına oldukça dikkat edilmektedir. Onun ve çocuğun sağlıklı bir süreç geçirmesi için çaba sarfedilmekte, hiçbir eksiği olmaksızın tam tekmil her ihtiyacı karşılanmaktadır. Aile gelinlerinin hamile olduğunu duydukları ilk andan itibaren büyük bir mutluluk duymakta fakat bu mutluluklarını abartılı bir şekilde yansıtmamaktadırlar. “Beklenen çocuğa saygı, annenin hamileliğinden başlamaktadır. Hamile kadına ağır işler yaptırılmaz. Daha çok egzersiz niteliğinde hafif işler yapmakta serbesttir. Hamile bayanı üzecek ve stresi sokacak her şeyden uzak durması sağlanır.” (Avledin, 2004: 70).

Eski Çerkeslerde, çocuğun doğumunda kurban kesimleri de olmaktadır. Özellikle anneler bu olayın ömrün uzaması için önemli olduğunu düşündükleri için

ihmal etmezlerdi. Kurban sonrası komşulara ziyafet verilir, onlardan gelen hediyeler kabul edilirdi. Sabah, öğle, ikindi ve akşam olmak üzere bebeğe süt verilmekte ve diş çıkarıncaya kadar başka bir besin takviyesinde bulunulmamaktaydı. “Dişi çıkıncaya kadar çocuğa başka yemek vermezler, yalnız sütle beslerler. Dişi çıktıktan sonra ŞEKURİP adı verilen süttten ve baldan pişirilmiş bir çeşit muhallebiden azar azar vermeye başlarlar.”(Zihni, 2007: 29).

3.4.1.2.Yürüme Çöreği

Çocuğun büyüme sürecinde gerçekleştirilen birkaç gelenek daha bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de ‘Yürüme Çöreği’ diye adlandırılan, çocuğun yürümeye başlamasının kutlanması için düzenlenen, adam olmak üzere ilk adımı attı düşüncesiyle, aile fertleriyle birlikte yapılan kutlamadır. Bu kutlamada, anne büyük bir çörek yapmakta ve çöreğin olduğu yere çeşitli meslek alanlarıyla ilgili nesneler koymaktadır. Örneğin iğne, makas, kağıt, kalem, silah vb. “Çocuk kız ise makas, iğne, ayna vs. erkek ise kalem, defter, kırbaç vs eşyalar helvanın üzerine koyulur. Bu esnada yaşlı bir kadın çocuğu Xhuexhu (yemek duası) ile sofraya çağırır. Çocuk önce sert ve yassı bir taşa bastırılır, daha sonra eşyalar gösterilir. Çocuğun seçeceği eşyanın onun geleceği hakkında bilgi verdiği inanırdı.” (Avledin, 2004: 74). Yürümeye başlayan çocuk, bu nesnelerin önüne getirilir ve seçtiği nesne doğrultusunda ilgi alanı tespit edilmeye çalışılır. Örneğin kağıt ve kalemi seçmiş olan çocuğun alim olacağına, silahı seçen çocuğun kahraman olacağına, makası ve iğneyi seçen çoğun da sanatkar olacağına dair bir görüş bulunmaktadır. Bu vasıtayla anne çocuğunun eğilimlerini anlamakta ve bu yönde ilerlemektedir.

Bazı rivayetlere göre de bir yaşına girmiş olan bebeğin ayakları ince bir iple bağlanır ve babaanneye bu ip makasla kestirilir. Bu gelenek, bebeğin daha hızlı yürümesi için yapılan geleneklerden biri olarak bilinmektedir.

3.4.1.3.Haçeş (Misafir Odası)

Çerkeslerin Haçeş olarak adlandırdıkları evlerinin büyük salonları, genellikle dedenin ve babaannenin yaşadığı ve her türlü misafirin ağırlandığı kısımdır. Bu salonda geleneklerin neredeyse tümü gerçekleşmekte ve bu ortamda büyüyen çocuk, kendi öz kültürüne hakim bir birey olarak yetişmektedir. “Çerkeslerin misafir odaları (HAÇEŞ) ayrıca çocukların terbiyesinde büyük rol oynar. Misafire saygı, dostlara muameleleri burada görürler. Bu suretle herhangi bir toplum içinde şaşkınlık ve kusur göstermezler.” (Siyuk, 1961: 8).

Kalabalık ailelerde, yani dedenin ve babaannenin de bulunduğu ailelerde, yemekler hep bir arada ve genellikle Haçeş denilen (Wuneşho diye de geçer) bu geniş odada yenmektedir. Aileyi ilgilendiren tüm önemli konular bu odada yapılan toplantılarla konuşulmakta ve karara bağlanmaktadır. Bu geniş odada gerçekleştirilen tüm toplantılarda ve buluşmalarda da resmi bir düzen hakimdir. Yemek yenilirken ya da toplantılar düzenlenirken yaş sırasına göre bir oturma düzeni mevcuttur. Bu düzen en başköşede dede olmak suretiyle babaanne, baba ve kardeşleri olarak sağlanmaktadır. Mevcut olan bu resmi ortam, çocuğa saygınlık özelliklerinin kazandırılması için oldukça etkin bir rol oynamaktadır. Çocuk, dedesiyle ve babaannesıyla olan iletişimlerinde kendi babasına nazaran daha yakın olduğu için, haçeş ortamları, çocuğun sevgiyi ve saygınlığı en üst seviyede hissederek öğrendiği ortamlar olmuştur.

3.4.1.4. Pkur Geleneği

Çerkes çocuk yetiştiriminde eski dönemlere dayanan başka bir hususa daha rastlanmaktadır. O da PKUR geleneğidir. Eski Çerkes toplumlarında aileler, erkek evlatlarının yetiştirilmesi için onları bir aileye teslim eder ve çocuk belli bir yaşına gelene kadar her türlü bakımını ve eğitimi o aileye devrederlerdi. “Asil ve zengin Çerkes aileleri, erkek evlatlarını ekseriyetle, kız çocuklarını da nadiren atalığa verirler. Bu suretle başkasının terbiyesine verilen çocuğa PKUR, atalığına da BJOK derler.” (Baj, 1957: 13).

Bjok adı verilen atalık, genellikle maddi durumu yüksek ve bir çocuğun bakımını üstlenebilecek konumda olmalıdır. Çocukları küçüklükten itibaren alarak,

sekiz on yaşına kadar onlarla ilgilenir, her türlü eğitim verilmektedir. Çerkes terbiye kurallarında Pkurun önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu aileler, Pkur olarak aldıkları erkek çocuklarını, evlerinde bir prens gibi yaşatmakta, her türlü imkanı ona sunmakta, hatta kendi çocuklarından bile üstün tutmaktadırlar. Ona mümkün olduğu kadar en güzel elbiseyi, atı ve silahı vermektedirler. Her türlü terbiyeyi en ince ayrıntısına kadar verir, ateş etmek, savaşmak konusunda maharetler edindirmektedirler. Çocukların terbiyeleri için ne gerekiyorsa onu sağlamaktadırlar. Girmiş olduğu cemiyetlerde sıkıntı yaşamazın diye, her türlü aktiviteye dahil etmekte, onları uzak yerlere seyahat ettirmekte ve on yaşından sonra savaşlara götürerek, ona silah ve barut kullanımında kolaylıklar edindirmektedirler. Bu yetiştirme tarzı çocuğa müthiş bir özgüven sağlamaktadır.

“Baba çocuğun babalık nezdindeki terbiyesine müdahale etmez. O, babalığın kudreti dahilindeki her şeyi Pkuruna bol bol vereceğine emindir.” (Baj, 1957: 13). Öyle ki, Pkur atalığının yanında kaldığı müddetçe tüm masrafı atalığına aittir. Bu hususta baba yine herhangi bir müdahalede bulunmaz. Pkur geleneği sayesinde erkek evlatlar, özgüveni yüksek, maharet sahibi, iyi yetiştirilmiş bireyler olarak topluma kazandırılır.

Pkur 13-14 yaşına geldiği vakit artık evine teslim edilme zamanı gelmiş demektir. Pkurun iadesinde de yine gerçekleştirilmesi zorunlu olan gelenekler bulunmaktadır. Örneğin Pkurun iadesi büyük bir merasimle meydana gelir. Pkurun teslimi sırasında, çocuğun babası, atalığına bir teşekkür nişanesi olarak çeşitli hediyeler vermektedir. Bu şekilde Pkur teslim merasimi sonlandırılmaktadır.

Çerkesler açısından önemli bir yere sahip olan Pkur geleneği, ailelerin birbirleriyle kaynaşmasına, kabileler arasında münasebetlerin ve bağlılığın kuvvetlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu münasebetler neticesinde baba, çocuğunu pkur olarak verdiği atalığı ve ailesini kendi akrabası gibi saymaktadır.

3.4.1.5.Masal ve Tekerlemeler

Çerkes toplumunun kültür aktarımında önem verdikleri noktalardan bir diğer unsur da masal ve tekerlemelerin bu konudaki gücüdür. Toplumun kültürünü en iyi şekilde yansıtmakta olan masal ve tekerlemeler, Çerkes sözlü sanatının en önemli

unsurlarından biridir. Bireye çocuk yaşlarından itibaren kültürüyle ilgili en önemli nüansların masal ve tekerlemeler aracılığıyla aktarıldığından bahsedebiliriz. Çünkü içerik olarak masal ve tekerlemeler, kültürel özellikler, gelenekler, adetler vb. konular, nasihat ve tavsiyeler olarak ele alabileceğimiz bir yapıda düzenlenmiştir.

Özellikle günümüzde daha çok evin büyükleri aracılığıyla anlatılmakta olan masallar, tekerlemeler, çocukların ilgisini oldukça çekmekte ve hem kültürle, hem de evin yaşlı nüfusuyla çocuğun arasında bir bağ kurmaktadır. Masal ve tekerlemeler, içerik olarak çocuğun ders almasını sağlayan, ona hayatla ilgili tavsiyelerde bulunan sözlü iletişim yollarından biridir.

Masal ve efsanelerin ana temasını insanın yüce idealleri ve onları gerçekleştirmek için verdiği zorlu mücadeleler oluşturur. İşlenen temalarda ve yapılan tavsiyelerde ve onların kaynağı olan o yüce düşünce ve ideallerde gerçekleştirilmek istenen, insanların birbirlerine karşı güzel davranışlar göstermesi, hümanizm, kahramanlık, cesaret, kabiliyet, güçlü irade gibi kavramların yeni nesillere öğretilmesi ve bu yolla onların eğitilmesidir. Kötü güçlere karşı iyi güçlerin mücadelesi ve iyinin kötüye karşı kazandığı zaferi şaret eden, önemli sosyal temalar içeren masal ve efsanelere Adige sözlü sanatında çokça rastlanır. (Abu, 2010: 132-133).

Masallar kadar etkili olan bir diğer iletişim yöntemlerinden bir diğeri de tekerlemelerdir. Tekerlemeler, çocuğun ilgisini çeken ve bu doğru şekilde gerçekleştirildiği zaman, çocuğun gelişiminde oldukça etkisi olacak bir sözlü iletişim yöntemidir. Genellikle birbirine benzeyen seslerden oluşan kelimelerle tasarlanan tekerlemeler, söylemesi zor fakat kulağa hoş gelen ritimlerden oluşturulmuştur. Tekerlemeler sayesinde aktarılacak istenilen, ders niteliğinde sayılabilecek bilgiler direkt olarak aktarılabilir. (Avledin, 2004: 75).

Çocukların yanında çirkin sözler kesinlikle kullanılmaz. Çocuğun eğitiminde masal, şarkı, bilmece ve tekerlemeler azami ölçüde kullanılır. Bu gibi aktiviteler kelimelerin telaffuzunu ve dili akıcı kullanmayı sağlar. Çocukların hızlı konuşan ve hızlı düşünen kişiler olarak yetişmesine özen gösterilir. Çocuklar büyüdükçe oynanan oyun şekilleri zorlaştırılarak daha ciddi davranışları sağlanır. (Avledin, 2004: 75).

Avledin, çocuğun eğitiminde tekerlemelerin öneminden ve pozitif olarak çocuğa getirilerinden bahsederken bizlere bu tekerlemelerden bir örnek de sunmaktadır (Avledin, 2004: 76):

САБИЙ УЭРЫБЖЭХЭМ ЦЫЩ

Еру, еру,

Еру, уашхэ,

Уашхэ цыкӀур

Мавэ- матэ,

Абы и натӀэр сытым ирихрэ?

Мэш зэрахыр гӀубжэш,

ГӀубжэ жаныр мэшым ироже,

Шыр зыгъажэр дэнэ щӀопщц,

Пщым ящыгыгъыр тенщ,

Тен зырабзыр жыр лэныстэш,

Жыр мастэм сроде,

ЩхэкӀуэ дыдыр зи бжашхэ,

Щхэм фӀаӀур чы матэ,

Матэм исыр жьынду,

Жэм жэдаӀур бжэмышхц,

Зытешыхъыр лэнэш,

Лэнэри лъуищц,

Уэщри пхэкъутэш,

Екьутауэмэ, маскӀэ кыдех,

Зи пщэ дахэр тхэрыкьуэш,

Зи щхэ пшэрыр шыдщ,

Зи кэ уэдыр бжэнщ,

<<Уакъ-уакъ>> - жызылэр

бабыщц,

<<Щу-щу>> - жызылэр мээ джэдщ,

Мээ адакъэри

Лъакъуапцлэщ,

Жылэр зыгъапцлэри

Кыгуугущ,

Уэгум итри

БгъУэжкэ зэджэри

Дыгъужыщ.

ÇOCUK SÖYLENCELERİNDEN

Yeru yeru, yeru

Küçükcük Porsuk çift sürüyor, kazıyor.

Onun alnını soyan ne?

Ekini orak açar/biçer.

Keskin orak ekini kesip geçer.

Atı koşturan ipek kamçıdır.

Prenslerin giysisi kunduz kürkü (ten).

Ten keskin makasla biçilir.

Keskin iğneyle dikiş dikerim

(....)

Başa geçirilen çubuk sepet.

Sepetin içindeki baykuş...

Ağza giren kaşıktır.

Yemek sofrada yenir.

Sofra üç ayaktır.

Balta ile odun kırılır.

(baltayı) vurunca ateş saçar

Gerdanı güzel olan güvercindir.

Bedeni iri olan ise deve

Kafası yağlı (iri) olan eşek

Kuyruğu zayıf olan ise keçi

“wag wag” diyen ördektir.

“şu şu” diyen dişi sülün

Erkek sülünün ayakları çıplaktır.

İnsanları aldatan guguk (kuşu)tur.

Havada ise boz kartal.

Boz ihtiyar ise kurttur.

(Çeviri: Alaattin Bayram).

Çerkes kadını, çocuğunu yetiştirme sürecinde, hamileliğinden itibaren çocuğun bebekliğine, bebeklik döneminden yetişkinliğine kadar en ince detayları bile atlamadan büyük bir sabır ve özen göstermektedir. Bu süreç içerisinde sergilemiş olduğu tavır, hem doğru bir rol model olarak çocuğuna örnek olmakta, hem de kültürün sağlam adımlarla devam etmesine olanak sağlamaktadır. Çerkes kadını, bu özellikleriyle, incelenmesi gereken ve örnek alınabilecek sembollerden biri olma niteliği taşımaktadır.

3.4.1. Çerkes Kültüründe Kadının Rol ve Statüsüne Sosyolojik Bir Bakış

Çerkesler çocuklarını kişilik sahibi, saygın bireyler olarak topluma kazandırmak için onları toplum içerisinde edinecekleri her türlü terbiyeye açık bir durumda bırakmışlardır. Yani çocuk, aile içerisinde edindiği terbiyenin yanı sıra, beraber yaşadığı toplum tarafından da eğitilebilmektedir. Çocukların sorumluluk sahibi olabilmeleri için, hataları göz ardı edilmemekte, hatta direk yüzüne söylenmektedir. Çocuklar için özellikle bu duruma özen gösterilmektedir. “Çocuğun yanlışı hemen söylenir, ayrıca ailesine de duyurulurdu. Töreye (Xabze) uygun yetişmesi önemsenirdi. Çocuk köyün ortak değeriydi. Bazen bu durum abartılır, çocuk eğitime komşu köyler bile karışırdı.” (Gergin, 2015: 65).

Çocuk gelişim sürecinde ev içerisinde çeşitli işlerde görevlendirilmektedir. Özellikle kız çocukları, annelerinin yardımcıları konumunda ve yaşlarının durumuna göre uygun olabilecek işlerde görevlidirler. Erkek çocukları ise, eski köy yaşantılarında ya da Kafkasya’daki yaşamda genellikle Pkur geleneğine tabi tutularak, başka ailelere verildikleri için, eğitimlerini Pkur olarak gittikleri aileler tarafından edinmektedirler. Çocuklar ev içerisinde çeşitli işlerde görevlendirildikçe, sorumluluk bilinci artmakta ve toplum içerisindeki ilişkilerinde de sorumluluk alma özelliklerine sahip olmaktadır. “Yaşı arttıkça evdeki vazifelerden başka akran ve emsaline ve sınırları büyük olan zatlara karşı olan vazifeleri tedricen öğretilir..” (Merker, 1953: 19).

Çerkesler, topluma yeni bireyler kazandırırken, sağlamış oldukları eğitim ortamlarında çocuğun hem şahsi yönlerini beslemekte hem de toplum içerisinde nasıl davranması gerektiği konusunda hassasiyet göstermektedirler. Bunun sağlanabilmesi için de en önemli eğitim aracı annedir. Çerkes kültürünün aktarımında kadına düşen rol diğer bireylere düşen rollerden çok daha büyük ve önemlidir. Çünkü kadın, annelik vasfıyla çocuğunu yetiştirmekle yükümlü ve ona en güzel terbiyeyi vermekle sorumludur. Bu yüzden kültür, bireylere anneden geçmektedir. “En büyük terbiyeyi verecek annenin ufak bir müsamahası ve kayıtsızlık çocuğu soğutur, yanlış telkinler, fena zihniyetler çocuğun dimağı üzerinde yer alır ve çocuğu milliyetsiz yapar.” (Güsar, 1962: 33).

Çocuğun yetiştirilmesinde çeşitli yöntemler gözetken kadın (anne), çocuğuna maharetler kazandırırken, onun daha çok işine yönelmesini ve dikkatini vermesi

amacıyla ‘femif’ yani beceriksiz ve ‘karabğ’ yani korkak ifadelerini kullanır. Bu kelimeler çocuğun yetiştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu durum çocuğa cesaret hissini vererek, onu vazifesinde daha etkin bir hale getirmektedir. “...İffet,kahramanlık, müzik mayaları ile yoğrulmuş olan Çerkes sosyal kanunu,ana olarak kızını bir iffet amblemi bunun ninnileri ile büyütülen çocuğunu bir kahramanlık özeti olarak yetiştirir...” (Kafkasya, 1972: 9).

Kız çocuklarının yetiştirilmesinde de özen gösteren kadın, onları naif, kibar, kendi iffetini koruma gücüne sahip, mağrur ve yetenekli bireyler olarak yetiştirmektedir. Özellikle ileride kültürün aktarımında etkin rol oynayacak olan kız çocukları, yetiştirilmesinde en çok özen gösterilen bireylerdir. Çünkü daha önce de bahsedildiği gibi kadın, Çerkes kültürünün temsilcisi olarak sayılmaktadır. Aynı şekilde erkek evlatlarını büyütürken de çeşitli noktalara özen gösterirler. Onları cesaret ve sorumluluk sahibi, saygın, adabını bilen kişilikli bireyler olarak topluma kazandırır. “...Çerkesler’in erkek evlat terbiyesindeki başarı ve üstünlükleri sebebiyle çevre yerlerde oturan Kalmuk, Nogay Prensleri ile Kırım Han ve Mirzalarının erkek çocuklarını terbiye için Çerkesya’ya verdiklerini, bu terbiyenin tesirlerinin Kazakların reislerinde, hatta Güney Rusya’daki Alman kolonilerinde bile görüldüğünü “Hober de Hill” seyahatnamesinde önemle kaydediyor...” (Zihni, 2007: 16).

Kültürü hissederek büyümüş olan çocuk, bundan sonra girmiş olduğu cemiyetlerde, herhangi bir sıkıntı yaşamamakta, geleneklerine hakim olmasından dolayı da hem kendisi hem de ailesi takdir edilmektedir. Çerkeslerin neredeyse günahattan bile öte saydıkları ‘ayıp’ kavramı, onları herhangi yanlış bir davranış sergilemekten alıkoymakta, çocuklar da bu kavramın varlığından ve doğuracağı olumsuz neticelerden haberdar olarak yetiştikleri için, her yeni yetişen birey, ayıp olarak nitelenebilecek davranışlardan uzak durmakta ve bu sayede toplumda herhangi bir aksaklık meydana gelmemektedir. Anne de çocuğunu yetiştirirken bu bilinci ona aşılayarak yetiştirmektedir. Aile içerisinde bulunan bireylerin hepsi, bu hususlara son derece dikkat ederek yaşamakta, resmiyetten hiçbir şekilde sapmamakta, lakayt davranışlardan uzak, çocukların eğitimlerini sarsacak herhangi bir uygunsuz ortamın oluşmamasına özen göstererek yaşamak durumundadırlar. Çünkü çocuk, öncelikle aile bireylerini gözlemleyerek ve onları taklit ederek, kültürünü kazanmakta ve o şekilde kendisine bir rota belirlemektedir.

Bir anne çocuğuna eğitimini, ona direkt söylemler ya da emirler yöneltmeden, hayatın akışı içerisinde kendisini ve ailesini örnek göstererek gerçekleştirmektedir. “Çocuğa öğütler vermek yerine, doğru olduğuna inanılan somut örnekler gösterilir. Anne ve baba çocuğun gözünde iyi örnek teşkil etmeye çabalayarak doğru buldukları davranışları ona doğal bir şekilde benimsetmeye çalışırlar.” (Serbes, 2011: 42). Çocuk öyle olağan bir şekilde işlenmektedir ki, dışarıdan bakan bir göze abartılı ve ağır gelebilecek davranışlar, Çerkes çocuğu için bu gayet normal ve olması gereken durumdur. Örneğin bir anne baba, çocuğunun bir davranışını onaylamıyor ve uygun görmüyorsa, bunu emirlerle ya da şiddet uygulama tehditleriyle değil, özgüvenini sağlamak amaçlı yaptığı övgü dolu sözlerini kısıtlayarak yansıtmaktadır. Bu muameleye maruz kalan çocuk, sürekli alışageldiği dilin azalmasından alacağı dersi alır ve kendini ona göre düzeltir.

Çerkes eğitim sistemi, cezalandırma yönteminden daha çok, disiplinli bir yaşam tarzının benimsetilmesiyle gerçekleşmektedir. Şiddete dayanan herhangi bir ceza sistemi Çerkesler için saygısızlığı doğuran ve insan onurunu kıran bir davranış olarak düşünülmektedir. Bu sistemle eğitilen çocuk, kendilerine verilen her emre anında uymakta, hangi durumlarda aşırıya kaçmayacağını bilmekte, nerelerde nasıl davranılacağını oldukça iyi bir şekilde bilmektedirler. Bu sebeple, derin bir Çerkes kültürüyle büyütülen çocuk, ebeveynlerinin uyguladıkları kurallara uymalarının gerektiğini doğal bir ortamda, gözlemleyerek edinmektedirler.

“Çocuk yetiştirme teknikleri, toplumu, hem bedenin hem ruhun zaaflarını akılcıca yönlendirebilen, ne yaşamdan ne de ölümden korkan ve bu acımasız dünyada kendi ayakları üzerinde durabilen güvenilir ve güçlü bireylerden oluşturmayı hedefler.” (Benet, 1993: 98). Çerkesler çocuklarının eğitimlerinde, toplum olma bilincini, milleti için yararlı bireyler olmanın önemini onlara hissettirirler. Her birey, çocuk yaşlarından itibaren kültürlerini ve milletlerini koruma güdüsüyle donatılmaktadır. Bu sebeple, milliyetçilik olgusu, bireyin gelişim sürecinde oldukça etkindir. Anne, çocuklarına sahip oldukları kültürü, aile yaşamında hissettirdiği gibi, sözleriyle ve nasihatleriyle de aşılamaktadır. Çerkesler için millet olma bilinci, bir toplumun huzur ve birlik içerisinde yaşayabilmesi için vazgeçilmez unsurdur. Özellikle tarihleri boyunca vatanlarından koparılmak korkusuyla burun buruna kalmış ve sonunda topraklarından ayrılmak durumunda bırakılmış bu millet için vatan ve millet sevgisi oldukça önem arz etmektedir.

Çerkeslerde annelik vasfıyla taçlanan kadın, çocuğunu yetiştirirken, öncelikle aile içerisinde sonra da toplum içerisinde nasıl davranması gerektiğini, uygulamalar dahilinde öğretmektedir. Bunu yaparken de milli şuurun önemini çocuğa hissettirerek yapmaktadır. Bunu sağlayan unsurlardan birisi Xabze’yi yaşatma arzusuyken, bir diğeri de ‘Adıge’ olma durumudur.

“Çerkesleri idare eden bir diğerkuvvet de milli adları olan Adıge kelimesidir. Asil, kibar insan manasında olan bu kelimenin sihir gibi tesir ve şamil kuvveti o derecededir ki; Çerkese her hareketinde koruyucu bir melek gibi irşad rehberi olur. O ismin intiva ettiği kibar, namuslu, mert adam olmak herkesin emelidir. Adıge değil misin?(Zi Adıge ba?) demek bir Çerkesi yola getirmek için en müessir bir kuvvet ve hitaptır.” (Baj, 1961: 12).

Görünürde çok hafif ve etkisiz olacağı düşünülen Adıge kelimesi işlevsel olarak Çerkes toplumu için oldukça ağır ve kuvvetlidir. Çocuğunu yetiştiren anne, ona kültürünü ve özünü aşılariken, bu ismin ağırlığını da ona ince ince işlemektedir. Bunun bilincinde yetişen çocuk, artık milleti için doğru hareketler sergilemeye ve milleti için çalışmaya hazır hale getirilmiştir. Nahit Serbes ‘Yaşayan Efsane Xabze’ adlı eserinde çocuğa nasihatler vermek yerine, doğal yaşama düzeninde ona somut örnekler gösterildiğini, annenin ve babanın çocuğun gözünde örnek teşkil ettiklerinin bilincinde olarak hareket ettiklerini belirtmiştir. Yine aynı kitabında Serbes, Adıgey Cumhuriyeti’nde ilkokul birinci sınıflarda çocuklara okutulan ‘Xabze’ isimli bir kitaptan örnek vererek, çocuk eğitiminde Çerkes (Adıge) olma bilincinin nasıl vurgulandığını ve aşılandığını ispatlamıştır (Serbes, 2011. 41-42):

‘Akıllı uslu davran, güzel gözlü çocuğum

Seni eğitip yetiştiren Çerkes ailesidir

Ağaçlardaki kuş yuvalarını bozma

Büyükanneni yolun başında karşıla

Küçüklerine elini sevgi ile uzat

Onları ürkütecek bir şey yapma

Eğitim ve öğretimde en önde ol

Rehber ararsan kitaplara başvur.’’

Millet olma bilinci ve milliyetçilik ruhu, bir bireyin dünya üzerinde var olduğu sürece, kendisinin farkında olması için, yaşadığını hissedebilmesi ve varlığını gösterebilmesi için en tutkulu ve en ihtiyaç duyduğu ruhtur. Öyle ki tarihlerin tanık olduğu tüm kahramanlıklar, tüm zaferler insanların kendilerini ait hissettikleri bir milletlerinin olması ve onun için verdikleri mücadelelerin birer yansımasıdır. Çerkesler de tüm dünya milletleri gibi, kendi milletlerinin yaşaması için her daim çabalamışlar ve topluma milletini seven bireyler kazandırmayı görev edinmişlerdir.

“Kafkaslı her şeyden evvel milletini seven milliyetçi bir ruha sahip olmalıdır. Bu bakımdan milliyetçilik, milli tarihi, milli ananeyi, kutsal varlıkları her şeyden üstün tutan, üzerinde titreyen, ülkücü, idealist bir yapı sahibi olduğunu göstermek, değerlendirmek ve sapık fikirlerin, yanlış zihniyetlerin, zedeleyici ideolojilerin düşmanı olmalıdır.” (Güsar, 1962: 2).

Özellikle sürgün sonrasında başka topraklara yerleştirilmiş olan Çerkesler için bu durum çok daha farklı ve önemlidir. Çünkü başka kültürlerin içerisinde, kendi kültürünün varlığını devam ettirme arzusu bir nebze daha önem teşkil etmektedir. Hem kendi kültüründen, özünden kopmadan hem de içinde yaşadıkları kültürlerle başarıyla adapte olarak herhangi bir sorun teşkil etmemek onlar için oldukça önemlidir. Bunu başarıyla sağlayan da ilk önce kadınlardır. Kadın, çocuğunu yetiştirirken, bir toplumun sahip olmak isteyeceği tüm iyi özellikleri çocuğuna aşılamakta ve bunu gerçekten içinden gelerek, toplumunu ve milletini sevdiği için yapmaktadır. Çünkü insan, ebeveyninin çocuğu olduğu kadar, milletinin de ferdidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇERKES KADINLARI İLE GÖRÜŞMELER

4.1.BULGU VE TARTIŞMALAR

4.1.1. Araştırmanın Konusu

Çerkes Kültürünün Aktarımında Kadının Rolü Araştırması; katılımcıların aile yapısı, Çerkes kültürüne olan yakınlıkları, çocuklarını yetiştirme şekilleri, Çerkes dilini kullanıp kullanmadıkları, çocuklarının kültürlerine yakınlıkları, teknolojik unsurların kültürün devamlılığına olumlu olumsuz etkileri, Çerkes kültüründe kadının konumu ve kültürün devamlılığı için gereken unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

4.1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı Çerkes kültürünün aktarımında kadının nasıl bir konumda olduğunu ve bu hususta ne gibi yöntemlere başvurduğunu, aile içerisindeki yapılanmaların kültürün devamlılığında ne kadar etkili olduğunu ve kültürün yaşatılmasında nelerin gerektiğini, teknolojinin kültür devamlılığına etkilerini incelemektir. Bu konulara ışık tutmak amacıyla aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır:

- 1) Aile içi ilişkileriniz nasıl? Eşinizin ve sizin çocuklarınızla ilişkileriniz nasıl?
- 2) Çocuklarla iletişiminizde nelere dikkat ediyorsunuz?
- 3) Aile içinde Çerkes kültürünü devam ettirmeye gayret gösteriyor musunuz?
- 4) Çocuğunuza kültürel değerlerinizi aşılarken nasıl bir yol izlediniz? Çerkes kültürünü evinizde devam ettiriyor musunuz? Ev içerisinde anadilinizi (Çerkesce) konuşuyor musunuz?
- 5) Çocuğunuzun geleneklerle arası nasıl? Çerkes kültürüne yakınlıkları ne durumda?
- 6) Gelenekleri sorguladıkları ya da reddettikleri oluyor mu?
- 7) Teknolojinin ve sosyal medyanın hayatın içerisine bu denli dahil olması geleneklerin yaşatılmasında bir engeli ya da katkısı oluyor mu?

- 8) Bir Çerkes kadını olarak, Çerkes toplumunda kadının konumu hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 9) Çerkes kültürünün yaşatılmasında Çerkes kadınlarının rolü hakkında ne düşünüyorsunuz? Çerkes kadınlara kültürün devamlılığı için tavsiyeleriniz nelerdir?

4.1.3. Araştırmanın Önemi

Kültür aktarımı, toplumların devamlılığı için oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Bu sebeple aileye yeni dahil olan her bir birey bu bilinçle yetiştirilmektedir. Çünkü daha önce de bahsettiğimiz gibi kültür aktarımı evvela aile içerisinde gerçekleşmektedir. Modernleşmeyle birlikte her ne kadar kültürel deformasyonlar yaşanıyor olsa da, toplumlar kültürleriyle birlikte vardır. Toplamları birbirinden ayıran en önemli faktör dil ve kültürdür.

Milliyetçilik olgusu da kültür aktarımının gerçekleşmesine vesile olan en önemli etkidir. Her toplum kendi kültürel kimliğini yaşatma arzusu taşımakta ve bu arzu zaman zaman istenilmeyen boyutlara çıkabilmektedir. Tarih bu hususta oldukça fazla örneğe sahiptir. Çalışma içerisinde milliyetçilik olgusuyla birlikte kültür aktarımı geniş hatlarıyla birlikte aktarılmıştır. Konunun derinlik kazanabilmesi adına da yüzyıllardır yaşamış oldukları zorluklara rağmen var olmak için mücadele eden Çerkes toplumunun, tüm kültürel özellikleriyle birlikte, bu mücadeleyi verirken nasıl bir yol izledikleri, kültürel aktarımda milliyetçilik duygusunun nasıl aktif bir rol oynadığı doğru bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

Araştırma literatür taraması, niteliksel araştırma ve istatistik analiz olarak, üç aşamada şekillendirilmiştir. Literatür taraması sonucunda, kültür aktarımı milliyetçilik olgusu kapsamında ele alınarak, millet ve milliyetçilik kavramları, Çerkes kültürü, öteki ile ilişki ve kadın konuları hakkında çeşitli akademik araştırmalara, makalelere ve kitaplara başvurulmuş ve bu kaynaklara yer verilmiştir. Çerkes kültürünü anlatan kaynakların genel olarak kültürü tanıtmaları ve kültürün aktarımında kadının önemini anlatan kaynak sayısının çok fazla olmaması sebebiyle, bu alanda bilgi ve tecrübelerinden yararlandığımız büyüklerimiz olmuştur. Onların da sunmuş olduğu bilgiler ışığında, Çerkes kadının kültürün aktarılmasındaki rolü ve

fonksiyonu geniş bir yelpaze içerisinde aktarılmaya çalışılmıştır. Çerkes kültürü, Türk toplumu içerisinde varlığını devam ettiren etkin bir kültür olma niteliğini taşımaktadır. Bu sebeple, bu alanda yapılacak olan akademik araştırmaların artırılması hem Çerkes toplumu için hem de Türkiye içerisinde varlık sürdüren etnik kültürlerin tanınması için büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmayla birlikte Çerkes kültürünün farkındalık kazanmasına olanak sağlanacağı ve bundan sonraki çalışmalar için yol gösterici bir nitelik taşıyacağı düşünülmektedir.

4.1.4. Tanım ve Kavramlar

Kadın: Analık veya ev yönetimi bakımından gereken erdemleri, becerileri olan. (Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr.)

Anne: Çocuğu olan kadın. (Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr.)

Aile: Evlilik veya kan bağına dayanan, kar, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik. (Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr.)

Çerkes: Kafkasya'da yaşayan bir boy veya bu boydan olan kimse. (Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr.)

4.1.5. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada araştırma yöntemlerinden nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bu sayede gözlem ve literatür araştırmasını bir arada kullanarak araştırmada daha gerçekçi verilere ulaşmak hedeflenmiştir. Araştırmada bireylerin aile yapıları, aile içerisindeki ilişkileri, aile içerisinde kültür devamlılığı, anadilin konuşulması, teknolojinin kültürün devamına olumlu ya da olumsuz etkileri ve Çerkes kadının kendi toplumunda konumunun ve kültürün devamlılığına etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple çalışmada 14 kadın ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Böylece görüşme grubu kadınlarıyla daha samimi bir ortam yakalanmış ve araştırmada daha derinlemesine veriler elde edilmiştir. Alan araştırması 01-12 Mayıs 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler sosyolojik bakış açısı ile yorumlanmaya çalışılmıştır.

4.1.6. Araştırma Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, İstanbul çoğunluk olmak üzere, Ankara, Kayseri, Tokat, Çorum, Amasya’da yaşayan Çerkes kadınlarından oluşmaktadır. Ekonomik ve zaman açısından araştırma evreninin tamamına ulaşmak pek kolay olmayacağından dolayı örneklem alma yöntemi uygulanmıştır.

4.1.7. Veri Toplama Tekniği ve Süreci

Aile içerisinde kültürel aktarımı sağlayan en önemli faktör kadın (anne) olduğu için, çalışmanın ana konusunu kadınlar oluşturmuştur. Bu sebeple Çerkes kadınlarını, Çerkes annelerini anlayabilmek ve öğrenebilmek için 14 Çerkes kadınıyla yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Bu sayede hem daha samimi bir görüşme ortamı yakalanmış, hem de çalışmayı güçlendirmek adına yeni konu alanları ortaya çıkmıştır.

Görüşmeler 01-12 Mayıs 2017 tarihleri arasında bir kısmı İstanbul içinde, bir kısmı ise farklı şehirlerde yaşamakta olan Çerkes kadınıyla yapılmıştır. Görüşmeler sırasında kadınlara aile yapılanmaları ve Çerkes kültürünü yaşatmada ne gibi yöntemlere başvurdıkları sorulmuştur ve yeni nesile kültürün devamlılığı için tavsiyelerde bulunmaları istenmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler sosyolojik bir boyutta değerlendirilerek, Çerkes kültürünün aktarımında kadının rolü sosyolojik bir bakış açısıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

4.2.KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

4.2.1. Görüşme Grubundaki Kadınların Yaş Grupları

Tablo 4.1. Görüşme Grubundaki Kadınların Yaş Grupları

GÖRÜŞME GRUBUNDAKİ KADINLARIN YAŞLARI								
Yaş	25-35	36-46	47-57	58-68	69-79	80-90	Yaşını Söylemeyen	Toplam
Kadın	2	2	3	2	0	2	3	14
Toplam	2	2	3	2	0	2	3	14

Görüşme grubundaki kadınların yaş aralıklarına baktığımızda en büyüğü 87 yaş olmak üzere, genç grubun 25-35 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Diğer yaş verilerine göre genç yetişkin olarak gösterebileceğimiz bu grup, çocuk yetiştirmekte olan genç neslin, kültürün aktarımında ne denli etkili olduğunu belirtmek açısından önem arz etmektedir. Bu yaş grubu, kültürün devamlılığının, modernleşmeyle birlikte azalmaya başladığı döneme denk düşmektedir. Bu sebeple, kültürün yaşatılması konusunda en büyük sorumluluk belki de bu neslin bireylerine düşmektedir.

4.2.2. Görüşme Grubundaki Kadınların Eğitim Durumları

Tablo 4.2. Görüşme Grubundaki Kadınların Eğitim Durumları

GÖRÜŞME GRUBUNDAKİ KADINLARIN EĞİTİM DURUMLARI						
Eğitim Durumları	Okuryazar Değil	İlkokul	Ortaokul	Lise	Lisans	Toplam
Kadın	0	3	3	3	5	14
Toplam	0	3	3	3	5	14

Görüşme grubundaki kadınların eğitim seviyelerine baktığımızda 14 kişinin 5'i üniversite mezunu, diğer 9 kişi de ilkokul ve lise mezunudur. Görüşme sırasında 14 kadının 3'ü hala çalışmakta olduğunu, 1'i emekli olduğunu, 1'i üniversite mezunu olduğunu fakat çalışmadığını, 1'i uzun bir süre ev hanımlığı yaptıktan sonra çalışmaya başladığını, 8'i ise ev hanımı olduklarını belirtmişlerdir.

4.2.3. Görüşme Grubundaki Kadınların Medeni Durumları

Tablo 4.3. Görüşme Grubundaki Kadınların Medeni Durumları

Görüşme Grubundaki Kadınların Medeni Durumları					
Medeni Durumları	Evli	Bekar	Boşanmış	Eşi Ölmüş	Toplam
Kadın	11	1	0	2	14
Toplam	11	1	0	2	14

Görüşme grubundaki kadınların medeni durumları incelendiğinde Görüşme grubundaki kadınların 13'ü evli, 1'i bekar, 2'sinin eşinin öldüğü, 1'inin bekar, 11'inin de evli olduğu belirtilmiştir. Görüşme grubumuzda boşanmış kadın bulunmamaktadır.

4.2.4. Görüşme Grubundaki Kadınların Çocuk Sayısı

Tablo 4.4. Görüşme Grubundaki Kadınların Çocuk Sayısı

Görüşme Grubundaki Kadınların Çocuk Sayısı					
Çocuk Sayısı	Çocuk Yok	1 Çocuk	2 Çocuk	3 Çocuk	Toplam
Kadın	3	1	7	3	14
Toplam	3	1	7	3	14

Görüşme grubundaki kadınların 3'ünün çocuğunun olmadığı, 1'inin 1 çocuğunun olduğu, 7'sinin iki çocuğunun olduğu, 3'ünün de 3 çocuğunun olduğu tespit edilmiştir.

4.2.5. Görüşme Grubundaki Kadınların Çerkes Boyları

Tablo 4.5. Görüşme Grubundaki Kadınların Çerkes Boyları

Görüşme Grubundaki Kadınların Çerkes Boyları						
Çerkes Boyları	Abhaz Boyu	Abzeh Boyu	Kabardey Boyu	Şapsığ Boyu	Annesi Çerkes Olan (Kabardey)	Toplam
Kadın	1	5	5	2	1	14
Toplam	1	5	5	2	1	14

Görüşme grubundaki kadınlar çoğunlukla Çerkes kökenli oldukları için, hangi Çerkes boyuna ait oldukları tespit edilmek istenmiştir. Bu doğrultuda, 5 kişinin Çerkeslerin Abzeh boylarından, 5 kişinin Kabardey boylarından, 2 kişinin Şapsığ boylarından, 1 kişinin Abhaz, 1 kişinin de sadece annesinin Çerkes olduğu, onun da yine Kabardey boylarından olduğu saptanmıştır.

4.2.6. Görüşme Grubundaki Kadınların Aile Yapısı

Tablo 4.6. Görüşme Grubundaki Kadınların Aile Yapısı

Görüşme Grubundaki Kadınların Aile Yapısı					
Aile Yapısı	Çekirdek Aile	Kalabalık Aile	Önceden Kalabalık	Zaman Zaman Kalabalık	Toplam
Kadın	4	6	2	2	14
Toplam	4	6	2	2	14

Görüşme grubu kadınlarının 6'sı kal-le ortamının olduğunu, 2'si önceden kalabalık bir ailede bulunduğunu fakat şimdi çekirdek aile olduklarını, 2'si bazı dönemlerde kalabalık olduklarını, bazı dönemlerde ise kalabalık olmadıklarını, 4'ü de çekirdek aile olduklarını belirtmişlerdir. Bu bilgilere dayanarak kültürün aktarımında aile yapılanmalarının nasıl bir role sahip oldukları belirtilmek istenmiştir. Çalışma içerisinde de bahsedildiği gibi kalabalık aile ortamları yeni yetişmekte olan çocuk için gelenekleri görmek anlamında oldukça verimli ortamlar olmaktadır. Fakat görüşmelerimiz esnasında çekirdek aile yapılanmalarında da kültürün nasıl yaşatıldığı tespit edilmek istenmiştir.

4.2.7. Aile İçinde Söz Sahibi Olma Durumu

Tablo 4.7. Aile İçinde Söz Sahibi Olma Durumu

Aile İçerisinde kimin Sözü Geçer?					
Sözü Geçen	Kadın	Erkek	Ortak Karar	Evin Büyüğü (Kadın/Erkek)	Toplam
	2	3	5	4	14
Toplam	2	3	5	4	14

Görüşme grubu kadınlarının 4'ü, ev içerisinde kimin sözünün geçtiğini sorduğumuzda kalabalık aile ortamında bulunmalarından dolayı büyükler cevabını vermiştir. Bir karar alınacağı zaman kadın ya da erkek fark etmeden evin en büyüğüne sorulduğunu belirtmişlerdir. 2'si kadın olmalarından dolayı kendilerinin sözünün geçtiğini belirtmiştir. Hatta bu cevabı veren kadınlarımızdan birisi, eşinin maaşını tamamen kendisine verdiğini, evi hem ekonomik anlamda hem de çocuk yetiştirme anlamında kendisinin çekip çevirdiğini belirtmiştir. Görüşme grubundaki kadınların 3'ü herkesin ortaya fikir sunduğunu fakat genellikle son kararı eşlerinin aldığını belirtmiştir. 5' i ise tüm kararların ortak alındığını belirtmiştir.

4.3.AİLE İÇİ KÜLTÜR DEVAMLILIĞINA GÖRE DEĞERLENDİRMELER

4.3.1. Aile İçi İlişki Durumu- Çocuklarla İletişim

Aile içi ilişkiler, bir çocuğun yetişme aşamasında tüm hayatını etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Bir ailede ne kadar huzurlu ortam sağlanırsa, çocuk da o kadar özgüveni yüksek, sevgi dolu olur ve kendini güvende hisseder. Fakat bu huzur sağlanamazsa ve aile bireyleri arasında sürekli bir çatışma söz konusu olursa çocuğun hayatı bu doğrultuda etkilenir. Çocuk ileriki yaşlarında iç huzursuzluğu yaşayan, sevgiye muhtaç, özgüveni eksik, çevresindeki insanlarla sürekli çatışma içerisinde bulunan, suça meyilli bir hale gelebilir.

Görüşme grubundaki kadınlara aile içi ilişkileri ve çocuklarıyla olan iletişimlerini sorulduğunda, genel olarak alınan cevaplar aile içi iletişimin gayet iyi olduğuna yöneliktir. Kalabalık aile ortamında yaşayan kadınlar evin en büyüğünün sözünün geçtiğini ve çocuklarını gayet rahat bir ortamda büyüttüklerini söylemişlerdir. Evli olmayan ya da çocuk büyütmeyp kendi büyüdükleri aile ortamını anlatan kadınlar da kendi yaşadıkları aile ortamının gayet iyi ilişkiler içerisinde olduğunu, genel olarak baskı altında büyütülmediklerini ve şiddet görmediklerini fakat bir otoritenin de bilincinde olduklarını, bu bilinci aile büyüklerinin kendilerine doğal akış içerisinde aşıladıklarını belirtmişlerdir. Görüşme grubundaki kadınların cevaplarından birkaç tanesi aşağıda belirtilmiştir:

“Ben şöyle söyleyeyim, ilk defa lise birinci sınıfa başladığım yıl dayak yedim. Kopya çekmeyi öğrenmeye çalışırken erkek bir öğretmenim enseme vurmuştu, kafamı eğmiş kopya çekmeye çalışırken. Düşünün ki bu yaşa kadar, biz dört kardeşlik, söylediğim gibi benim annem hayatta değildi. Zorluklar içinde büyürken hiç şiddet görmedik. Hani vur bir tane poposuna durumunu görmedik. Ama ben şunu da biliyorum, sanki tepemde bir uydu dolanıyormuş gibi her tavrımı kontrol etme ihtiyacı duydum. Hiçbir zaman kaçayım, uçayım, şunu da yapayım, onu da yapayım diye düşünmezdim. Bana nasıl bir şey yükledilerse, her an seni birileri görüyor, her tavrını herkes görüyor, hiçbir şeyi gizleyemezsin, dolayısıyla herkesin içinde yapamayacağın hiçbir şeyi yalnızken yapmamayı da çok güzel öğretmişlerdi.” (48)

“Çocuklarımız her zaman dertleriniz anlatırlar, sıkıntılarını söylerler. Bana da babalarına da her şekilde rahatlıkla anlatabilirler. İletişimde sıkıntımız yok. Oğlum babasıyla çok iyi anlaşır. Kızım da benimle çok iyi anlaşır.” (46)

“Aslında çok kötü değil ama daha yumuşak olabilir. Biraz sert... Belki geçmişten gelen, bizim örf adetlerimizden gelen bir durum olabilir. Biraz mesafe var. Belki de bizden kaynaklı da olabilir. Ama iyi Allah’a şükür... Problemler oluyor ama çok kötü değil. Çocuklarımızla ilgileniyoruz. Oturup sohbet ediyoruz, her şeyimizi paylaşıyoruz. Evdeki her şeye onlar da hakim. Onlar da söz sahibi evde. Kendilerini ifade etme şansı veriyoruz. Çünkü bizimvermeme gibi bir hakkımız yok.” (34)

“Çocuklar bana biraz daha yakın. Baba biraz daha ciddi olduğu için. Ama onunla da rahat konuşabiliyorlar, benimle de. İkimizle de aynı şekilde rahat diyalogları var. Samimiyiz.” (47)

“Çocuklarımın dürüst, vicdanlı, adaletli, mütevazi olmalarına yani karakterlerinin ve kişiliklerinin iyi olmalarına çok özen gösterdim. Erdemli olmaları için elimden gelen gayreti sarfettim. Ve okumaya endeksli yetiştirdim. Yani şefkatli ve saygılı bir çocuk olmaları benim için çok önemliydi. Benimle rahat konuşabilecekleri her ortamı sağladım.”

Cevaplardan da anlaşılacağı üzere, ailelerin çocuklarıyla olan iletişimde saygı esası ön plandadır. Ama çocuk herhangi bir baskıyla karşı karşıya gelmemektedir. Mümkün olduğunca özgür bir yaşam sunulan çocuklar, bu serbesti içerisinde ailelerinin terbiyesinden ve onların rotasından çıkarmamaya özen göstermişlerdir. Bu ortam aynı zamanda onlara özgüven aşılayan ve kendini güvende hissettiren bir ortam olma özelliği taşımaktadır. Annelerin çocuklarıyla olan iletişim, onlara ev içerisinde kendilerini rahatça ifade edebilecekleri bir ortam sağlamaktadır. Aynı şekilde edindikleri saygınlıkla, çocuklarının kötü olan her türlü davranıştan kendilerini korumasına vesile olan bir fren görevi görmektedirler.

4.3.2. Aile İçerisinde Çerkes Kültürünün Devamlılık Durumu

Modernleşmeyle birlikte toplumlarda öz kültürlerinin gerekliliği olan geleneklerinden kopmalar meydana gelmiştir. Artık neredeyse hiçbir birey geleneklerini devam ettirmek konusunda bir gayret göstermemekte, tekdüze yaşam

stilini kendini kaptırmaya başlamaktadır. Kùltürlerin, gelenek ve gùreneklerin devam edebilmesi için bilinçli bireylerin varlığına ihtiyaç vardır. Bu konuya özen göstermeyen birey sayısı ne kadar çok olsa da, kùltürlerini yaşatmak adına her türlü ortamı hazırlayan bireylerin varlığından bahsetmek de mümkündür.

Görüşme grubundaki kadınlara aile içerisinde Çerkes kùltürünün devam edip etmediğı ve devam etmesi için ne gibi yöntemler izledikleri sorulduğunda genellikle kùltürün ev içerisinde her zaman hakim olduğı bu yüzden çocukların da bu ortamda doğal yollarla kùltüre hakim yetiştirildiğı cevabını aldık. Görüşme grubundaki kadınlardan 1'i, çocuklarına saygıyı, hürmeti öğretirken bunu Çerkesliğe bağlamadıklarını, bu yüzden kùltürü çocuklara aşlamak gibi bir gayretlerinin olmadığını belirtmiştir. Buna sebep olarak da eski Çerkes geleneklerinin günümüzde çok fazla yaşatılmadığını göstermiştir. Kendi çabalarının da bu duruma yetersiz kaldığını ve bunun eksikliğini hissettiğini belirtmiştir. Bu da kùltürün yaşatılmasında ailenin gayretinin önemini ispatlar niteliktedir. Görüşme grubundaki kadınlardan 1 diğeri de aile içerisinde kùltürün hakim olduğunu fakat çevrede çok fazla Çerkes bulunmadığından dolayı bunun sınırlı olduğunu vurgulamıştır. Çevresel faktörlerin kùltürün yaşatılması konusundaki etkisinin öneminden bahsetmiştir. Fakat her şeye rağmen kùltürden uzaklaşmadıklarını, saygı temelli bir yetiştirme tarzlarının olduğunu belirtmiştir.

Görüşme grubundaki kadınların büyük bir kısmı aile içerisinde büyüklere saygıyla başlayan, anadili konuşmakla devam eden bir tutum sergilediklerini, çocuklarına kùltürlerini bu şekilde aktarmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Kendi deneyimlerini, öğrendiklerini çocuklarına anlattıklarından bahsetmişlerdir. Görüşme grubundaki evli olmayan ve evli olup çocuk yetiştirmemiş olan kadınların verdiği cevaplarda da, özellikle annelerin kùltürlerini öğrenmelerinde en etkili kişi olduğu görülmüştür. Annelerinin anlattıkları deneyimlerin ve hikayelerin, kendi hayatlarını şekillendirmelerinde önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Görüşme grubundaki kadınlardan 1'i henüz yetiştirmekte olduğu 3 yaşındaki kızına kùltürünü tanıması için onu Çerkes müzikleriyle tanıştırdıklarını belirtmiş, ona bu şekilde ilgisini çekebileceğı türden girişimlerde bulunduklarını ifade etmiştir. Görüşme grubundaki kadınların verdikleri cevaplardan birkaç tanesi aşağıda belirtilmiştir:

“Ben özellikle Çerkes kültürünü bilmeleri için Çerkesce konuşmaya özen gösterdim. Büyük oğlum özellikle çok iyi bilir Çerkesceyi. İkinci evliliğim Çerkes biriyle olmadı. Bu yüzden Çerkesce dilini özellikle kullandım çocuklarımla iletişimimde ve onlara sürekli kültürümüzde neler olur anlattım. Benim bu çabalarımla öğrendi çocuklarım kültürü. Anneannemden, annemden anılarımı onlara sürekli anlattım...” (87)

“Bizim Çerkeslikle bağlantımızda en büyük çaba annemindi. Akraba ilişkileri vs. bunlarla ilgili, ilişkileri unutmamak adına, Çerkesliği unutmamamız adına, en yoğun alaka anneme aitti. Bir de kişisel olarak da annem buna özen gösterirdi. Çünkü hep anlattığı gibi ‘Nokhnane’ dediği bilge bir anneannenin yanında yetişmiş... Yani o Nokhnane’den itibaren, büyük anneanneden itibaren, anneannem, annem, teyzelerim, ben, kuzenlerim, Nokhnane’den gelen o şeyi yaşatmak adına çabaladık. Onlardan gelen terbiyeyle çabaladık. Ve hala bugün de devam eden Çerkeslik kültürü var. Ben adına ‘Nokhnane Kültürü’ diyorum. Yani Çerkes kültüründen öte bir Nokhnane kültürümüz var bizim. Bizi daha fazla Çerkesliğe bağlayan bu bilge kadının kültürüydü. Bu da herkese nasip olmayacak türden bir şey, özel bir şey. Öyle düşünüyorum...”

“Benim hareketlerimi örnek alacaklarını bildiğim için en çok kendi hareketlerime dikkat ettim. Yapılması gerekenleri düzgün bir şekilde yaptım. Büyükler geldiğinde ayağa kalkmaya, bütün nezaket kurallarına çok dikkat ettim. Komşu hakları, bütün yakınlarımla kişilik hakları, nezaket içerikli her şeye dikkat ettim.”

“Çok fazla değil aslında. Böyle sadece oyunlarını öğretmeye çalışıyoruz. Dil öğretmeye çalışmıyoruz mesela... Mesela saygıyla ilgili bir durum olduğunda ya da öyle bir sohbet geçtiğinde bunu Çerkeslere dayatmıyoruz aslında çok fazla. Ama şunu da göz ardı etmemek gerekiyor. Yani bizim ailelerimizden gelen sevgi ve hürmet var. Büyüklere ve küçüklere karşı saygı var. O devam ediyor bence. O yönde bir sıkıntımız yok. Bunlar özümüzde ve ruhumuzda var. Ama biz bazen kendi hayat şartlarımızla ve kendi kişilik özelliklerimizle bunu lekeleyebiliyoruz.” (34)

Verilen cevaplardan hareketle, kadınlar çocuklarına kültürlerini aktarırken, çocuklarının kendilerini gözlemleyeceğinin, örnek alacaklarının bilincinde davranışlarda bulunduklarını söylemek mümkündür. Genel olarak kendi

deneyimlerini ve büyüklerinden dinledikleri hikayeleri çocuklarına aktararak bir yol izlemiş olan kadınlar bu konuda başarı sağlamışlar ve Çerkes kültürünü nesilden nesile aktarmayı başarmışlardır. Çocuklar üzerinde bu yöntemlerin etkilerine bakıldığında özellikle hikayelerin önemli bir rol izlediği tespit edilmiştir.

Saygı unsurunun da etkisi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Küçük yaşlardan itibaren saygı bilinci kazandırılan görüşme grubundaki kadınlar, bir Çerkes gibi yaşamayı kendilerine doğuştan kazandırıldığını ifade etmişlerdir. Görüşme grubunda, ev içerisinde kültürü yaşatmak adına herhangi bir gayrette bulunmadığını belirten kadınlarımızın da aslında bu durumdan dolayı kendilerini kötü hissettiklerini, bunun eksikliğini yaşadıklarını ifade edebiliriz. Onların da çocuklarını derneklere yönlendirerek, Çerkes topluluklarına dahil ederek kültür bilinci kazanmalarına yardımcı olmak istedikleri tespit edilmiştir. Bu örnekle de Çerkes topluluklarının ve derneklerinin de kültürün yaşatılması için önemli bir rolünün olduğunu söylemek mümkündür.

4.3.3. Görüşme Grubundaki Kadınların Anadillerini(Çerkesce) Konuşma Durumu

Tablo 4.8. Anadili(Çerkesce) Konuşma Durumu

Görüşme Grubundaki Kadınların Anadili(Çerkesce) Konuşma Durumu					
Anadil(Çerkesce)	Konuşuyoruz	Konuşmuyoruz	Eşim Bilmiyor/ Dillerimiz Farklı	Zaman Zaman	Toplam
	7	3	3	1	14
Toplam	7	3	3	1	14

Bir toplumu toplum yapan, onu bir arada tutan, yaşatan anadilidir. Anadili olmayan millet, millet değildir. Bu sebeple, her toplum anadilini korumada oldukça önemli bir gayret göstermektedir. Fakat başka toplumlarla birlikte yaşamak durumunda olan ve hakim bir kültür içerisinde yaşamlarını devam ettirmek zorunda kalan milletler, bu konuda çok daha farklı bir vaziyet içerisinde. Kendi kültürlerinden taviz vermek durumunda kaldıkları için en büyük deformasyon anadil

konusunda gerçekleşmektedir. Çerkesler de soykırım sonrası yerleştirildikleri ülkelerde kendi dillerinin yanında, yaşamaya başladıkları ülkelerin de dillerine alışmak, bu dilleri konuşmak zorunda kalmışlardır. Modernleşmeyle birlikte, köy yaşantıları yerini kent yaşantılarına bırakmıştır. Bu sebeple bir arada yaşayan Çerkes sayısı oldukça azalmıştır. Bu da anadilden uzaklaşmaları beraberinde getirmiştir. Günümüzde Çerkes dili, eğer gerekli önem verilmezse kaybolmaya yüz tutan diller arasına girme ihtimali yüksek bir dildir.

Görüşme grubundaki kadınlara kültürü yaşatmak adına aile içerisinde anadillerini konuşup konuşmadıkları sorulduğunda, kadınların 7'si anadillerini konuştuklarını, 5'i konuşmadıklarını ifade etmiştir. Gruptaki kadınların 1'i anadilin aile içerisinde zaman zaman konuşulduğunu, bu sebeple çocukların da anadile ilgilerinin arttığını, 1'i de çocuklarının genellikle aile büyüklerinin yanında kaldıkları için anadile yatkınlıklarının geliştiğini ifade etmiştir. Aile içerisinde anadillerini kullanmadıklarını ifade eden kadınların 3'ü eşleriyle ayrı boylardan oldukları için dillerinin farklı olması sebebiyle anadili kullanamadıklarını, bu 3 kişiden ikisi ayrıca eşlerinin Çerkesce bilmiyor olmasından dolayı konuşamadıklarını ya da kendilerinin bilmediklerini belirtmişlerdir. Görüşme grubundaki kadınların bu konu hakkında verdikleri cevaplardan birkaç tanesi aşağıda belirtilmiştir:

“...Evin içerisinde Çerkesce konuştuk. Üçü de anlıyorlar. Büyük oğlum konuşabiliyor ama diğerleri sadece anlıyorlar. Onlarla hep Çerkesce konuştum, onlar Türkçe cevap verdi. Eşimin de benim de dilimiz aynı olduğu için ev içinde hep Çerkesce konuşuyoruz, hiç Türkçe konuşmuyoruz.”(58)

“...Çerkesceyi de zaman zaman kullanıyoruz ev içerisinde. Büyük oğlum aslında çok meraklı ve ilgileniyor. Kiril alfabesiyle yazmasını öğrendi kendi çabasıyla. Fakat konuşamıyorlar. Sadece bazı kelimeleri, bazı sözleri anlıyorlar. Hatta biz bazen çocuklarla ilgili durumlarda kendi aramızda konuşurduk onlar anlamasın diye. Ama artık anlamaya başladılar, haklarında konuşamıyoruz.”

“Evin içerisinde herkes Çerkesce anlıyor ama çocuklar konuşamıyorlar. Fakat anlıyorlar. Biz eşimle konuşuyoruz Çerkesce. Ama onlar anlayıp, konuşamıyorlar. Tek sıkıntımız o zaten. Başta öğretmedik.” (45)

“Dediğim gibi anadilimizi kullanmıyoruz. Benim ve eşimin dilleri de farklı. Bu yüzden devam ettirmek mümkün olmadı. Konuşmaya konuşmaya dilimiz de dönmüyor artık.” (34)

Görüldüğü gibi anadilin ev içerisinde kullanılması eşlerden birinin anadili bilmemesinden ya da farklı boylardan olan evlilikler sebebiyle çok fazla kullanılamamıştır. Bu da yeni neslin anadilini duymadan yetişmesine vesile olmuştur. Görüşme grubunda aile içerisinde anadilini kullanan kadınların yaşlarına baktığımızda, genellikle anadilini kullanmayan kadınlardan büyük oldukları tespit edilmiştir. Bu da anadilin zamanla daha az kullanılmaya başlandığının bir tespiti niteliğindedir.

4.3.4. Çocukların Çerkes Kültürüne Yakınlık Durumu

Tablo 4.9. Çocukların Çerkes Kültürüne Yakınlık Durumu

Çocukların Çerkes Kültürüne Yakınlık Durumu			
Geleneklere Yakınlık	İlgileniyor	İlgilenmiyor	Toplam
	13	1	14
Toplam	13	1	14

Görüşme grubundaki kadınlara çocuklarının ya da kendilerinin geleneklerle aralarının nasıl olduğu sorulduğunda, 14 kişiden 13’ü gayet iyi olduğunu belirtmiştir. Bu durumun doğal bir şekilde gerçekleştiğini, bu sebeple geleneklerle doğal olarak aralarının iyi olduğunu ifade etmişlerdir. Görüşme grubundaki kadınların 1’i ise çocuklarının ilgisiz olduğunu, sadece kızının ilgili olduğunu, çocuklarının bir noktadan sonra kültürden koptuklarını ifade etmiştir. Görüşme grubundaki kadınların bu soruya verdikleri cevaplardan birkaç tanesi aşağıdaki gibidir:

“Gayet iyi bir durumda... Çocuklarım Çerkes olduklarının farkındalar. Xabze’nin farkındalar. Uygulama konusunda gayet iyiler...”

“Az önce de söylediğim gibi müziklerle başladık ona kültürü yansıtmaya. Kendisi de çok ilgili zaten, sürekli izliyor, dinliyor. Hatta sözlerine eşlik etmeye çalıştığı bile oluyor.” (31) (3 yaşındaki çocuğu için)

“Büyük oğlumun çok iyi... Zaten Kafkasya’da okuduğu ve orda yaşadığı için kültürle arası oldukça ileri boyutta. Onun Kafkasya’da okumaya yönelmiş olması da ev içerisindeki kültürel devamlılıktan ileri geliyor. Diğer oğlum zaten şuan küçük olduğu için pek belli olmuyor henüz.” (47)

“Derneklere gidiyorlar ama çok fazla ilgili değiller. En fazla kızım ilgiliydi. Yani bir zaman sonra bırakıyorlar. O konuda biz hiç karışmadık. İstedikleri zaman gidebilirler. Bilgisayarlarda, telefonlarda zaman geçirmeyi daha çok tercih ettiler. Öyle diyebilirim.” (52)

Çocukların kültürleriyle tanışmaları çok küçük yaşlardan itibaren onların yaş psikolojilerine göre çizilerek başlamaktadır. İlk kültürel aktarım etnik müziklerle ve danslarla oluşmaktadır. Aile içerisinde devam ettirilen gelenekler, çocukların kültürlerini tanıyarak yetişmesine olanak sağlamaktadır. Görüşme grubundaki kadınların bazıları çocuklarının kültürle alakalarını ifade ederken çevresel faktörlerin onların ilgilerini zedelediğini belirtirken, bazıları ise çocuklarının kültürlerine oldukça ilgili olduklarını söylemişlerdir.

4.3.5. Çocukların Geleneklere Yakınlık Durumu

Tablo 4.10.Çocukların Geleneklere Yakınlık Durumu

Çocukların Geleneklere Yakınlık Durumu					
Geleneklere Yakınlık	Seviyor	Sevmiyor	Sorguluyor	Yaş Sebebiyle Cevapsız Kalan	Toplam
	10	0	3	1	14
Toplam	10	0	3	1	14

Modernleşmeyle birlikte kültürel yaşantılarda kopmalar meydana gelmektedir. Bu da toplumların geleneklerinden uzaklaşmalarına sebep olmaktadır. Aile içerisinde her ne kadar kültür yaşatılmaya çalışılsa da, her birey bu duruma aynı reaksiyonu vermemektedir. Gelenekleri olduğu gibi uygulayanların yanında, reddedenlerin varlığından da bahsedebiliriz. Görüşme grubundaki kadınlara çocuklarının ya da kendilerinin gelenekleri reddedip reddetmediklerini sorulduğunda kadınların 10'u çocuklarının kültürlerini ve geleneklerini reddetmediklerini ve sorgulamadıklarını ifade etmişlerdir. 3'ü çocuklarının gelenekler hakkında sorularda bulunduklarını, sorguladıklarını belirtmişlerdir. 1'i de henüz 3 yaşında bir evlat büyüttüğü için bu konuda herhangi bir söylemde bulunamamıştır.

Çocuklarının kültürü reddetmediklerini ifade eden kadınlar, bunun doğal yaşam şeklinin bu olmasından kaynaklandığını ifade etmiştir. 1 kişi çocuklarının herhangi bir reddetmeye gitmeyişlerinin sebebi olarak ev içerisinde Çerkes gelenekleriyle ilgili bir baskıda bulunmayışlarını, kültürel hayatın devam etmesi için gerekli ortamı çocuklarına hazırlamadıklarını göstermiştir. Gelenekleri sorgulayan veya reddeden çocuklara sahip olan kadınlar da, bu sorgulamaların gelişmekte olan çağla birlikte, diğer kültürlerle olan etkileşimden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Görüşme grubundaki kadınların bu konu hakkında verdikleri cevaplardan bir kaç aşağıda derlenmiştir:

“Hiç duymadım. Öyle bir şeyleri olmadı. Ben Çerkes gibi yaşamak istedim. Bazen oğluma kızıyordum İstanbul’a geldikten sonra neden Çerkesce konuşmayı bıraktın diye.” (87)

“Şöyle sorgulamışumdır. Yani dedim ya biz biraz uzak kaldık aslında çocukluk döneminde. Aile içerisinde anlattığım şeyler bizi çok fazla yormadı aslında. Annem sürekli bize o kültürü kaybetmemek adına bir Çerkes kızı şöyle olur, şöyle davranır, şöyle oturur, şöyle kalkar vs. anlattı... Zorluklarını yaşamadık bu yüzden. Ya da yaşadık hissetmedik. Ama anlattığım gibi hissetmişizdir. Yani niye anneme ‘of bu bilgi bize niye gerekli olacak?’ tarzı söylemlerimiz zamanında oldu...”

“Gelenekler zaten yaşam biçimi olarak ben bunu bildiğim için, niye bunlar da var, niye bunlar zor demedim. Aksine biraz önce verdiğim örnekte olduğu gibi bana öğretilenle, bize ait davranış şekillerinin hayatı kolaylaştırdığını hep tecrübe ettim büyüdüğümde beri. Yani Çerkeslikte ‘Bizim de törelerimiz çok zor’ ‘Çerkes

gelinleri de hep kapı ucunda durur da, konuşturulmaz da' gibi bütün bu söylemler sadece o anlık görüntüdür, değerlendirmedir..." (48)

"Bazen oluyor evet. Okul ortamında dışarıdaki kültürlerle haşır neşir oldukları için, oradan aldıkları serbestliği bazen evin içinde de yaşamak istiyorlar farkında olmadan. Dışarıda normal karşılanan bazı hareketleri evin içerisinde de sergilemeye başladılar. Kız arkadaş muhabbetlerini bana rahatlıkla anlatabiliyorlar ama babalarının yanında da anlatacak gibi oldular bir ara. O sizin babanız, ayıp onun yanında bu muhabbetleri yapmak diye uyarmışımıdır. Uyardıktan sonra komiklerine gitti önce ama şimdi yadırgamıyorlar, uyum sağladılar ve bir daha öyle bir davranışta bulunmadılar."

4.4.KÜLTÜRÜN DEVAMLILIĞINDA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

4.4.1. Teknolojinin Kültürü Etkileme Durumu

Tablo 4.11. Teknolojinin Kültürü Etkileme Durumu

Teknolojinin Kültürü Etkileme Durumu				
Teknolojinin Kültürü Etkileme Durumu	Olumlu	Olumsuz	Hem Olumlu/ Hem Olumsuz	Tamam
	10	4	0	14
Toplam	10	4	0	14

Çağımızda teknolojinin gelişmesiyle birlikte insanların ulaşabildikleri alanlar geçmiş zamanlarda hayal edilemeyecek kadar ileri boyuta taşınmıştır. Teknolojinin sunduğu imkanlar sayesinde insanlar bilimsel ve sanatsal her türlü gelişmeden haberdar olmakta ve dünya üzerindeki bir çok insanla etkileşim içerisinde bulunmaktadır. Bu gelişmelerin her ne kadar insanlığa olumlu etkileri var olsa da, olumsuz etkilerinden söz etmek de mümkündür. Özellikle insanlar arasındaki iletişim bu durumdan oldukça muzdariptir. Teknolojik gelişmeler bir noktadan sonra amacından sapabilmekte ve bu durum da insanlık için çok iyi olmamaktadır. Teknolojik gelişmelerin insanlar üzerindeki etkileri düşünülerek, bunun kültürel yaşantılara etkisi öğrenilmek istenmiştir.

Bu sebeple görüşme grubundaki kadınlara teknolojinin ve sosyal medyanın, geleneklerin yaşatılmasına olumlu ya da olumsuz etkileri sorulmuştur. Bu soru doğrultusunda alınan cevaplara göre görüme grubundaki kadınların 10'u teknolojinin gelenekleri ve kültürü yaşatmada olumlu bir etkisinin olduğunu ifade etmiştir. Geri kalan 4 kişi ise teknolojinin kültürün devamlılığında olumsuz etkisinin olduğunu belirtmiştir. Olumludur cevabı verenlerin hepsi teknolojinin ve sosyal medyanın Çerkesleri bir araya getiren yönüne dikkat çekmişlerdir. Teknoloji sayesinde başka bir memleketteki Çerkes tanışlarıyla ilgili gelişmeleri hızlı bir şekilde öğreniyor olmaları onları teknolojiye en çok cezbeden unsur olma özelliği taşımaktadır. Görüşme grubundaki kadınların bu soruya vermiş oldukları cevaplardan bazıları aşağıdaki şekildedir:

“Hiç sevmediğim bir şey bu. Torunlarım çalışıyor. Ben evde oturuyorum. Akşam da geldikten sonra bir sohbet, bir konuşma, bir güzel ‘Hatice bugün sen ne yaptın?’ diye sorarsan yaptığını söyler. ‘Emine sen ne yaptın?’ dersen, yaptığını söyler. Ama söyleyecek bir şey kalmadı şimdi. Paylaşım azaldı. Bizim zamanımızda paylaşım vardı...” (84)

“Tabi ki teknolojinin artıları var. Mesela şimdi eskiden bir ölüm haberini almanız belki de günler alabiliyordunuz. Şimdi bir ölüm haberini, bir hasta haberini, bir mutluluk haberini çok çabuk duyabiliyorsunuz sosyal medya kanalıyla. Ama bunun yanı sıra da birbirinize bir o kadar kötü davranışlar sergileyebiliyorsunuz. Zaten hiçbir yenilik bütünüyle iyi ve bütünüyle kötü değil. Kültürlerin gelişimine göre bu teknolojileri iyi veya kötü kullanabiliyorlar. Bizim toplumumuz maalesef çok övünüyoruz ama gelişmişliğini kaybederek gidiyor. Kazanarak ilerlemiyor. Benim üzüldüğüm nokta o. Sosyal medya deformasyonu da hızlandırıyor.” (59)

“Teknoloji tabi ki günümüzde kültürlerin tanınmasında etkili rol oynuyor. Kültürü öldürür mü? Teknolojiyi televizyon seyretmek olarak algıyorsanız sadece öyle olur ama televizyonun da yine kültürü yaşattığını söyleyebiliriz. Yani bir Çerkes programı yapan bir kanal, bir program, çok daha fazla insanın evine ulaşır. Yani bütün gün evlilik programlarından sıkılan birçok Çerkes kadını ya da Çerkes olmayan kadınlar, Çerkes mutfağının özendirilerek anlatıldığı bir programı, günün çok izlenen saatlerinde mutlaka izlemek ister. Değerlendirilebilirse...” (48)

“İyiye kullanırsan iyi, kötüye kullanırsan kötü oluyor. Ulaşım çok güzel de yerine göre güzel... Yerinde kullanırsan güzel... Ama ulaşım için iyi. Bir cenaze olunca hemen haberimiz oluyor. Seneler öncesinde biri ölünce adamlar köy köy geziyorlardı haber vermek için. Şimdi bir telefonla hepsi duyuyor aynı gün. Önceden cenaze bekletiliyordu akrabalar gelecek, yabancı köyler gelecek diye. Şimdi öyle bir şey yok. Anında dış devlet bile duyuyor.” (58)

“Gençlerin çok fazla zamanlarını aldığını düşünüyorum ben teknolojinin ve sosyal medyanın. Zamanlarını almasa derneklerde daha çok vakit geçirirlerdi diye düşünüyorum. Kültüre olumlu bir etkisi olduğunu söyleyemem yani. İlgilenmek isteyen ilgilenir de. Çocukların ilgilerini başka yöne çevirdi teknoloji.” (52)

Teknolojinin olumlu etkisinin olduğunu düşünen kadınlar, teknoloji eğer dozajı belirlenirse, herhangi bir takıntı haline gelmezse olumludur diye vurgulamışlardır. Teknolojinin sosyal yaşantıya bu denli dahil olmasının Çerkes kültürüne olumsuz etkisinin olduğunu ifade eden kadınlar ise, teknolojinin toplumsal iletişimi olumsuz yönde etkilediğini, bu durumun da kültürel aktarımı ve devamlılığı oldukça bozduğunu ifade etmişlerdir. İnsanların birbirlerinden kopuk, asla muhabbet etmeyen, teknolojik cihazlara bağımlı bireylere dönüştüklerinden şikayet etmişlerdir.

4.4.2. Çerkes Toplumunda Kadının Konumu Hakkında Görüşler

Çerkes toplumu kadınlarına çok eski zamanlardan itibaren oldukça büyük bir değer vermektedir. Onların anaerki bir yapıdan geliyor olmaları da bu durumu destekler niteliktedir. Gelenekleriyle, adetleriyle kadının değerini her alanda ifade eden Çerkesler, yaşamış oldukları kültürel deformasyona rağmen kadını üstün tutmakta, ona hak ettiği değeri vermeye özen göstermektedir.

Görüşme grubundaki kadınlara Çerkes kültüründe kadına verilen değer hakkında ne düşündükleri sorulmuştur. Görüşme grubundaki 14 kadının 14’ü de Çerkes toplumunda kadına oldukça önemli bir saygınlığın olduğunu ifade etmişlerdir. Fakat gruptaki kadınlardan 3’ü kadınlara olan saygının derecesinin zaman ilerledikçe düştüğünü belirtmiş, teknolojiyle birlikte deformasyona uğranıldığına dikkat çekmişlerdir. Görüşme grubundaki kadınların 3’ü Çerkes kadınının evlenene kadar oldukça özgür olduğunu, evlendikten sonra ayrı bir boyuta

geçildiğini ve kadınların artık daha ciddi, daha sorumluluk sahibi bireyler olduklarını açıklamıştır. Görüşme grubundaki kadınların vermiş olduğu cevaplardan bazıları aşağıdaki gibidir:

“Bizim zamanımızda o kadar güzeldi ki. Ama şimdi o toplu yerlere pek girmedim için, bazen giriyoruz ama kayıp olmuş gibi... Benim zamanımda büyük değer veriyorlardı. Küçükse bile kadın bambaşkadır. Bir adam gidip bir kadının yanında oturamazdı, ondan daha baş tarafta duran bir yere oturamazdı. Oturmadı da şimdiye kadar. Bu çok güzel bir şeydi. Kızlara anneleri, evlenip bir aileye gelin gittiklerinde nasıl davranması gerektiğini, bir aileyi nasıl çekip çevireceğini öğretiyorlardı. Başka bir eve gidince istenmeyen bir şeyle karşılaşılabilir ama marifet onu yönetebilmektir. Gittiğimiz evlerde ‘Sizi yetiştiren ne biçim yetiştirmiş’ gibi bir laf söyletmeyin bize diye tembih ederlerdi. Nereye oturacağımızı, nerde konuşacağımızı, nasıl davranacağımızı bize öğreterek yetiştiriyorlardı.” (87)

“Çerkes toplumunda kadının değerini biliyorsunuz zaten. Biz öyle gördük, öyle yetiştik. Bizde anneanneler, babaanneler en son sözü söyler. Benim babaannem evde en son sözü söyleyen kişiydi. Babam bir karar alırken en son kararı babaanneye sorardı. Köyde bile mesela köyle alakalı toplu karar alınacakken benim anneanneme sorarlardı. O verirdi son kararı köyün en büyüğü olduğu için. Kadının değeri bizde çok büyüktür.” (45)

“Çerkes kadınları bence çok çilekeşler. Evlenmeden önce oldukça rahatlar ama evlilik hayatı önceki hayattan bir hayli zor oluyor. Çünkü bir Çerkes gelini olduğum için beklentiler de o şekilde oluyor. Diğer gelinlerinden beklemediklerini, Çerkes gelinlerinden bekliyorlar. Biz zaten o kültürde yetiştiğimiz için bir zorluğumuz olmuyor Allah’a şükür ama her türlü saygı ve hürmet Çerkes olan gelinlerden bekleniyor Çerkes olmayanlara karşın. Bu yüzden Çerkeslerin kadınlarının daha çilekeş olduğunu düşünüyorum. Yalnız Çerkes kadınlarının daha çok sevilip sayıldığına da farkındayım. Hep saygı gördük girdiğimiz ortamlarda. Hiç yanlış hareket yapılmadı. Bekar iken de aynıydı, evliken de aynı...”

“Çerkes kadını olarak gayet saygın bir yerde olduğumuzu düşünüyorum. Bütün milletlerden, Avrupa milletlerinden de daha fazla saygın bir yerde tutulduklarını düşünüyorum. Gayet sözü geçen, hakları sayılan, söz sahibi olan, son derece iyi bir yerde. Ama asimilasyonla birlikte tabi ki bir takım değişikliklere

uğramadı değil... Eski durumun kalmadığını, yeni neslin dejenere olduğunu düşünüyorum. Modern çağın etkileri bunlar... Eskiden daha saygıya dayalıydı her şey. Şimdi laçkalaştı bir takım şeyler. Geleneklerden uzaklaşıldı. Bunların teknolojiyle ve yeni hayat düzeniyle alakalı olduğunu düşünüyorum.”

Görüldüğü üzere, kadın Çerkes toplumu için daima en yukarda tutulmuş, bunun için yaş mevzusu asla dert edilmemiştir. Kadın hangi yaşta olursa olsun daima saygıyla ve hürmetle karşılanmıştır. Çerkes kadını evlendiği ana kadar evlerinde oldukça özgür, kişilik sahibi, girdiği her ortamda el üstünde tutulan, toplumun en nadide emanetidir. Bu durum evlendikten sonra da devam etmektedir. Fakat görüşme grubundaki kadınların vermiş olduğu cevaplardan yola çıkarak söyleyebiliriz ki, uygulanmakta olan gelenekler evlilik sonrası kadına çok daha fazla mesuliyet yüklemekte ve bu her zaman olmasa da bazen kadınlar tarafından ağır olarak tanımlanmaktadır. Aslında bu durum geleneklerin ağır olarak düşünülmesinden dolayı değil, mesuliyetin iki katına çıkmasının vermiş olduğu psikolojik bir durumdur. Ayrıca yine görüşme grubundaki kadınların vermiş olduğu cevaplardan yola çıkarak kadınlara olan saygının, zamanın ilerlemesiyle birlikte farklı bir boyuta geçildiği, saygıda bazı eksikliklerin mevcut olduğu, eskisi gibi bu konuya önem verilmediği tespit edilmiştir.

4.4.3. Çerkes Kültürünün Aktarımında Kadının Rolü Hakkında Düşünceler

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde de belirttiğimiz gibi, kültürün aktarımında en büyük sorumluluk kadına aittir. Kadın, bir anne olarak çocuğunu donatmakla yükümlü, ona en iyi terbiyeyi vermekle mükelleftir. Bu terbiyeyi verirken izleyeceği rota, çocuğu hem iyi bir insan olmanın yolundan, hem de öz kültüründen, geleneğinden ve göreneğinden geçirmelidir. Çerkes kadını da, çocuğunu yetiştirirken ona milli bir bilinç aşılayarak, tam bir Çerkes gibi yetiştirmektedir. Görüşme grubundaki kadınlara Çerkes kültürünün aktarımında kadının rolü sorulduğunda vermiş oldukları cevaplara bakarak, 14 kadının 13’ü Çerkes kültürünün aktarımında kadının payının çok büyük olduğunu ifade ettiği tespit edilmiştir. 1 kişi bulunulan zaman sebebiyle kadının bir noktaya kadar etkili olduğunu, daha sonra çevresel faktörlerin çocuğun gelişimine müdahale ettiğini ifade etmiştir.

Kültürün aktarımında kadının öneminin yanında yazılı kaynakların da önemine vurguda bulunan kişi sayısı 1 olarak tespit edilmiştir. Yazılı kaynakların, kültürel aktivitelerin Çerkes kültürünün yaşatılmasında ve aktarımında oldukça etkili olduğunu vurgulamıştır. Görüşme grubundaki kadınlar kültürün aktarımında en çok anadilin öğretilmesinin etkili olacağından bahsetmişlerdir ve kadınlara bu doğrultuda tavsiyelerde bulunmuşlardır. Anadilin yanında, kültürü tanıtmak adına anlatılan hikayelerin de öneminden bahsetmek mümkündür. Görüşme grubu kadınları bu hikayelere de dikkat çekmiş, kadının deneyimlerini, tecrübelerini çocuklarına mutlaka aktarması gerektiğinin altını çizmişlerdir. Görüşme grubundaki kadınların bu konu hakkında ifade ettiği cevapların bir kaçı aşağıdaki gibidir:

“Çerkes kültüründe kadınlar en mühim, en baştaki kişiydi. Öyleydik. İnşallah kaybolmaz. Çocuklara adetleri öğreten tamamıyla kadındı. Çocuklarımıza sürekli misafir gelince şöyle yapın, burada bunu yapın, şuralarda böyle davranın diye sürekli anlatırdık. Annem çok akıllı, çok fikirli, çok güzel bir kadındı. Bir köyü yönetecek konumdaydı. Siz de böyle olacaksınız diye tembihlerdi.” (87)

“Bence kadına çok büyük rol düşüyor. Çok iyi uygulanıyor mudur bilmiyorum ama kadın çok etkilidir. Evde çocukları belli bir yaşa kadar eğiten annedir. Okuldan önce anne eğitir çocukları. Mesela biz yaşıyoruz, anneleri Çerkes olmayan çocuklar hiçbir şey bilmiyorlar kültürle ilgili ama anneleri Çerkes olup babaları Çerkes olmayanlar kültürü çok iyi biliyorlar. Kültürün aktarımı için de şunları tavsiye edebilirim: adetlerini geleneklerini çocuklarına aktarsınlar. Yani bu konuda çok ciddi eksiğimiz. Çocuklar pek fazla bilmiyorlar. Ben televizyonu kapatıp geceleri saatlerce köyde nasıl yaşadığımızı anlatırdım çocuklarıma. Mesela ben haftada en az bir kez Çerkes yemeği pişiririm evde. Bu bizim adetimizdir diye... Büyüklere ziyaretlerimiz olur. Haftada birkaç gün televizyonu kapatıp hadi bugün biz köyde nasıl yaşadık onları konuşalım derim. Çocuklarım da çok büyük keyif alıyorlar. Oğlum hala yapar hatta anne hadi biraz köyden konuşalım diye... Yani onlara böyle baskıyla değil de, keyif alarak anlattığım için onlar da keyif alıyorlar...” (45)

“Kesinlikle Çerkes kadının görevi olduğunu ve kültür aktarımının kadınlara ilgili olduğunu düşünüyorum. Kadın ne kadar bağlıysa geleneklerine ve kültürüne, çocuklarına aşıladığını düşünüyorum... Kendiniz uyguladığınız takdirde çocuklarınız da mutlaka bunun etkisinde kalacaktır. Önce kendiniz uygulamalısınız. Yaşamalı,

yaşatmalı ve önem vermelisiniz. Bu değerleri kaybetmemelisiniz. Hangi milliyete ait olduğunu çocuğuna baştan öğretmeli. Göstermeli, öğretmeli, geleneklerin yaşatıldığı yerlere göndermeli. Bilgilendirmeli ve bilinçlendirmeli. Milliyetinin gerekliliklerini belirtmeli...”

“Bence Çerkes kültürünün %80’inini anne aktarıyor. Mesela bir kız çocuğu nerde olursa olsun annesini örnek alarak yetişir... Aslında önce bana göre kadınların kadınlar arasında bir diyalog kurması gerekiyor. Dernekler toplantıları olabilir, ev toplantıları olabilir bu gibi yerlerde kadınların birleşip diyaloglar kurması gerekir. Çerkeslikle alakalı sohbetler düzenlenebilir. Çocuklar böyle ortamlara dahil edilebilir...” (34)

“Aslında kadının çok etkisi var. Ama dediğim gibi çevrenin de çok etkisi var. Bu değişen teknolojinin de getirdiği çok etki var. Bu aralar her şey çok karmaşık bir şey diyemiyorum. Çok asimile olduk. Anne bir yere kadar etkili oluyor. Belli bir zamandan sonra annenin de etkisinin kalmadığını düşünüyorum... Mesela bu derneklere ve vakıflara kadınlar destek verebilirler. Çocuklarını oralara yönlendirebilirler. Ama benim gördüğüm kadarıyla Çerkeslerde çok fazla birbirini destekleme durumu yok. Çerkesler de aslında ayrıştılar. Aslında kültürün yok olmasında en büyük sıkıntı bu...” (52)

Kültürün yeni nesillere aktarımında en büyük etken kadındır. Fakat kadın eğer kendi kültürünü benimsemişse o kültür yaşatılmaktadır. Görüşme grubundaki kadınların vermiş oldukları cevaplardan yola çıkarak bu sonuca varmak mümkündür. Kadın ne kadar kendi kültürüyle haşır neşir ise, o derece uyguluyor ve uyguladıkça yetiştirdiği çocuklar da on göre şekilleniyor. Görüşme grubundaki kadınların tavsiyeleri arasında en sık rastlanan konunun anadil konusu olduğu tespit edilmiştir. Kadın her ne kadar kültürün yaşatılmasından çok etkili bir rol oynuyor olsa da, anadil bir milletin millet olabilmesi için en büyük etkidir. Bu sebeple Çerkes kadınları çocukların anadillerini öğrenebileceği ortamlarda yetiştirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Aynı şekilde yazılı kaynakların, akademik makalelerin, kültürel aktivitelerin ve dernekleşmenin de kültürün yaşatılması ve aktarılması için önemli rol oynadığını söylemek, görüşme grubundaki kadınların vermiş olduğu cevaplar sayesinde mümkün görünmektedir.

4.5.Araştırma Bulgularına Göre Çerkes Kültüründe Kadının Rol ve Statüsüne Sosyolojik Bir Bakış

Kültürel devamlılık, toplumların devamlılığını sağlayan ve insanların belirli bir düzen içerisinde yaşamını devam ettirmesi için önemli olan bir durumdur. Bu devamlılığı sağlayabilen toplumlar, kendi benliklerinden kopmayarak, gelecek nesilleri de bu doğrultuda yetiştirmektedir. Kültürün aktarımında kadının rolü ve fonksiyonu da bu açıdan çalışmanın asıl amacını oluşturmaktadır. Kadın, yaradılış itibariyle yeni hayatın en kutsal temsilcisi olma niteliği taşımaktadır. İnsan kadından doğmaktadır. Bu sebeple, her yeni hayat kadından, onun özeninden ve sonsuz sevgisinden geçmektedir. Kültür de öncelikle bir kadın vesilesiyle, anne ile birlikte çocuğuna aktarılmaktadır. Bu hususta en büyük rol annenindir.

Kültür aktarımını doğru bir şekilde aktarabilmek adına Çerkesler, hem kültürleri açısından hem de yaşamış oldukları acı dolu tarihleri ve hayatlarını devam ettirirken vermiş oldukları mücadele açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Kendi topraklarında devam eden kültür zenginliklerinin yanı sıra, özellikle Diaspora Çerkesleri, kültürün devamlılığı ve aktarımı konusunda incelenmesi gereken büyük bir içerik sunmaktadır. Farklı kültürlerin bir araya gelerek bir bütünlük oluşturmaları, oldukça uzun bir süre zarfında gerçekleşmektedir. Bu süreçte her iki kültürün de birbirinden etkilenmesi ya da birinin diğerine yenik düşerek asimile olması olası bir durumdur. Diaspora Çerkesleri, yaşanan büyük soykırım sonrasında yerleştirildikleri ülkelerde kendi öz kültürlerini kaybetmeden, bir arada yaşadıkları toplumlara da kendilerini adapte ederek, bulundukları ülkenin hak ve özgürlüklerine herhangi bir tehdit oluşturmadan, 150 küsur yılı geride bırakmışlardır. Bu da onların, girdikleri her toplumda saygınlık kazanmalarına ve kendilerinden daima iyi bahsedilmesine olanak sağlamıştır.

Çalışmamızın temel konusunu oluşturan Çerkes kültürünün aktarımında kadının(annenin) rolü, Çerkes kadınlarıyla yapılan görüşmelerle birlikte daha derin bir şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır. Bir annenin çocuğunu yetiştirirken ne gibi noktalara dikkat ettiği, kültürel aktarımını nasıl gerçekleştirdiği, çevrenin bu duruma nasıl bir katkıda bulunduğu gibi sorular, Çerkes kadınlarıyla yapılmış olan bu görüşmeler sonucunda cevaplarını bulmuştur. Görüşme grubundaki Çerkes kadınları, kendilerine yöneltilmiş olan sorular doğrultusunda, çocuklarının kültürlerine ne

derecede bağılı olduklarını, hangi kuralları sahiplenip, hangi kuralları kabul etmediklerini ya da kültürel yaptırımlardan hangilerinin nedenini sorguladıklarını ayrıntılı bir şekilde aktarmışlardır.

Çerkes kadınlarıyla yapmış olduğumuz görüşmeler sonucunda, kültürün aktarımı ile ilgili önemli noktaları saptama imkanı bulduk. Çalışmada özellikle annenin bu konuda nasıl bir rol üstlendiği birinci ağızdan bilgilerle desteklenmiştir. Öyle ki çalışma verilerine göre annesi Çerkes olan bireylerin, annesi Çerkes olmayanlara nazaran Çerkes kültürüne yakınlıklarının daha ileri boyutta olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü anne, çocuğunu yetiştirirken ona tüm şefkatini, tüm bilgisini, tüm tecrübesini net bir şekilde aktarmaktadır. Bunu doğru bir şekilde sahiplenilen çocuk ise annesinin ve babasının yetiştirdiği bir birey olarak toplumda yer edinmektedir.

Çerkesler, kadını her daim toplumun en saygın bireyi olarak atfetmiş, ona gereken saygıyı ve hürmeti tarihleri boyunca göstermiştir. Kadın da kendisine gösterilen bu hürmete sonsuz nezaketi ve sevgisiyle karşılık vermiştir. Çerkes kadını çocuğunu, kendi milletin bir temsilcisi olacağının bilincinde olarak yetiştirmektedir. Bu bilinçle bir millet inşa edilmektedir. Çerkesler için milletlerinin saygınlığı, yaşama şekilleri, gelenekleri, hayatlarının vazgeçilmez birer parçasıdır. Bu sebeple her daim toplumun huzurunu kaçırarak davranışlardan kendilerini sakınmış ve en yakışan nasılsa öyle davranmak için mücadele etmişlerdir. Tabi ki zaman ve dönem değişikliği bir takım deformasyonlara neden olmaktadır. Fakat genel olarak Çerkes yaşantısına bakıldığında vakit bu durumun çok bariz örneklerini görmek mümkündür.

Çerkesler çocuklarını özgür ve kişilik sahibi bireyler olarak yetiştirmektedirler. Çocuk kişiliğini aile düzeni içerisinde, bireylerin birbirlerine olan saygıları ve sevgileri çerçevesinde kazanmaktadır. Bunun için herkes müthiş bir gayret göstermektedir. Anne, baba, büyükanne, büyükbaba, amca, dayı, hala, çocuğun yetiştiği ortamın ve çocuğa aktarılacak olan terbiyenin kusursuz bir şekilde işlenmesi için gerekli desteği sağlamaktadır. Böyle bir ortamda yetişen çocuk da hem kendi kişiliğini oluşturarak hem de sosyal bir yaşantıda nasıl davranılması gerektiğini en ince detaylarına kadar öğrenerek yetişmektedir. Bu da onun toplum içerisinde sağlıklı bir birey olarak yer edinmesine olanak sağlamaktadır.

Çalışmada, anne ve babanın çocuklarını yetiştirirken ne gibi noktalarda özen gösterdiğine dair geniş bir bilgi verilmiştir. Çocuğun doğru bir şekilde yetişmesine olanak sağlayan en önemli unsurlardan birisi de millet olma bilincidir. Çerkes anne baba çocuklarını yetiştirirken aslında onları milletlerini doğru bir şekilde temsil edecek bireyler olarak yetiştirmektedir. Çerkesler için gelenekler ve o geleneklere uygun bir şekilde yaşamak oldukça önemlidir. “Adıge” kelimesi başlı başına bir fren niteliği taşımakta ve her bir birey Adıge gibi yaşamayı kendilerine ilke edinmektedir. Anne ve baba çocuklarını Adıge olmanın bilincinde yetiştirmektedir. Bu da toplumun sağlıklı bir şekilde düzen almasına ve sonradan gelecek olan neslin de sağlam bir toplum içerisinde yetişmesine olanak sağlamaktadır.

Çerkes kadınları ile yapılan görüşmeler neticesinde, Çerkes kadınının çocukların yetiştirilmesinde ve bu süreç içerisinde Çerkes olma bilincinin çocuğa en net şekilde aktarılmasında önemli rol oynadığını saptamış bulunmaktayız. Sadece annesi Çerkes olan bireylerin bile kültüre vakıf olduklarını, hatta Çerkes dilini anlıyor ve konuşuyor olduklarını söylemek mümkündür. Bu da annenin bu konuda ne kadar etkili olduğunu kanıtlar niteliktedir. Görüşme sırasında sorularımızı yanıtlayan bireylerin vermiş oldukları cevaplar ışığında, annenin çocuklarına kültürel değerlerini aktarırken bazı önemli noktalara ağırlık verdiğini ve bu noktaların her bireyde aynı etkiyi yarattığını belirtebiliriz. Bu noktalar, anadilin aktif bir şekilde ev içerisinde kullanılıyor olması, kültürel müzikler ve anlatılan hikayeler olarak tanımlanabilir.

Bunlar bireylerde aynı hisleri uyandırmakta ve kültürleri hakkında bir fikir edinmelerine olanak sağlamaktadır. Kültürel aktarım ilk olarak anadil ile başlarken, bunun sağlanamadığı ortamlarda kültürel müzikler ve danslar ikinci rolü üstlenmektedir. Ev içerisinde sağlanan düzen ve herkesin birbirine karşı tutundukları tavır da çocukların kültürlerine vakıf bir şekilde yetişmesine vesile olmaktadır. Görüşme grubundaki kadınların kültürel aktarımı nasıl sağladıklarına yönelik verdikleri cevaplar da bu doğrultuda olmuştur. Bu da kültürel aktarımın bebek yaşlarda başladığını ve bunun için çevresel faktörlerin önemini kanıtlar niteliktedir.

Her toplum çocuklarının milletine ve kültürüne bağlı bir şekilde yetişmesi için gayret göstermektedir. Bunun için de çok küçük yaşlarda kültürel ve milli değerler çocuğa aşılanmaya başlanmaktadır. Çevrenin de buna etkisi oldukça

büyüktür. Fakat bu konuda en büyük rol anneye düşmektedir. Çünkü çocuğun yetişmesinde birebir muhatap annenin kendisidir. Anne çocuğuyla bilhassa ilgilenir, ona sonsuz sevgisini ve şefkatini gösterir, onu doğruya, iyiliğe yönlendirir. Anne çocuğu için ne ekerse, çocukta yeşillenen fidan da o doğrultuda olmaktadır. Görüşme grubundaki Çerkes kadınlarına yönelttiğimiz sorular doğrultusunda kültürün çocuğa aktarımında aile ortamındaki düzenin, aile fertlerinin birbirine karşı tutundukları tavrın, bireylerin birbirlerine karşı duydukları güven ve bu ortamın sağlanması en etkili faktörlerdir. Böyle bir ortamda yetişmekte olan her çocuk kişilik ve özgüven sahibi, büyüğünü sayan, küçüğünü bilen ve kültürüne bağlı bir şekilde yaşamayı kendine görev olarak bilen birer birey olmaktadır.

Kültürel aktarım, yaşanan dönemin oluşturduğu şartlar nedeniyle bir takım deformasyonlara uğrayabilmektedir. Bu da zamanın sebep olduğu bir asimilasyon anlamına gelmektedir. Özellikle yaşadığımız dönem bu konuda bizlere çok keskin örnekler sunmaktadır. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte hayatımıza dahil olan bir takım yenilikler, toplumun birbiriyle olan iletişimini farklı boyutlara taşımış durumdadır. İnsanlar artık çok daha az sohbet eden, her türlü işini teknolojik cihazlar aracılığıyla gerçekleştiren bireyler haline gelmiş bulunmaktadır. Bu da insanların, sohbet ederek, iletişim kurarak, bakarak, görerek birbirlerine katacağı değerlerin önüne geçmiş bulunmaktadır. Bu gibi bir ortam da, kültürel birçok özellikten uzaklaşmayı, bazı değerleri yitirmeyi kaçınılmaz hale getirmektedir. Teknolojinin kültür aktarımını engelleyip engellemediğine yönelik sormuş olduğumuz soruya Çerkes kadınlarından farklı cevaplar almış bulunmaktayız. Bu doğrultuda, teknolojinin kültürel aktarıma bir zararının olmadığını belirtenlerin yanında, bireyler arasındaki diyalogu, iletişimi kısıtlaması nedeniyle, geleneklerde ve kültürel değerlerde birçok kaybın yaşandığını belirtenler de bulunmaktadır.

Görüşme grubundaki kadınların bazıları da teknolojinin, doğru kullanılması şartıyla, kültürel aktarıma faydası olacağı yönünde cevaplar vermiştir. Günümüz problemlerinden biri olan sosyal medya çılgınlığı ne yazık ki toplumun iletişimini çok farklı boyutlara taşımış, eskiye dair birçok ritüelin ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Artık insanlar sosyal medya aracılığıyla özel yaşantısından çoğu kesiti toplumla paylaşma arzusu taşımakta ve bu arzu, bireylerin birbirleriyle olan iletişimine zarar verecek boyuta gelmektedir. Bu noktada, teknolojinin bilinçli bir

şekilde kullanılması gerektiğini ve ancak bu şekilde insanlığın kültürel değerlerinden uzaklaşmadan normal bir yaşantı sürdürebileceğimizi söylemek mümkündür.

Çocuk, kültürel değerlerini aile ortamında doğal bir şekilde öğreniyor olmakla birlikte kültürüne ve geleneklerine büyük bir içtenlikle bağlanmaktadır. Fakat daha önce de bahsetmiş olduğumuz dönemsel faktörler, teknolojik ilerlemeler vs. bireyin kimliğinden uzaklaşmasına, bazı gelenek ve göreneklerini sorgulamasına ya da reddetmesine neden olabilmektedir. Görüşme grubundaki kadınlara çocuklarının sorguladığı ya da reddettiği geleneklerinin olup olmadığını sorduğumuzda, bazı çocukların gelenek ve göreneklerini doğal bir şekilde sahiplendiğini ve sorgulama gereksinimi duymadığını, diğerlerinin ise bazı gelenekleri sorguladığını hatta reddettiğini görmekteyiz. Bunun başlıca sebepleri kentleşme, teknolojik ilerlemeler, dönemsel farklılıklar ve birden fazla kültürün bir arada yaşıyor olmasıdır.

Bu faktörler, bireylerin kendi kimliklerini, kendi kültürlerini sorgulamasına, daha ileri boyutta da reddetmesine neden olabilmektedir. Bu duruma neden olan bir başka önemli faktör ise anadilin kullanımının az olmasıdır. Anadil, bir toplumun devamlılığını sağlayabilmesi için en önemli koşullardan biridir. Yapmış olduğumuz görüşmeler sonucunda da evlerinde anadilini kullanan bireylerin çocuklarının geleneklerini sorgulama yolunu çok fazla tercih etmediklerini söyleyebilmekteyiz. Bu doğrultuda anadil eksikliğinin, yeni yetişen neslin, başlıca kültürel değerinden uzak yetişmesine ve birçok alanda bunun eksikliğini yaşamasına neden olduğunu söylemek mümkündür.

Çerkes kültürü, kadına önem verilmesinin gerektiğini savunan, kadınsız bir toplumun doğru ve sağlıklı bir şekilde oluşamayacağını vurgulayan, oldukça zengin bir kültürdür. Çerkes kadını her dönemde hak ettiği saygıyı görmüş ve bu doğrultuda kendisi de sonsuz sevgi ve saygısını toplumunun insanlarına kusursuz bir şekilde göstermeyi başarmıştır. Görüşme grubundaki kadınlarımız da bu kültürün içinde yetişmiş birer kadın olarak, bu hususta oldukça önemli söylemlerde bulunmuşlardır. Vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda, Çerkes kadının girdiği her ortamda hürmet gördüğünü, başköşenin her daim kadının yeri olduğunu, ev yaşantısında daima sözünün geçtiğini, sözüne ve zekasına güvenildiğini söylememiz mümkündür. Bu denli hürmet gördüğü topluma yaraşır bir şekilde çocuk yetiştirmeyi görev bilen

Çerkes kadını, çocuk yetiştirmede kendinden sonra gelecek olan nesle de örnek teşkil etmektedir. Görüşme grubundaki Çerkes kadınları, kültürün çocuğa aktarımı konusunda kendinden sonra gelen nesle bir takım nasihatlar bulunmaktadır. Kadının öncelikle kendisinin bir örnek olduğunu unutmaması gerektiğini vurgulayan Çerkes kadınları, çocuklarını yetiştirirken bu noktaya dikkat etmelerini belirtmiştir.

Kültürel aktarımın en iyi anadille olduğunu belirten Çerkes kadınları, annelerin ve babaların evlerinde Çerkesce konuşmaya gayret göstermelerini rica etmektedirler. Bebek yaşlardan itibaren kültürel aktarımın başladığına dikkat çeken kadınlar, kültürel müziklerin ve dansların, çocukların gelişiminde önemli rol oynadığını ve oldukça etkili bir kültür aktarımı aracı olduğunu vurgulamaktadır. Bunların dışında ebeveynlerin çocukluk hikayelerinin ya da büyüklerinden dinledikleri masalların kültür aktarımında önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Görüşme grubundaki kadınların çoğu da bu noktaya dikkat çekmiş ve çocuk yetiştirmekte olan Çerkes kadınlarına bu hususta önerilerde bulunmuştur.

Görüldüğü üzere, kültür aktarımı, çocuk daha bebek yaşlarından itibaren gerçekleşmeye başlamakta ve bu aktarım onu yetiştiren anne sayesinde çok daha etkili bir şekilde meydana gelmektedir. Bireyin yetişmekte olduğu ortamdaki her bir kişi, onun kültürüne ve geleneğine bağlı bir şekilde yetişmesine olanak sağlamaktadır. Fakat birebir muhatap olan anne figürü, çocuğun her türlü davranışı, iyiyi, kötüyü, doğruyu ve yanlış öğrendiği birincil faktördür. Bu nedenle anne (kadın) evvela kendisini yetiştirmeli ve toplumuna, kültürüne uygun bir birey olarak yaşamını sürdürmelidir. Bu şekilde çocuğun kültürünü doğru bir şekilde öğrenmesine ve sahiplenmesine olanak sağlanacaktır. Topluma sağlıklı bireyler kazandırmak, o toplumun ne kadar doğru bir düzen içerisinde olup olmadığıyla paralel işlemektedir. İçinde bulunduğumuz toplum için ne kadar faydalı yaşarsak ve ne kadar iyiyi temsil etmeye çalışırsak, yetiştireceğimiz bireyler de bu doğrultuda yaşayacaktır. Bir toplum ancak ve ancak bu şekilde sürekliliğini sağlayacaktır.

SONUÇ

Kültür, bir toplumun diğer toplumlar içerisinde farklılık göstererek ‘Ben de varım’ diyebilmesine olanak sağlayan çok önemli bir unsurdur. Toplumlar kültürleri sayesinde farkındalık göstermekte ve insan yaşamında büyük bir mozağin parçalarını oluşturmaktadırlar.

Dünya üzerinde var olan her bir kültür, kendisini yaşatmak adına büyük bir mücadele sergilemektedir. Özellikle bir arada, aynı topraklar üzerinde yaşamak durumunda olan etnik kültürler, bu konuda çok daha farklı ve çok daha yoğun bir mücadelenin içerisindeyler. Bu mücadelenin en büyük yapı taşı kadınlar, dolayısı ile de annelerdir. Çünkü bir toplumun en büyük eğiticisi annelerdir. Anne, yaşayış şekliyle, önemseydiği değerlerle her zaman çocukları için bir rol modelidir. O, daima öncelikle kendisini ait olduğu kültürün bir bireyi olarak yaşatmakla ve gelecek nesilleri de bu doğrultuda yetiştirmekle görevlidir. Bunun bilincinde olan kadınların yetiştirdiği bireyler, toplumların sağlıklı bir şekilde yaşamlarını sürdürmelerine oldukça büyük katkı sağlamaktadırlar.

Bu çalışma, kültürlerin aktarımında, yaşatılmasında kadına ne gibi fonksiyonların düştüğünü incelemek ve aktarmak amacıyla hazırlanmıştır. Kültür aktarımında etkisinin oldukça yoğun olduğunu düşündüğümüz milliyetçilik olgusu da çalışmanın yapı taşlarından biri haline getirilerek ilk bölümde ‘Kültür’ ve ardından ‘Millet ve Milliyetçilik’ olguları üzerine yoğunlaştırılmıştır. Bu bağlamda ‘millet’ ve ‘milliyetçilik’ kavramlarının insan bilincini şekillendiren önemli kavramlar olduğu ve bu kavramlar üzerine birbirinden farklı düşünürler tarafından, birbirinden farklı fikirlerin ileriye sürüldüğü belirtilmiştir. Milliyetçiliğin insanın doğuştan edindiği bir özellik olduğunu savunanların yanı sıra, endüstrileşme ve modernleşmeyle birlikte şekillenilerek sonradan kazanılan bir özellik olduğunu ileri sürenlerin de mevcut olduğu bilinmektedir.

Çalışma içerisinde Herder, Gallner, Hobsbawm, Kedoruie ve Smith gibi düşünürlerin milliyetçilik olgusu hakkındaki düşünceleri belirtilerek, bu konuda ortaya sürülen farklı fikirler ışığında daha anlaşılır bir tanım ortaya çıkarılmak istenmiştir. Bu düşünürlerin fikirleri doğrultusunda milliyetçilik kavramı, insanın doğuştan sahip olduğu bir özellik ya da toplumların ilerlemesi neticesinde sonradan edinilen bir özellik olarak tanımlanmıştır. Milliyetçilik kavramı tanımlanmaya

çalışılırken değişik kavramlar da beraberinde ortaya çıkmıştır. Smith'in milliyetçilik tanımında Avrupa'da ve Ortadoğu'da yaşamakta olan farklı etnik kültürlerin varlığına değinilerek, bu farklı etnik kültürlerin milliyetçiliğin farklı şekillerde ele alınmasına sebep olduğundan bahsedilmiştir. Bu sebeple toplumların kendi kültürleri içerisinde bir milliyetçilik tutumu sergilerken, diğer yandan da beraber yaşamak durumunda oldukları kültürlerle karşı da bir milli şuur geliştirdikleri ifade edilmiştir.

Bunun varlığı sebebiyle milliyetçilik, 'etnik milliyetçilik' ve 'kültürel milliyetçilik' olarak iki ayrı şekilde ele alınmıştır. Kültürel milliyetçilik, toplumların kendi öz kimliklerini yaşarken takındıkları milliyetçilik türü olarak tanımlanmış, etnik milliyetçilik ise daha çok bir başka kültür içerisinde yaşamakta olan toplumların, var olma amacı barındıran bir milliyetçilik türü olarak açıklanmıştır.

Milliyetçilik kavramını tanımlarken, bu kavramın nasıl ortaya çıktığını anlatmanın, konunun anlaşılması açısından oldukça büyük bir etkisi olduğu düşünülerek, çalışma içerisinde 'Milliyetçiliğin Ortaya Çıkışı' konulu bir başlık oluşturulmuştur. Bu başlık altında 'Milliyetçilik' kavramının ortaya çıkmasına sebep olan Fransız İhtilali ile bu kavramın Batı'dan Doğu'ya doğru nasıl bir ilerleme gösterdiği aktarılmaya çalışılmıştır. Beraberinde Rus işgali altında olan Polonya'da da milliyetçilik akımlarının başlamasıyla tüm Avrupa'nın bu etkinin altına girmiş olduğu bilinmektedir. Daha önce herhangi bir ayrımcılık hareketine tanıklık etmemiş ve din olgusunun ağır bastığı Osmanlı Devleti'nin milliyetçik kavramıyla Meşrutiyet'in ilanından sonra tanıştığı kabul edilmektedir. Bu tarihten itibaren çeşitli milliyetçilik hareketlenmelerine sahne olan Osmanlı Devleti'nin, Cumhuriyet Dönemi'ne kadar bu hareketlenmelere tanık olduğu, hatta bu dönemde yeni bir devlet yapılanmasının sağlanabilmesi için çok daha fazla milliyetçilik hareketlerinin gerçekleştiği belirtilmektedir.

Çalışmada milliyetçilik kavramının toplumlar üzerindeki etkilerinin tartışılması amacıyla 'Milliyetçiliğin Toplumlara Etkisi' başlıklı bir bölüm hazırlanmıştır. Bu bölümde, edebi eserlerin bu konuda ne kadar yönlendirici olduğu tartışılmış ve bu hususta önemli isimlerden biri olan Ziya Gökalp de millet ve milliyet üzerine düşünceleriyle ve eylemleriyle birlikte ele alınmıştır. Milletin kültürel özelliklerinin her daim korunması gerektiğini ve kültüründen kopan bir milletin millet olmaktan çıkacağını vurgulayan Ziya Gökalp'in, milliyetçilik

olgusunu eğitim alanına da taşıması ve bu hususta göstermiş olduğu mücadeleyle birlikte Türk toplumuna kazandırdığı Sosyoloji kürsüsü de geniş bir çerçevede ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Milliyetçiliğin toplumlara etkisi tartışılırken dünya üzerindeki ülkelerin milliyetçilik konusunda sergiledikleri tavır da incelenmiştir. Fransa, Britanya ve Amerika gibi ülkelerde yurttaşlık kavramının, Almanya ve İtalya gibi devlet iradesinin güçsüz olduğu ve bünyesinde yabancı nüfusu yoğun olarak barındıran ülkelerde ise ırk milliyetçiliğinin ağır bastığı, bu sebeple de Nazizm gibi ırkçılık politikası güden ideolojilerin meydana geldiği belirtilmiştir. Osmanlı Devleti'nde görünen milliyetçilik türünün Almanya ve İtalya'daki gibi ırk milliyetçiliği olduğu belirtilirken, bu ayrıma sadece ırkın değil dini özelliklerinde dahil olduğu üzerinde durulmuştur.

Osmanlı'daki ilk milliyetçi ayrımların Hristiyan azınlıkların girişimleriyle meydana geldiği ifade edilirken, bu ayaklanmaların devletin birliğinde çıkaracak olduğu sorunları önlemek amacıyla Tanzimat Fermanı'nın ilan edildiğinden bahsedilmiştir. Tanzimat Fermanı sonrasında ortaya çıkan yeni milliyetçilik akımlarıyla birlikte (Osmanlıcılık, İslamcılık gibi) Türk edebiyat ve Tarih alanının da bu durumdan etkilenmesine olanak sağlandığı ve sonucunda toplumun milliyetçilik konusunda oldukça yoğun bir etkileşime girdiği belirtilmiştir. Öyle ki tüm bu hareketlenmeler sonucunda, dilde Türkçeleşme politikaları, Türkçülük dernekleri kurma gibi hem devlet eylemlerinde hem de millet eylemlerinde milliyetçilik örneklerinin görüldüğü ortaya konulmuştur.

Bu eylemler Türkiye toprakları üzerinde yaşamakta olan tüm etnik ve dini kimliği derinden etkilemiştir. Özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni bir toplumsal yapılanma altına girilmesiyle birlikte, toplumun milli şuurunun yeniden canlanması adına tüm alanlarda Türkleşme politikası uygulanmıştır. Eğitim ve kültür alanında, siyasi, hukuksal ve daha birçok alanda uygulanan bu Türkleştirme politikaları neticesinde, azınlıkların kendi dilleriyle konuşmaları yasaklanmış, dilde ve alfabede Türkçe esas alınmıştır. Bu gibi yaptırımlar, Türk toplumunun yeni düzene adapte olmasında ve milli şuurun yeniden canlanmasında oldukça etkili olmuştur. Fakat azınlıklar için bu durum oldukça meşakkatli ve yıpratıcı geçmiştir. Tarih sahnesinde yer edinen 6-7 Eylül 1955 olaylarını bu duruma örnek

gösterebiliriz. Bu ve bunun gibi birçok küçüklü büyüklü olay, Türkiye toprakları içerisinde yaşamlarını devam ettirmekte olan etnik kültürü hem kendilerinden farklı bir kültürle homojenleşmeye hem de kendi öz kültürlerini korumak için ekstra bir gayrete sürüklemiştir.

İşte bu noktada çalışmanın ikinci kısmını oluşturan, Türkiye topraklarında yaşamlarını devam ettirmekte olan Çerkes toplumu, yaşamış oldukları tüm zorluk ve mücadeleleriyle birlikte geniş bir kapsamla anlatılmaya çalışılmıştır. Öncelikle Çerkeslerin kim olduğuna yönelik bir araştırmayı kapsayan ‘Çerkesler Kimdir?’ adlı başlık önemli bir giriş niteliği taşımaktadır. Bu başlık altında Çerkeslerin geleneklerinden, yaşam tarzlarından dini inanışlarından bahsedilmiştir.

Çerkeslerin ‘Xabze(Khabze)’ adını verdikleri geleneklerinin onların hayatında ne gibi yaptırımlar meydana getirdiğine değinilmiştir. Onları yemek masasından cemiyet hayatına kadar tüm alanlarda belirli bir yaşam felsefesine dahil ederek sistematik bir düzen içerisinde yaşamalarını sağlayan Xabze kuralları, çok derin bir kültürel yaşamın sonucunda meydana gelmiştir. Xabze’ye göre Çerkesler, toplumsal ilişkilerinin temeline saygı kavramını yerleştirmiştir. Bu şekilde toplumsal düzeni bozabilecek herhangi bir davranışın önüne geçmeyi hedeflemişlerdir ve bu konuda oldukça başarılı olmuşlardır. Çünkü bu kurallara göre toplum içerisinde büyük hatalarda bulunan bireylere verilen en büyük ceza, o bireyi toplumdan dışlamaktır. Bu sebeple Çerkes toplumu bu ağır cezanın altına girmemek için geleneklerine oldukça bağlı yaşamakta ve herhangi bir hatada bulunmamak için özen göstermektedir.

Çalışmanın devamında Çerkeslerin diğer toplumlarla temasta bulunmalarına sebep olan Büyük Çerkes Soykırım ve Sürgünü genel sebepleriyle birlikte ele alınmıştır. Çerkeslerin yaşadıkları bu soykırımla birlikte nasıl bir yaşam tarzı benimsemek zorunda kaldıkları, yerleştikleri diğer toplumlar içerisinde kültürlerini kaybetmeden nasıl bir hayat yaşadıkları genel hatlarıyla birlikte aktarılmıştır. Kırsal alanlarda yaşayan Çerkeslerle, kente yerleşen Çerkesler arasındaki kültürel farklar, yaşadıkları asimilasyon, kimliklerini korumak adına uyguladıkları politika vs. yine bu bölümün başlıca konularını oluşturmuştur.

Soykırım sonrası en büyük nüfusu alan Türkiye'deki Çerkeslerin, bu ülke içerisinde ne gibi ayrıcalıklara sahip olduğu, Osmanlı Devleti'nde hangi görevlerde görevlendirildikleri, ülke siyasetinde oynadıkları rol örneklerle aktarılmıştır. Aynı şekilde yaşamak durumunda oldukları diğer ülkelerin siyasetinde ve sosyal hayatında ne gibi roller üstlendikleri örnekleriyle birlikte belirtilmiştir. Bu farklı kültürler içerisinde hem özgürlüklerine sahip çıkarak hem de kültürlerine olan bağlılıklarıyla günümüze kadar çok fazla dejenere olmadan nasıl geldikleri, bunun için ne gibi mücadelelerde bulundukları geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Özellikle Osmanlı dönemi sonrasında ülke genelinde hakim olan milliyetçilik politikalarının Çerkesler üzerindeki etkileri ve bu etkilerin neticesinde Çerkeslerin izledikleri yol çok kapsamlı bir şekilde, yardımcı kaynaklarla birlikte desteklenerek anlatılmıştır.

Çerkeslerin soykırım sonrası yerleştikleri ülkelerde ne gibi zorluklarla karşılaştıklarını ve nasıl bir yaşam tarzı benimsediklerini daha iyi aktarabilmek adına 'Öteki İle İlişki' adındaki başlık, çalışmamızın önemli bir kısmını oluşturmuştur. Toplumların farklı kültürleri içinde barındırarak oluştuğunu göz önünde bulundurursak, bu birbirinden farklı kültürün aralarındaki uyumu nasıl yakaladığını ya da ne gibi çatışmalara tanık olduğunu öteki ile ilişki kapsamında incelemek, çalışmamızın anlaşılması ve şekillenmesi adına oldukça önemli rol oynamıştır.

Çalışma esnasında öteki ile ilişki iki farklı boyutuyla ele alınmıştır. İlk boyutta 'Öteki' ile 'Ben' arasındaki ilişki, kendini 'ben' olarak tanımlayan kültürün yani sabit kültürün ezici bir tutum sergilediği, ötekinin haklarını çok fazla önemsemediği şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımlamaya göre sabit kültür yeni kültürü kendine benzetmeye çalışmakta ve bu konuda ısrarcı bir tutum sergilemektedir. Bu da yeni kültürün kendi benliğinden çok fazla özelliği kaybetmesine yani asimile olmasına sebep olmaktadır. Öteki ile ilişkinin diğer bir boyutunda ise evrenselcilik ön planda görünmektedir. Yani sabit kültür ve yeni kültür gayet güzel bir uyum içinde yaşamakta, kendi öz kimliklerinden bir şey kaybetmeden ve biri diğerine herhangi bir baskı uygulamadan, herkesin birbirinin hakkına saygı gösterdiği bir ilişki boyutu olarak tanımlanabilir. Fakat bu durum teoride bu şekilde görünüyorsa da pratikte pek de öyle değildir. Araştırmalar sabit kültürün, öteki kültüre her ne kadar saygı gösteriyor olsa da arka planda bir baskı uyguladığı yönünde sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Öteki ile ilişki kapsamında kimlikler kendilerini oluşturma imkanı bulmaktadırlar. Çünkü toplumlar arasında etkileşim olmadan farklılıklar meydana gelemeyecektir. Bu etkileşim eğer sağlıklı bir iletişim olursa, yani kültürler birbirlerine karşı saygı çerçevesinde bir tutum sergilerlerse, etnik kimlikler kendilerini daha iyi ifade edebilirler. Ama bunun tam tersi bir durum söz konusu olursa, etnik kültür kendilerine saygı göstermeyen sabit kültüre karşı sert bir tutum takınmaya başlayabilir, bu durum da kültürler arası çatışmalara sebep olabilmektedir. Ya da sabit kültür kendilerinden farklı olan kültürü tamamen yok etme arzusu içerisine girebilmektedir. Fakat öteki ile ilişki kapsamında kültürlerin birbirleriyle olan iletişimi her ne kadar olumlu da olsa, meydana gelebilecek olan olumsuzluklar tam anlamıyla ortadan kaldırılamayabilir.

Bu da kültürlerin birbirlerine olan adaptasyonları konusunda önümüze çıkmaktadır. Başka toplumlarla bir arada yaşamak durumunda olan etnik kimlikler, sabit kültüre ayak uydurmaya çalışırken bazı sorunlarla karşılaşabilmektedir. Bu uyumu ya kendi kimliklerinden bir şey kaybetmeden sağlamak zorundadırlar, ya da asimilasyon tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Kültürlerin birbirine benziyor olması da bu konuda önemli rol oynamaktadır. Çünkü kültürler ne kadar birbirine benziyorsa adaptasyon konusu o derece sorunsuz atlatılmaktadır.

Çerkesler de Türkiye topraklarına yerleştikten sonra, dini anlamda aynı çatı altında birleşmelerinden dolayı adaptasyon konusunda çok fazla sorun yaşamamışlardır. Her ne kadar anadilleri konusunda büyük bir tehditle karşı karşıya kalmış olsalar da, toplumsal düzen konusunda hiçbir sıkıntı yaşamadan günümüze kadar gelmişlerdir. 154 yıllık bu birliktelik içerisinde iki kültür de birbirlerinden oldukça etkilenmişlerdir. Öyle ki Çerkes kültüründen Türk kültürüne, Türk kültüründen de Çerkes kültürüne aktarılan birçok gelenek ve görenek mevcuttur. Fakat bu durum iki kültürün de tamamen yok olmasına neden olmamıştır.

Askeri güçlerinden yararlanmak adına iskan politikasına tabii tutulan Çerkesler, dağınık bir şekilde ülke topraklarına yerleştikleri için gelenek ve görenek anlamında çok fazla kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış olsalar da bu konuda oldukça büyük bir dirayet göstermişlerdir. Yine aynı şekilde dilde Türkçeleşme politikalarına karşı kendi anadillerini kaybetme tehlikesiyle de karşı karşıya kalmışlar ve en büyük kaybı bu alanda yaşamışlardır. Tüm bunların dışındaki

değişimler zaman kavramının getirileri olarak önümüze çıkmaktadır. Gelişen teknoloji ve değişen yaşam tarzı sebebiyle tüm kültürler çeşitli alanlarda bir takım kayıplara ve farklılıklara maruz kalmıştır.

Çalışma içerisinde çeşitli değişimlerle ve asimile tehlikesiyle karşı karşıya gelen Çerkeslerin, yerleştikleri ülkelerde birlik olma durumlarıyla ilgili bilgi aktarımı yapılmıştır. Bu başlık altında Çerkeslerin, vatanlarından kopararak yaşamak zorunda bırakıldıkları her bir toplumla, dini ve siyasi bağları, bu toplumlar için göstermiş oldukları fedakarlıkları, kısacası bu toplumlarla birlik olma durumları ele alınmıştır. Çerkesler dahil oldukları her bir toplumun manevi değerlerine saygı göstermiş, o toplum için çalışmış ve sabit kültüre de en az kendi kültürleri kadar sahip çıkmışlardır. Sahip oldukları geleneklerin, Xabze'nin temelinde yatan nezaket ve saygı anlayışıyla girmiş oldukları tüm toplumlarda birlik ve beraberliği sağlamada sıkıntı yaşamamışlardır.

Çalışmada Çerkeslerin beraber yaşadıkları toplumlar içinde sağlamış oldukları bütünlükle birlikte yaşadıkları sıkıntılara da değinilmiştir. Her milletin millet olma bilinci göz önünde bulundurulduğunda, dışarıdan gelecek olan tehlikelerle de yine millet olma bilinciyle başa çıkabildiklerini söylemek doğru olacaktır. Bu sebeple her toplum kendi yapı değerlerini zedeleyecek herhangi bir tehlikeye karşı yine kendi öz kültürüyle, milliyetçi duygularıyla hareket etmektedir. Bu durum sabit kültüre sonradan dahil olan etnik toplumlar için çok daha farklı bir boyuttadır. Çünkü hem sabit kültüre bir adaptasyon süreci yaşamakta, hem de kendi öz değerlerini kaybetmemek adına mücadele etmek durumundadırlar.

Çerkesler için de yaşadıkları soykırım sonrası hayatlarını devam ettirmek durumunda kaldıkları diğer toplumlar içerisindeki yaşamları bu boyutta sürmüştür. Hem kendi kültürlerini ve dillerini kaybetmemek adına müthiş bir mücadele vermişler hem de bulundukları topluma uyum sağlayarak onlarla bir olmak için gerekli özeni göstermişlerdir. Her ne kadar birlik olmada sıkıntılar yaşamadıklarını söylesek de dahil oldukları toplumların dillerine, yönetim şekillerine ve geleneklerine adapte olalım derken kendi özlerinden bir takım kopmalar yaşamak zorunda kalmışlardır. Özellikle anadil konusunda büyük kayıplar yaşamışlardır.

Soykırım sonrası büyük göçün Türkiye'ye olmasından dolayı çalışma içerisinde Türkiye Çerkesleri çoğunluk olarak ele alınmıştır. Türkiye'de yaşayan Çerkeslerin yaşadıkları sıkıntılara ilk olarak iskan politikalarını örnek verebiliriz. Öyle ki askeri gücünden yararlanılmak istenilen Çerkeslerin Türkiye içerisinde dağınık bir şekilde yerleştirmelerinden kaynaklanan kültürel kopmalar yadsınamaz bir gerçek olarak önümüze çıkmaktadır. Kültürün devamlılığı için o kültüre sahip bireylerin bir arada yaşaması ve gelecek nesillere de bu birliktelik içerisinde kültürü aktarması önemliyken, Çerkesler bu durumun sıkıntılarını uzun vadede yaşamışlardır.

Gelenekleri ve yaşam tarzları sebebiyle de bazı sıkıntılarla karşı karşıya kalmış olan Çerkesler, en büyük zorluğu Cumhuriyet'in ilanında sonra yaşamıştır. Yeni bir siyasal rejime geçen ülkenin öncelikle yapılandırması gereken durumun milli şuur olduğunu göz önünde bulundurursak, bu dönemde milliyetçilik algısının oldukça yoğun bir şekilde toplum üzerinde bir hakimiyeti söz konusuydu. Bu sebeple toplumsal yaşamda bazı düzenlemeler meydana getirilmiştir. Öncelikle etnik kimlikler daha önce insanlar açısından sıkıntı teşkil etmezken bu süreçle birlikte 'Çerkes' veya herhangi başka bir etnik kimlik isminin kullanılmamasına özen gösterilmiştir. Özellikle milli mücadele çok büyük katkıları olmasına rağmen Çerkes Ethem'in hain damgası yemesi Çerkeslerin bu bağlamda daha çok dikkat çekmesine sebep olmuştur. Öte yandan Çerkesler için de bu olay büyük hayal kırıklığı niteliğini günümüzde dahi taşımaktadır.

Cumhuriyetçi ulusu inşa etme sürecinde 'Çerkes' kelimesi yerine Türkiye'de yaşayan Kafkas halkları için 'Kafkas' kelimesinin kullanılması zorunlu hale getirilmiştir. Yine ulusal bilincin inşa edilmesi adına birçok alanda Türkçeleşme politikaları uygulanmış ve bir ulusun varlığı için en önemli olan dil unsurunda Türkçe zorunlu kılınmıştır. Bu da Türkiye sınırları içerisinde yaşayan tüm etnik kimlikler için anadillerinden uzaklaşma sürecini başlatmıştır. Çerkesler de bu yaptırımlardan en çok nasibini alan etnik milletlerden olmuştur. Özellikle günümüzde sıkıntısı daha çok gözlemlenen Çerkes dilinin neredeyse yok oluşu, bu tarihi süreçte meydana gelen uygulamalardan kaynaklanmıştır. Zaten bir arada yaşayamıyor olmalarıyla birlikte, daha sonra da kentleşmenin vermiş olduğu etkiler

neticesinde bu politikalara da maruz kalarak Çerkesler şunda yaşadıkları en büyük sıkıntı olarak anadillerinin kaybolma tehlikesini belirtmektedirler. Bu sebeple günümüzde anadili korumak adına çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Çalışma içerisinde anadil konusunda uygulamakta oldukları çalışmalara da değinilmiş ve özellikle günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte sanal ortamlara kadar taşınan anadil faaliyetlerinden bahsedilmiştir.

Çalışmanın devamında, çalışmanın ana konusu olan Çerkes kültürünün aktarımında önemli rolü olduğu düşünülen Çerkes milliyetçiliği de bir başlık olarak ele alınmıştır. Bu başlık altında Çerkes milliyetçiliği kendi kültürel değerlerini korumak üzere bir milliyetçilik olarak tanımlanmıştır. Başka toplumlara zarar vermeyen, kimsenin milli değerlerine saygısız tutumlar sergilemeyen, sadece kendi benliklerini yaşatmak amacı güden bir milliyetçilik... Özellikle vatanlarından koparılıp başka topraklara yerleştirilen Çerkesler için bu çok daha başka bir boyuttadır. Birçok kültürün içinde zedelenmeden, temel değerlerinin çoğunu kaybetmeden hayata tutunmak, onları farklı kültürlerin içerisinde bir milliyetçilik hareketi olarak dernekleşmelere, politik alanda var olmalara yönlendirmiştir.

Yaşamış oldukları acı soykırımda kaybettikleri atalarını anmak ve Rusya'nın uyguladığı acımasız politikaları protesto etmek adına da her yıl soykırımının yıl dönümünde, 21 Mayıs'da çeşitli aktiviteler gerçekleştirmektedirler. Bu da onların milliyetçi duygularının bir tezahürü olarak örnek gösterilebilir. Kültür dışı evliliklerin az olması, hayatlarının her alanında Xabze kurallarıyla birlikte yaşamaları, 'Adıge' kelimesinin fren niteliği taşıyarak olumsuz davranışlardan sakınmalarını sağlaması, bulundukları her toplumda birer Adıge temsili teşkil ettiklerinin bilincinde olup, bir Adıge gibi davranmaları, dansları, müzikleri ve bunlara bağlılıkları onların milliyetçi ruhlarının, yaşam şekillerini biçimlendirdiğini ispatlar niteliktedir.

Çalışmamızın ikinci bölümünün sonunda Çerkeslerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ve Türkiye Cumhuriyeti içerisindeki yerine değinilmiş ve bu iki devlet içerisindeki varlıkları, bulundukları faaliyetler, edindikleri misyonlar geniş bir yelpazede ele alınmıştır. Osmanlı Dönemi'nde sarayda önemli vazifelerle görevlendirilmiş birçok devlet adamının ve Osmanlı Haremlerinde eğitim alanında görevli birçok kadın eğitmenin Çerkesler arasından çıktığını söylemek mümkündür.

Yine bu dönemde eğitim alanında oldukça fazla faaliyet gösteren Çerkesler, hem kendi milletinden olanları tek bir çatı altında toplama amacıyla hem de yeni nesillere güzel bir eğitim hayatı sunmak amacıyla çeşitli dernek ve eğitim kurumları oluşturmuşlardır.

‘Çerkes Yardımlaşma Derneği(1908)’, ‘Kafkasyalılar Yardımlaşma Derneği(1914)’, ‘Çerkes Kadınları Yardımlaşma Derneği(1918)’ bu dönemlerde kurulan yardımlaşma ve eğitim kurumlarına birer örnektir. Özellikle Çerkes Kadınları Yardımlaşma Derneği kurdukları ilk ve tek Çerkes İlkokulu ile büyük önem arz etmektedir. Osmanlı içerisinde ilk karma eğitim sistemini uygulayan ve yabancı dilde eğitim veren ve hatta Latin harflerini ilk defa kullanma özelliği taşıyan bu okul, çeşitli dans ve el işi alanında da eğitim alma olanağı sağlamaktaydı.

Çerkes kadınlarının girişimiyle kurulmuş olan bu Çerkes Örnek Okulu hakkında bilgi aktarımının ardından Çerkes kadınlarının toplumları için ne denli önem arz ettiğini ifade etmek adına çalışmanın üçüncü bölümünü Çerkeslerde Kadının Yeri adlı konu takip etmiştir. Bu başlık altında öncelikle kadın hakkında geniş bir bilgi verilmiş, ardından kadının toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde tartışılarak konu pekiştirilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri ile birlikte kadına toplum içerisinde ne gibi misyonlar yüklendiği, toplum tarafından nerede görüldüğü ve hangi konularda vazifelendirildiği de tartışma konularından bazıları olmuştur.

Kadının toplumun yeni gelen nesili yetiştirmekle yükümlü olduğu öngörülerek, Çerkes kültürü içerisinde kadının yeri ve önemi hakkında bilgi vermek amacıyla öncelikle Çerkes kültürü hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Çerkes kültürünü şekillendiren ‘ayıp’ ve ‘nezaket’ kavramları üzerine tartışılmış, bu kavramlar sayesinde düzenli bir toplum inşa ettikleri belirtilmiştir. Bu kültür içerisinde yetişen her birey, özellikle kadın, büyük bir özenle yetismekte ve toplum içerisinde etkin bir saygınlıkla taçlandırılmaktadır. Yolda yürüme kuralları, sofrada düzenleri, büyükleriyle olan iletişimleri, kadının konumu, çocuğun konumu ve buna benzer her alanda uyguladıkları kurallarla diğer toplumlar tarafından da farkındalık kazanmışlardır.

Çerkeslerin Aile yapılanmaları da çalışmamızın alt başlıklarından birisi olmuştur. Çerkeslerde aile, genel olarak saygı unsuruna dayanan, her bir bireyin ayrı ayrı sorumluluklarının bulunduğu, iletişimde nezaketi esas alan bir kurumdur. Kültürün devamlılığı da aile içerisinde aşlanan eğitimle sağlanmaktadır. Yeni yetişen her birey, kimliğini aile içerisinde edinmekte, temel dersi ailesinde almaktadır. Bu yüzden Çerkes aileleri çocuklarını yetiştirirken çok daha büyük bir özen göstermektedirler. Evin babası çocuklarıyla daha çok resmi bir ilişki içerisinde. Bu sebeple annenin sahiplendiği görev daha farklı bir boyuttadır.

Babanın resmiyeti onu çocuklarından uzaklaştırma niteliği taşımamakta, aksine baba duygularını çok fazla belli edemese de sevgisini yoğun olarak hissettirmektedir. Anne ise çocuklarına sevgisini her türlü aktarabilen bireydir. Eğer aile içerisinde dede ve babaanne de bulunuyorsa bu, çocuğun eğitiminde bir kat daha etkili olmaktadır. Çünkü her türlü geleneğin, saygının ve resmiyetin hakim olduğu evlerde yetişen çocuklar, kültürlerini de o derece tamamlanmış bir şekilde edinmektedirler. Çerkes aile yapılanması, Batı'nın serbest hayat stilini benimsememekle birlikte, Doğu'nun da baskın kültürünü kabul etmemektedir. Çerkes ailesinde her birey oldukça özgür, fakat sorumluluğunun da bilincinde yetişmektedir. Xabze esaslı bir yaşam tarzı, bireyin hak ve özgürlüklerini kısıtlamadan onları düzenli bir şekilde yaşamasına olanak sağlamaktadır.

Kültürün çocuğa aktarımında annenin rolü yadsınamaz bir gerçektir. Anaerkil bir kültürden gelen Çerkesler, mitolojilerine kadar kadının önemini vurgulamakta, kadını toplumsal hayatı düzenleyen en önemli faktör olarak görmektedirler. Çalışma içerisinde kadının yeri ve önemi hakkında bilgi verilirken, onların yetiştirilirken oldukça özgür bir ortamda yetiştiklerine, bu serbestliğe rağmen gayet bilinçli bireyler olduklarına, kültürü yaşamak ve yaşatmak konusunda önemli rollere sahip olduklarına da değinilmiştir. Kadın, Çerkes kültürünün temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Kadın kendi anne babasından aldığı eğitimi çocuğuna en doğru şekilde aşılayarak, onu topluma yararlı ve sağlıklı bir birey olarak yetiştirmektedir.

Çocuğuna özgüven aşılamayı esas edinen anne ve baba, onun kültürüne hakim bir şekilde ve kusursuz yetişmesi için gerekli aile ortamını sunmaktadır. Ne baskıcı bir tutumla karşılaşan ne de aşırı bir serbesti içinde olmayan çocuk, dengeli bir eğitim sistemiyle şahsiyet kazanmaktadır. Çocuğun özgüvenini kırarak

davranışlardan kaçınılmakta, güvenilir bir serbestlik içerisinde kendine güvenen, sağlam karakterli bireyler olarak topluma kazandırılmaktadır. Çerkes çocuk terbiyesinde her türlü zoraki yaptırımdan ve çocuğun gururunu kırarak davranışlardan, şiddetten, kötü söz ve küfürden kaçınılmaktadır. Bu gibi davranışların çocuğu hayattan soğutacağı ve onun gelişimi için olumsuz sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir. Bu durum da kültürlerinin devamı için istenilmeyen bir durum olacaktır. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, Çerkes kültürü yeni nesillere aktarılırken gösterilen özen ve istikrar, Çerkes milliyetçiliğinin bir tezahürüdür.

Çerkes çocuk eğitiminde kadın, henüz hamileyken gerekli özeni göstermeye başlar ve bunu loğusalık dönemi takip eder. Çalışmada kadının hamilelik ve loğusa dönemleri aktarılırken bu süreçte uygulanan geleneklerden de bahsedilmiştir. Kayınpederin gelininin hamile olduğunu öğrendikten sonra deri bir kayışı yağa batırarak ocağın kenarına asması, kayınvalidenin ocağın üstünde peynir kurutması, hamile kadının hamilelik sürecinde tavşan ve balık görmemesi için özen gösterilmesi bu geleneklere örnek gösterilebilir. Hamile kadın ağır işlerden sakınılmakta, hamileliğini riske atacak davranışlarda bulunması ailesi tarafından engellenmektedir. Yeni doğan bebek sabah akşam ve mevsimine göre öğlen vakitleri, kışları sıcak yazları da soğuk suyla yıkanmaktadır. Bu eylem, soğuk suyun sağlık açısından daha iyi olduğu düşünülerek yapılmaktadır. Çocuk dış çıkarıncaya kadar sadece anne sütüyle beslenmektedir.

Çocuğun büyüme sürecinde ‘yürüme çöreği’ adını verdikleri bir gelenek bulunmaktadır. Bu konu da yine bir başlık altında anlatılmıştır. Yürüme çöreği bebeğin yürümeye başlamasını kutlamak adına gerçekleştirilen bir gelenektir. Bu kutlamada anne büyük bir çörek yapmakta, bu çöreğin de etrafına çeşitli nesneler koymaktadır. Bu nesneler çeşitli ilgi alanlarını temsil etmektedir. Kağıt, kalem, silah, iğne gibi nesnelerden birini bebeğin seçmesi beklenmekte ve seçtiği objeye göre ilgi alanının tespit edildiği kabul edilmektedir. Kağıt veya kalemi seçen bebeğin alim olacağına, silahı seçen bebeğin asker olacağına, makası veya iğneyi seçen bebeğin de sanatkar olacağına inanılmaktadır. Bu gelenek günümüzde pek uygulanmıyor olsa da, eski Çerkes yaşam tarzının ritüellerinden birisidir.

Çocuğun kültürü kazanmasında en önemli faktörlerinden biri de ‘Haçeş’ adını verdikleri misafir odalarıdır. Bu odalarda genellikle dede ve babaanne yaşamakta ve

çocuk dede ve babaannesinin yanında çok fazla zaman geçirdiği için, tüm gelenekleri doğrudan gözlemlemesine olanak sağlanmaktadır. Bu odalar evlerin en geniş odasından oluşturulmaktadır. Evin büyükleri misafirleri bu odada ağırlamakta, misafire saygı ve hürmet bu odada yaşanmakta, yemekler bu odada yenmekte ve evin önemli konuları bu odada görüşülmektedir. Bu odada gerçekleşen toplantılarda sonsuz saygı ve resmiyet etkin olmaktadır. Çocuk da bu ortamı gözlemleyerek büyüdüğü için kültürüne hakim bir birey olarak yetişmekte, saygı duymayı ve saygı görmeyi bu odalarda öğrenmektedir. Bu da onların herhangi bir ortamda şaşkınlık yaşamamasına, bilgisiz kalmamasına olanak sağlamaktadır. Çocuk dedesiyle ve babaannesiyile olan iletişimlerinde kendi babasıyla olan iletişime göre daha rahat ve yakın olduğu için, çocuklar için ‘haçeş’ ortamları onların sevgiyi ve saygıyı yoğun bir şekilde hissettiği ortamlar olmuştur.

Çocuğa kültürün aktarımında uygulanan geleneklerden bir diğeri de ‘Pkur’ geleneğidir. Çalışma içerisinde bu gelenek oldukça detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Bu gelenek daha çok eski Çerkes yaşantısında hakimdir ve günümüzde uygulanması zor bir gelenektir. Geleneğe göre aileler erkek evlatlarının yetiştirilmesi için onları bir aileye teslim etmekte ve belli bir yaşa tüm sorumluluğu o aileye vermektedirler. Teslim edilen ailenin babasına ‘Bjok’ (Atalık) denilmektedir. Genellikle zengin aileler arasında gerçekleşen pkur geleneğinde Bjok’un teslim aldığı çocuğun bakımını karşılayacak bir gelire sahip olması gerekirdi. Çocukları küçük yaşlarındayken alarak yetişkin bir birey olana kadar her türlü eğitimi vermektedirler. Bu aileler, pkur olarak aldıkları çocuklara evlerinde her türlü imkanı sunmakta, hatta onları kendi çocuklarından bile üstün tutmaktadırlar. Onları geleneklerle donanmış bir yaşam tarzına tabii tutmaktadırlar.

Girecekleri ortamlarda sıkıntılar yaşamamasın diye, sosyal yaşama dahil ederek tecrübe kazandırmakta, özgüven sahibi olsun diye kendi başına uzak yerlere gönderilmekte, on yaşından itibaren de savaşımlara götürülerek silah kullanımı ile ilgili eğitimler vermektedirler. Bu süreçte çocuğun kendi babası hiçbir eğitime karışmaz, onu sonsuz güvendiği atalığına teslim etmektedir. Pkur geleneği sayesinde erkek evlatlar müthiş özgüven sahibi ve kahramanca yetişmekte, iyi bireyler olarak topluma kazandırılmaktadır. Çocuk 13-14 yaşına gelince kendi ailesine teslim edilmekte, bu süreçte de atalığa evlatlarını yetiştirmelerinden dolayı çeşitli hediyeler verilmektedir. Pkur olarak gidilen aile o saatten sonra akraba kabul edilmektedir.

Çerkes kültüründe çocuğun sorumluluk sahibi olabilmesi için hataları göz ardı edilmekte, bilerek yüzüne söylenmektedir. Bu duruma aile dışındaki bireyler de dahil olmakta, dışarıda gözlemlenen hataları da yine çocuğun kendisine ve hatta ailesine bildirilmektedir. Bu şekilde çocuğun sorumluluk bilinci inşa edilmekte, toplum içerisinde düzenli hayatlar sürdüren ve Xabze'ye uygun bireyler olabilmeleri için olanak sağlanmaktadır. Çerkesler topluma yeni bireyler kazandırırken onların hem şahsiyetlerini oluşturmalarında yardımcı olmakta, hem de toplumsal düzen içerisinde sorumluluk sahibi olmalarını sağlamaktadırlar. Bu eğitim verilirken de en büyük eğitmen anne olarak kabul edilmektedir. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi Çerkeslerde kültürün temsilcisi annedir.

Çocuğunu yetiştiren anne öncelikle kendi davranışlarına özen göstermekte, çocuğuna yanlış örnek olacak herhangi bir davranış modelinden uzak durmaktadır. Bu şekilde annesini ve büyüklerini rol model alan çocuklar, doğru bir eğitim sürecinden geçerek sağlıklı bireyler olarak yetişmektedirler. Kız çocuklarını naif, kibar, özgüveni yerinde, kendi iffetini koruma gücüne sahip bireyler olarak yetiştirerek, ilerde gelecek nesillere de kültürün doğru aktarılması için sağlam temeller atılmaktadır. Aynı şekilde erkek çocukları da mert, cesur, dürüst ve özgüvenli, şahsiyet sahibi olarak yetiştirilmektedir. Kültürünü görerek öğrenmiş olan çocuk tüm hayatı boyunca girmiş olduğu ortamlarda herhangi bir sıkıntı yaşamamakta, düzgün eğitimi ve terbiyesi sebebiyle de hem kendi hem ailesi takdir edilmektedir. Özellikle 'ayıp' kavramı onları frenleyen, hareketlerini kontrol etmelerini sağlayan önemli bir kavramdır. Çerkesler, toplum içerisinde ayıplanmamak adına, buna önem verdiklerinden dolayı toplumun düzenini bozacak ve ayıp sayılabilecek davranışlardan kendilerini alıkoymaktadırlar.

Çerkes kültürünün aktarımında kadına en büyük rol, soykırım sonrası yerleştikleri topraklarda düşmektedir. Çünkü farklı bir kültürün, sabit bir kültürün içerisinde kendi öz kültürünü yaşatacak olmak, diğer türlü bir yaşam şeklinden daha zor bir durumdur. Çerkes kadınının bu konuda oldukça başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Diaspora Çerkeslerinde ne kadar deformasyona uğramış olsalar da gelenekler hala devam etmekte ve yeni nesil bu konuda hassasiyet gösterilerek büyütülmektedir.

Çerkes kültürünün devamlılığında annenin ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu tespit etmek adına çalışmanın dördüncü bölümünü Çerkes kadınlarıyla ve Çerkes anneleriyle yapılmış olan mülakatlar oluşturmaktadır. Bu mülakatlar, Çerkes kadının kültürdeki yerini, çocuk eğitiminde dikkat edilen hususları, kültür aktarımında annenin rolünü ispatlar niteliktedir. Mülakatlarda 15 Çerkes kadınıyla görüşülmüştür. Sorulan sorulara verilen cevaplar neticesinde Çerkes kültürünün yaşatılmasında en önemli faktörün kalabalık aile ortamları olduğu saptanmıştır. Sorularımıza yanıt veren anneler içerisinde yaşça büyük olanlar, çocuklarının bu kalabalık aile ortamlarına tanık olduğuna, bu sebepten dolayı anadil de dahil tüm kültüre, tüm geleneğe hakim olduklarını belirtmişlerdir. Bunun tam tersi durumda olanlar, yani evlendikten sonra kentlere yerleşerek büyük aile bireylerinden ayrılanlar, çocuklarının özellikle anadil konusunda oldukça yoksun olduklarını, bunu telafi edebilmek için de anadil eğitimi veren Çerkes derneklerinden faydalanmak istediklerini, dernek faaliyetlerine çocuklarını dahil ederek onları kültürlerine yakın bireyler olarak yetiştirmek istediklerini belirtmişlerdir.

Mülakatlardan edinilen verilere göre, teknolojinin varlığı çekirdek ailelerde olumsuz etkilerde bulunurken, kalabalık ailelerde büyüklere olan saygıdan dolayı başka bir şeyle ilgilenilemediği için teknoloji olumsuz bir etkiye bulunamamıştır. Kalabalık aile ortamında yaşamakta olan çocuğun, anne ve babanın büyüklere saygılarından dolayı kendileriyle ilgilenemedikleri için temel eğitimi evin en büyüklerinden yani dede ve babaanneden aldığı yine mülakatlardan elde edilen verilerdendir. Anne ve babalarının evin büyüklerine saygılarından dolayı kendileriyle ilgilenememeleri konusunda çocuklar herhangi bir sorun yaşamadıklarını, anne ve babalarının sevgilerinden mahrum kalmadıklarını, aksine büyük bir sevgi ortamında büyüdüklerini belirtmişlerdir. Annelerinin kültür aktarımında çok büyük bir rolü olduğunu belirten çocuklar, özellikle yaptıkları hatalarda annelerinin bir fren niteliği taşıdığını, bu şekilde yapacakları hatalardan kendilerini alıkoyduklarını ve bu yönde bilinçlendiklerini aktarmışlardır.

Görüşme sağlanan kadınlardan birisi, babasının Çerkes olmayıp annesinin Çerkes olması sebebiyle dikkat çekmektedir. Reyhan Hanım, annesinin kültür aktarımında çok büyük bir rolü olduğunu ifade ederken, onun sayesinde Çerkes kültürüne tam anlamıyla hakim olduğunu hatta Çerkes dilini de anlayıp konuşabildiğini söylemesi don derece manidardır. Bu durumun annesinin çabası ve

arzusu sayesinde gerçekleştiğini dile getirmiştir. Bu rnek, erkes kültürünün aktarımında kadının, annenin rolü konusunda oldukça kuvvetli bir önem taşıdığını da göstermektedir.

Mülakat verilerine göre kentte yaşayan erkes aileleri çocuklarına kültürel aktarım konusunda bazı sıkıntılar yaşadıklarını söyleyebilmek mümkündür. Kent yaşantısının getirmiş olduğu yoğunluk sebebiyle aile içi iletişimlerde tekdüze bir iletişim stilini benimsediklerini, çocuklarına kültür aktarımında istedikleri düzeyde etkili olamadıklarını hatta kent yaşantısına kapılmalarından dolayı buna önem veremediklerini belirten görüşmelerimiz bulunmaktadır. Bu aileler çocuklarının kültürel eğitimlerini alabilmeleri için derneklere yöneldiklerini belirtmişlerdir. Evlilik sonrası kalabalık aile ortamlarından uzaklaştıklarını, bu sebeple kültürden de ister istemez ayrı kaldıklarını üzülerek ifade etmişlerdir. Kalabalık aile ortamlarında kültürel kopmalar görülmezken, çekirdek ailelerin bazılarında erkes kültürü sadece dans ve müzikleriyle sınırlı kalmıştır.

Görüşme sırasında teknolojinin sosyal yaşama etkileri konusunda yönelttiğimiz sorulara almış olduğumuz cevaplar doğrultusunda, bazı kadınlar teknolojinin erkes kültürü açısından katkısı bulunduğunu ifade ederken, bazıları ise tamamen sakıncalı olduğunu ifade etmiştir. Teknolojinin katkısı olduğunu ifade edenler, Çerkeslerin sosyal medya platformlarında buluşabildiklerini, bu sayede kültürel etkileşimin gerçekleştiğini belirtmiştir. Zararı olduğunu belirtenler ise, teknolojinin bireyi sosyal yaşamdan uzaklaştırdığını, bu sebepten aile içerisinde ve toplum içerisinde iletişim kopuklukları meydana getirdiğini ifade etmiştir. Yapılan görüşmelerde erkes kadının kültürdeki yeri konusunda benzer ifadelere rastlanmıştır. Çerkes kadının her zaman saygınlığı olduğu, kadının daima alışkan ve kimlik sahibi olduğu belirtilmiştir. Kültürün aktarımında kadının çok büyük bir rol oynadığını, kadının kültürüne bağlılığının bu konuda en etkin faktör olduğunu belirten erkes kadınları, annelerin çocuklarını yetiştirirken onları kültürlerinden kopmamaları için zen göstermeleri gerektiğine, mümkün olduğunca anadil eğitimine önem vermeleri gerektiğine, çocuklarını derneklere yönlendirerek onlara kültür bilinci aşılamaları gerektiğine dikkat çekmişlerdir.

Bu alışma, yaşadıkları acı soykırım sonrası yerleştikleri topraklarda var olma mücadelesi gösteren erkes toplumunun, kültürlerini yaşatmak için ne gibi

yöntemler uyguladıklarını, kültür aktarımında kadınların nasıl bir role sahip olduklarını aktarmak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmanın teorik kısmının hazırlanmasında çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. Hem Çerkesler hakkında hem de çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturan milliyetçilik konusuna destek olması amacıyla milliyetçilik hakkında yazılmış olan birçok kitap ve makale çalışmaya ışık tutmuştur. Çerkeslerin, beraber yaşadıkları toplumlarla sağlamış oldukları uyum ve birlik bu kaynaklardan edinilen bilgilerle desteklenerek detaylı bir şekilde ifade edilmiştir.

Kültür aktarımı konusunda önemli role sahip olan kadınların çalışma içerisinde kendi ifadelerinin olması önem taşımaktadır. Bu yüzden toplumsal cinsiyet rolleri de ele alınarak kadının toplumdaki yerine dair bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Çerkes kültüründe kadına verilen önemin aktarılması da bize kadının insan hayatındaki yeri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Yine Çerkes kültürünün detaylı bir şekilde işlenmesi çalışmanın önemli yapı taşlarından bir olma özelliği taşımaktadır. Bu sayede geçmişten günümüze ne gibi değişikliklere uğradığını gözlemleme şansı yakalamaktayız. Çalışmanın güncel verilerle desteklenmesi amacıyla günümüz Çerkes kadınlarıyla ve anneleriyle yapılmış olan saha çalışması yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem sayesinde kadınlarla hem birebir görüşme imkanı yakalanabilmiş, hem de geniş ve özgür bir ifade ortamı oluşturulmuştur. Bu şekilde Çerkes kültürü ve kültürün aktarımı konusunda birinci ağızdan veriler elde edilmiştir.

Çalışmadan hareketle, kültürlerin insan yaşantısı üzerinde oldukça etkin bir role sahip olduğunu ve toplumlarının kültürleriyle var olduklarını belirtebiliriz. Kültürlerin yaşatılması için de milli bir şuura sahip olmak gerektiğini, bu milli şuurun da ancak bilinçli bireylerin varlığıyla edinilebileceğini ifade edebiliriz. Toplumlar üzerinde milliyetçilik bilincinin oluşturulabilmesi adına gösterilmiş olan fedakarlıkları geniş bir yelpazede ele almamız mümkündür. Bu bilincin oluşmasında da kadının varlığı yadsınamaz bir gerçek olarak önümüze çıkmaktadır. Çerkes kültüründen yola çıkarak aktarmak istediğimiz kültürel aktarım, en fazla kadının özverisiyle gerçekleşmektedir. Çalışma, Çerkes kadının, kültürün yaşatılması ve devam ettirilmesi hususunda aktif bir role sahip olduğunu, kendisinin de bu özveriyle yetiştirildiğini ifade etmektedir. Aslında soykırım sonrası yaşadıkları toplumlarda etnik kimlikler olarak tanımlanıyor olsalar da, geleneklerinden komadan, kimliklerini

koruma konusunda oldukça başarılı bir toplumla karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz. Gerek gelenekleriyle, gerek danslarıyla, yemekleriyle, müzikleriyle, nezaket anlayışlarıyla yaşadıkları her toplumda dikkatleri üzerlerine çekmeyi başarmış Çerkeslerin, bu farklılığı milli bir şuurla, milliyetçi tutumlarıyla edindiklerini söyleyebilmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Abu, Şhalakho (2010). *Çerkes Folkloru*, Çev: Adnan Cankılıç, İstanbul: Nart Yayınları.

Akıncı, Abdulvahap (2014). ‘Milliyetçilik Kuramları’, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, s: 131-150, Malatya.

Aksoy, Zeynep (2012). ‘Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim’, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 20,s: 292-303.

Aksu, Bora, ‘Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık’, (Erişim) secbir.org/images/haber/2011/01/15-aksu-bora.pdf, 2011, s.2-8.

Aktaş, Gül (2013). ‘Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak’, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 30, Sayı 1, s: 53-72, Ankara.

Alptekin, Duygu (2011). *Toplumsal Aidiyet ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Alver, Köksal (2010). ‘Emile Durkheim ve Kültür Sosyolojisi’, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı 21, Dizi 3, s: 202-213, İstanbul.

Arsal, Sadri Maksudi (1979).*Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları.

Arslan, Gülay (2004). ‘Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar ve Öngörülen Usuller)’, *İÜHF Mecmuası*, Cilt LXII, Sayı 1-2, s: 3-43, İstanbul.

Aslan, Cahit (2005). *Doğu Akdeniz’deki Çerkesler*, Adana: Adana Kafkas Kültür Derneği Yayınları.

Atagan, Özgür (2006). *Tarih ve Milliyetçilik*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Atak, Hasan (2011). ‘Kimlik Gelişimi ve kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme’, *Pskiyatriye Güncel Yaklaşımlar*, Cilt 3, Sayı 1, s: 163-213, Adana.

Atasoy, Fahri (2005). 'Küreselleşme ve Milliyetçilik', İstanbul: Ötüken Yayınları.

Atılğan, Duygu (2013). 'Antik Yunan'da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili', **Yedi: Sanat; Tasarım ve Bilim Dergisi**, Sayı 10, s: 131, İzmir.

Avledin, Dumaniş (2004). **Çerkes Kültürü Üzerine Etüd**, Kayseri: Kayseri Kafkas Derneği Yayını.

Bağ, Yaşar (1999). **Türkiye Çerkeslerinde Sosyo-Kültürel Değişme**, Ankara: KAF-DAV Yayınları.

Bahit, Faiz Ali (2015). 'Mısır'a Uygulanan Haçlı Ekonomik Ambargosu Karşısında Çerkes Memlükleri', **Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, Sayı 1, s: 125-138, İzmir.

Baj, Jabağı (1953). 'Çerkeslerde Aile Hayatı', **Kafkas Dergisi**, Yıl 1, Sayı 9, s: 20-29, İstanbul.

Baj, Jabağı (1957). 'Çerkesya'da Terbiye, Adet ve İctimai Hayat', **Yeni Kafkas Dergisi**, Yıl 1, Sayı 6, s: 12-19, İstanbul.

Baj, Jabağı (1958). 'Çerkesya'da Terbiye, Adet ve İctimai Hayat', **Yeni Kafkas Dergisi**, Yıl 2, Sayı 9, s: 11-17, İstanbul.

Baj, Jabağı (1961). 'Çerkesya'da Terbiye, Adet ve İctimai Hayat', **Yeni Kafkas Dergisi**, Yıl 5, Sayı 27, s: 12-17, İstanbul.

Benet, Sula (1993). **Abhazlar: Kafkasların Uzun Ömürlü İnsanları**, Ankara: Kafkas Derneği Yayınları.

Biz Çerkesler, Kafkas Dernekleri Federasyonu, s: 15, Ankara.

Bolat, Gökhan (2013). 'Kavram Tartışmaları Etrafında 21 Mayıs 1864 Çerkes Sürgünü', **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 6, s: 121-142, Yalova.

Bora, Tanıl (1999). 'Türk Milliyetçiliği, Kültürel Kimlik ve Azınlıklar'.**Türkiye Çerkeslerinde Sosyo-Kültürel Değişme**, Der: Kafkas Dernekleri Federasyonu,s: 20-27, Ankara.

Bostan, Hakan (2016). 'Antropoloji, Kültür ve Güvenlik', **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Cilt 5, sayı 2, s: 1-31, Ankara.

Çağırkan, Barış (2017). 'Kültür Sosyolojisinde Metodoloji Tartışmaları: İdeolojik Olarak Kültür ve Eylem Olarak Kültür', **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 42, s: 147-153, Isparta.

Çakıroğlu, Ali, Kalaycıoğlu, Ersin (2013). '**Türkiye'de ve Dünya'da Milliyetçilik**', (Erişim) <http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2014/06/Dunyada-ve-Turkiyede-Milliyetcilik-SON>, İstanbul, s: 2-9.

Çaylıoğlu, İ., '2001 Yılı Aile Raporu (2002)', **Aile İçi İlişkiler Komisyonu. 3. Ailede Rol ve Sorumluluklar**. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Yayın No: 120, Beyda Ofset. (ISBN 975-19-3235-1), s: 18, Ankara.

Çelik, Celaledin (2006). 'Gökalp'in Bir Değişim Dinamiği Olarak Kültür-Medeniyet Teorisi', **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 21, s: 43-63, Kayseri.

Çelik, Turpoğlu, Aysun (2015). 'Erken Çocukluk Döneminin, Aile ve Toplum Sağlığı İle Demokrasi ve Toplumsal Gelişim Üzerindeki Etkileri ve Yapılması Gereken Yatırım ve Müdahaleler', **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl 3, Sayı 13, s: 240, 263, Elazığ.

Çilliler, Yavuz (2015). 'Modern Milliyetçilik Kuramları Açısından 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Fikir Adamları', **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, s: 45- 65, Sakarya.

Çorlu, Janet Mayragül (1993). **İstanbul Çerkesleri**, İstanbul: Nart Yayıncılık.

Duman, Ahmet (2015). **Diaspora Milliyetçiliği ve Türkiye'de Çerkesler**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Erciyes, Jade Cemre (2017). 'Sovyet Sonrası 25 Yılda Türkiye'den Kuzey Kafkasya'ya Geri Dönüşün Dönüşümü: Köprüleri Yakmaktan Köprüler Kurmaya', **Kafkasya Çalışmaları-Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 4, s: 1-30, İstanbul.

Ergur, Ali, Gökalp, Emre, Güven, Zeynep, Özsan, Gül, Tunç, Serpil, Bilsel, Hande, Ögüt, Evrim, Yavuz, Elif Damla, Uğur, Aydın, Nalçaoğlu, Halil (2014). *Kültür Sosyolojisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Erşen, Belek, Umut (2006). *Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Denetim Mekanizması*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ganich, Anastasia (2017). ‘Ürdün Çerkes Diasporası’ Çev: Çetao Deneş Kayhan, *Kafkasya Çalışmaları-Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, s: 29-48, İstanbul.

Gergin, Erol (2015). *Haçer Hikayeleri*, İstanbul: Kıvılcım Yayınları.

Gökalp, Emre (2007). Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 07, Sayı 2, s: 279-298, Eskişehir.

Günay, Gülay, Bener, Özgün (2011). ‘Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri’, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 153, s: 2-7, Ankara.

Gündoğdu, Yusuf Bahri (2016). ‘Psikanalitik Kişilik Kuramlarına Göre Gelişim ve Değişimin İmkânı’, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt 11, Sayı 7, s: 373-404, Ankara.

Güngör, Erol (1980). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, İstanbul:Ötüken Yayınları.

Güsar, Vasfi (1962). ‘Bizde Gençlik’, *YeniKafkas Dergisi*, Yıl 6, Sayı 33, s: 2-9, İstanbul.

Huvaj, Fahri (2004). ‘Çerkeslerde Sosyal Yaşam’, *Nart Dergisi*, Sayı 41, s: 59- 66, Ankara.

Işık, Caner (2013). ‘Kültür Sosyolojisi: Toplumsal Anlamda Bir Zorunluluk’, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, s: 152-169, Ankara.

Kafkasya Dergisi (1965). Cilt 1, Sayı 6, s: 3, Ankara.

Kafkasya Dergisi, (1972). Cilt 8, Sayı 34, s: 9, Ankara.

Karakışla, Yavuz Selim (2001). ‘Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti (1919)’ *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı 88, s: 39, 43, İstanbul.

Kasımoğlu, Alper (2012). 'Milliyetçilik ve Dil, Dil Milliyetçiliğinin Başarı ve Başarısızlıkları', *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 5, s: 165-171, Yalova.

Kaya, Ayhan (2011). *Türkiye'de Çerkesler Diasporada Gelenegin Yeniden İcadı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kırkpınar, Leyla (1999). *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın*, İzmir: Zeus Kitapevi Yayınları.

Koçyiğit, Demet (2017). 'Batı'yı Kurgulamak - Doğu'yu Sunmak, Doğu'yu Kurgulamak – Batı'yı Sunmak: Oksidentalizm'de Ben ve Öteki', *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt 57, Sayı 57, s: 133-160, İstanbul.

Merker, A. (1953). 'Kafkas', *Kafkas Dergisi*, Yıl 1, Sayı 5, s: 20-27, Ankara.

Morgan, Henry Lewis (1994). *Eski Toplum-I*, Çev: Ünsal Oskay, İstanbul: Payel Yayınevi.

ORSAM 2012, 'Suriye Çerkesleri', ORSAM Rapor No.130. http://orsam.org.tr/d_hbanaliz/20121226_130turing.pdf adresinden erişildi. (Erişim Tarihi: 06.01.2019).

Öğüt, Nesrin (2017). *Kültürlerarası Duyarlılık Düzeyi İle Etnikmerkezcilik; Yaşam Doyumu ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özarpınar, Yılmaz (2005). 'Ziya Gökalp'in Batı Medeniyeti'ne Bakışı', *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, Cilt 3, Sayı 10, s: 5-10, İstanbul.

Özdemir, Osman, Özdemir, Pınar, Kadak, Muhammed, Nasıroğlu, Serhat (2012). 'Kişilik Gelişimi', *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Online Dergisi*, Cilt 4, Sayı 4, s:566, 589, Adana.

Özdoğan, Mehmet (2015). 'Türkiye'de Ulus İnşası ve Dil Devrimi', *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, s: 227-262.

Özsüer, Esra (2012). 'Türk-Yunan İlişkilerinde 'Biz' ve 'Öteki' Önyargıların Dinamikleri', *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, Cilt I, Sayı 2, s: 269-309.

T.C. Başbakanlık Aile Ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, *Türkiye'de ve Aile Değerleri Araştırması* (2010). Ankara, 2010.

Turan, İdris (2013). Çokkültürlülük ve İnsani Güvenlik Sorunlarının Öteki Algısı Ekseninde İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Saklı, Ali Rıza (2012). ‘Osmanlı Dönemi’nde Türk Milliyetçiliği’, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 33, s: 1-16, Kırgızistan.

Saltık, Turabi (1998). *Çerkesler: Edebiyat ve Kültür Tarihi*, İstanbul: Berfin Yayınları.

Schnapper, Dominique (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Serbes, Nahit (2011). *Xabze*, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Siyuk, Necdet (1961). ‘Çocuk Terbiyesinde Ana ve Babanın Psikolojik Tesirleri’, *Yeni Kafkas Dergisi*, Yıl 5, Sayı 27, s: 8-10, İstanbul.

Smith, Anthony (1991). *Milli Kimlik*, Çev: B. Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenol Dolunay, Mazman, İbrahim (2013). ‘Tarihi Bir Bakışla Çalışma Hayatında Kadın’, *Aile ve Kadın Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s: 151-162, Kırıkkale.

Şimşek, Fatma (2006). *Popüler Milliyetçilik*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tokluoğlu, Ceylan (2013). ‘Ziya Gökalp ve Türkçülük’, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 68, No 3, s: 113-139, Ankara.

Tözün, Mustafa (2007). ‘Tarihsel Süreçte Toplumsal Cinsiyet: Küresel Bir Yaklaşım’, *Actual Medicine Dergisi*, Cilt 25, Sayı 6, s: 60-64, Ankara.

Turhan, Mümtaz (1997). *Kültür Değişmeleri*, İstanbul: İFAV Yayınları.

Tuskan, Alisbah Aydeniz (2012). ‘Toplumsal Cinsiyet Toplumda Kadına Bıçılan Roller ve Çözümleri’, *TBB Dergisi*, Sayı 99, s: 445- 449, Ankara.

Türkkahraman, Mimar (2009). ‘Türkiye’de yaşanan Uluslar arası Kültürel Değişim Sürecinde Batı ve Avrupa Birliği’, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı 39, s: 1-39, İstanbul.

Yahşi, Faruk (2017). ‘Modernleşme Kavramı Çerçevesinde Ernes Gellner’in Milliyetçilik Kuramına Bakış’, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, Cilt 6, Sayı 18, s: 699-709, Ankara.

Yakut, Kemal (1999). ‘Kapitalizm, Sosyalizm ve Milliyetçiliğin Ortaya Çıkması’, **Çağdaş Dünya Tarihi**, Ünite 5, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları,

Yener, Vindij İrem (2013). ‘Çerkes Kadınları Eziliyor mu?’, **Dimak Dergisi**, Sayı 8, s: 10, Ankara.

Zihni, Zekeriya (2007). **Çerkesya’da Terbiye ve Sosyal Yaşayış**, Ankara: KAF-DAV Yayınları.

Zorlu, Meltem (2018). **Türkçülük Temelinde Türkiye Cumhuriyeti’nin İdeoloğu Ziya Gökalp**, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.

